

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jelena Aleksić

**Prihodnost mesta in regije v globalni
informacijski družbi: strukturne spremembe
urbanega prostora**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2006

Zahvaljujem se

- mentorju docentu dr. Pavlu Gantarju za podarjene priložnosti in premišljeno odmerjene nasvete,
- somentorju docentu dr. Marjanu Hočevarju za iskreno bodrenje in natančne odzive,
- spoštovanemu akademiku profesorju dr. Zdravku Mlinarju za zaupanje in zavezujoča pričakovanja,
- dr. Józsefu Györkösu za zavzeto in vztrajno vodenje na začetku moje poklicne poti in povsem nova polja znanja,
- kolegom iz Centra za prostorsko sociologijo za zanimive skupne projekte in žgoče razprave,
- predragi noni, ki je že odšla, a bi bila vesela in ponosna name,
- mami, Pii in razširjeni družini za odločno spodbujanje pri zaključevanju študija in podporo pri pisanju naloge,
- prijateljicam in prijateljem Vesni, Sandiju, Simonu, Mojci, Petru in ostalim za svetle zglede in skrbno spremljanje študijskega napredka,
- sodelavkam in sodelavcem iz sanjskega tima za razumevanje in prijateljsko bodrenje,
- Bojanu za navdih in vsa hrepenenja.

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jelena Aleksić

**Prihodnost mesta in regije v globalni informacijski
družbi: strukturne spremembe urbanega prostora**

Magistrsko delo

Mentor doc. dr. Pavel Gantar

Somentor doc. dr. Marjan Hočevar

Ljubljana, 2006

KAZALO

1 UVOD	6
1. 1 Raziskovalna tema in hipoteze	7
1. 2 Izhodišča in metoda proučevanja	11
2 IZ MODERNE V POSTMODERNO: H GLOBALNI INFORMACIJSKI DRUŽBI	13
2. 1 Globalizacija in nove tehnologije	13
2. 1. 1 O pojmu informacijska družba	15
2. 1. 2 Digitalni razkorak in razvojne perspektive v informacijski družbi	17
2. 2 Informacijska družba kot politika in razvojni dejavnik	21
2. 2. 1 Prehod Slovenije v informacijsko družbo: družbeno-prostorski vidik	22
3 PROSTORSKO-SOCIOLOŠKE RAZSEŽNOSTI GLOBALIZACIJE	26
3. 1 Globalizacija in nova vloga nacionalne države	27
3. 1. 1 Postmoderna država in civilna družba kot nepogrešljiv partner države	32
3. 2 Nov odnos med delom in kapitalom	33
3. 3 Spremenjena vloga države v globalni ekonomiji	35
3. 3. 1 EU pred reformami - izzivi globalizacije	36
3. 4 Ekonomsko-geografsko restrukturiranje družbe	39
4 GLOBALNI TRENDI IN URBANI RAZVOJ	40
4. 1 Medsebojna zamenljivost integracijskih središč med državo in mesti	44
4. 2 Procesi urbanizacije in nastanek metropolitanskih regij	45
4. 3 Družbeno-prostorski trendi razvoja svetovnih mest	54
5 TRAJNOSTNOST IN NAČRTOVANJE RAZVOJA NA REGIONALNI RAVNI	58
5. 1 Paradigma trajnostnega razvoja	58
5. 2 Trajnostni razvoj - diskurzivne in konceptualne dileme	60
5. 2. 1 Časovna razsežnost trajnostnega razvoja	61
5. 2. 2 Tridelna struktura koncepta trajnostnega razvoja	63
6 LOKALNE RAZSEŽNOSTI RAZVOJA V GLOBALNI EKONOMIJI	66
6. 1 Začetki koncepta lokalnega razvoja	66
6. 2 Pojem rasti, lokalni razvoj in družbena infrastruktura	67
6. 2. 1 Vloga sistema oskrbe v razvoju mest in regij	72
6. 3 Neoklasični model prilagajanja regije	74
6. 4 Pristop središča rasti	74
6. 5 Poglobljeno multidisciplinarno razumevanje lokalnega razvoja	76
6. 5. 1 Lokalni razvoj kot instrument politike	77
6. 6 Vloga in pomen lokalnih razvojnih organizacij	79
7 GLOBALNA MESTA IN INFORMACIJSKA EKONOMIJA	79

7. 1 Globalizacija in telematika – transformacije prostora	79
7. 1. 1 Preoblikovani in novi prostori centralnosti	81
7. 1. 2 Dematerializacija prostora in »elektro-arhitektura«	82
7. 1. 3 Oblike nove geografije centralnosti	83
7. 2 Globalna mesta in informacijska ekonomija	85
7. 2. 1 Aglomeracija in globalni nadzor	86
7. 2. 2 Nova korporacijska kultura	87
7. 3 Urbana konkurenčnost in internacionalizacija	87
7. 3. 1 Globalizacija ali internacionalizacija?	88
7. 3. 2 Urbani sistemi in vprašanje konkurenčnosti	91
8 ŠTUDIJA PRIMERA: STRUKTURNE SPREMEMBE URBANEGA PROSTORA V AZIJI	92
8. 1 Lokalizacija in globalizacija v urbanem prostoru	92
8. 1. 1 Kulturne posebnosti (globalne) ekonomije jugovzhodne Azije	96
8. 2 Teritorialna preusmeritev globalne ekonomije	100
8. 2. 1 Globalni domet in lokalni značaj ključnih ekonomskih akterjev	101
8. 3 Sodobna pacifiška arhitektura v kontekstu protislovij svetovne ekonomije	103
8. 3. 1 Trajnostni značaj pacifiške arhitekture	103
8. 4 Tropsko mesto – prihodnost postmodernega urbanizma	104
8. 5 Centralnost in moč v elektronskem prostoru	105
8. 5. 1 Alternativne oblike moči in lastnosti elektronskih omrežij	105
9 SKLEP	107
10 LITERATURA	118

1 UVOD

David Harvey, eden prodornejših teoretikov (družbenega) prostora in kritik negativnih posledic globalizacijskih procesov, govori o »*prostorih upanja*« (2000), ki so po njegovem rudimentarni za vzpostavitev in oblikovanje postmoderne identitete. Z analizo »*prostorov utopije*« (Harvey, 2000) je Harvey nazorno pokazal na upravičenost tesne raziskovalne zveze med družbeno-prostorskimi ter makro-ekonomskimi procesi in pojavi.

To smo skušali na čim bolj izviren način storiti tudi mi, ko smo si za osrednji raziskovalni cilj in izziv v tem magistrskem delu zastavili nalogo opazovati in tematizirati družbeno-prostorske spremembe na eni in preobrazbo ekonomskih razmer v pogojih globalne konkurence na drugi strani.

Če uporabimo to, po našem mnenju posrečeno Harveyevo metaforo, si torej uvodoma zastavljamo (retorično) vprašanje, ali so globalna mesta oziroma urbane regije lahko »*prostor upanja*« v postmoderni (informacijski) družbi? In če obenem odgovorimo v duhu njegove predstave o globalnem svetu, lahko sklenemo, da so globalna mesta »*prostor upanja*«, če jih razumemo kot temelje postmoderne identitete.

Drug pomemben teoretik, ki mu pritrjujemo v zvezi s temeljnim izhodiščem pričujočega magistrskega dela, Henri Lefebvre (1991) je prepričan, da prostor¹ proizvajajo družbeni odnosi, ki ga obenem tudi posredujejo, reproducirajo in spreminjajo. Ker verjamemo, da način družbene produkcije bistveno zaznamuje ustroj družbenih odnosov oziroma jih določa, se tudi v tem primeru nismo mogli

---

¹ Lefebvre razlikuje tri vrste krajev znotraj referenčnega okvira dialektične središčnosti prostora: 1- izotopije (t.j. homologni prostor, ki ima analogne funkcije in strukture), 2- heterotopije (kontrastni prostori, igra nasprotujočih, pred tem pomembnih in skrajnih sil) in 3- utopije (preostali kraji in ne-kraji znanja in moči, hkrati prisotni in neprisotni, predvsem v monumentalnosti) (Vujović, 1988: 259).

izogniti vprašanju, v kakšnem razmerju sta ekonomska in (družbeno) prostorska transformacija. Prostor je namreč tudi materializacija medsebojnega oziroma dialektičnega spreminjanja prostora in družbenih odnosov. Izhajamo iz predpostavke, da se družbeni odnosi vzpostavljajo in transformirajo pod vplivom oziroma zaradi ekonomskih sprememb v družbi. Zato smo se odločili, da v naše konkretno tematiziranje transformacij urbanega prostora v globalni informacijski družbi opazujemo upoštevajoč in analizirajoč vsaj nekatere ekonomske trende na globalni ravni.

1. 1 Raziskovalna tema in hipoteze

Globalizacija, ki se je z različnimi spremljajočimi procesi razmahnila v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja, je izziv, ki se ne le sociologiji in družboslovju, temveč celotnemu »svetu vedenja« ponuja v opazovanje, preučevanje, tematiziranje in teoretiziranje. Sodobno družboslovje so v drugi polovici 90. let prejšnjega stoletja odločilno zaznamovale prav razprave o procesu globalizacije in njenih vplivih na različne sfere družbenega življenja.

Naša osrednja raziskovalna tema bo, natančneje, globalizacija kot imanenten družbeni proces, ki se pojavlja v povezavi in v odvisnosti od nekaterih drugih temeljnih strukturnih sprememb v sodobnih, postmodernih družbah. Tako bodo v ospredju naše raziskovalne pozornosti procesi ekonomskega prestrukturiranja, informatizacije oziroma razvoja informacijske družbe in družbeno-prostorske preobrazbe, predvsem na ravni mest in/ ali regij.

Raziskovalno pozornost bomo osredotočili na vprašanje sprememb in izzivov, s katerimi se soočajo mesta in/ ali regije, ki jih razumemo kot ključne razvojne enote globalne (postmoderne) informacijske družbe. V zgoraj opisanem kontekstu se postmoderne družbe soočajo s spremenjeno vlogo velikih, »globalnih mest«, kot jih je poimenovala Saskia Sassen (1997). Ta so postala

ključni akterji in nosilci ekonomske globalizacije, ki se neločljivo prepleta z razvojem in vse bolj množično uporabo novih informacijsko-komunikacijskih tehnologij. Orisali in analizirali bomo temeljne razvojne procese, ki se sicer odvijajo na globalni ravni, vendar imajo neposredne učinke ne le na prostorski oziroma urbani, temveč na družbeno-ekonomski razvoj globalnih mest nasploh. In *vice versa*, prav velika mesta so kot središča svetovne ekonomije postala ključno gonilo globalizacije, pri čemer imajo sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije vlogo osrednjega razvojnega spodbujevalca.

V magistrskem delu bomo skušali odgovoriti na naslovno in osrednje raziskovalno vprašanje, in sicer, kakšna je prihodnost mesta in regije v globalni informacijski družbi, ter kakšne so nekatere značilne strukturne spremembe urbanega prostora.

Namen magistrskega dela bo povezati zgoraj nakazane temeljne strukturne spremembe, ki se v prostorsko-sociološkem smislu odražajo predvsem na ravni mest oziroma regij, s konkretnimi izzivi družbenega razvoja, natančneje, trajnostnega razvoja kot posebnega, po mnenju nekaterih avtorjev (Kos, 2004) razmeroma radikalnega, a optimističnega razvojnega koncepta. Drugače povedano, zanimalo nas bo, ali je smiselno koncept trajnostnega razvoja uporabiti tudi v primeru urbanega razvojnega načrtovanja.

Uvodoma se bomo ukvarjali z vprašanjem prehoda iz moderne v postmoderno družbo, pri čemer bomo dali prednost različnim razsežnostim informatizacije oziroma razvoja in vse bolj razširjene uporabe informacijsko-komunikacijskih tehnologij. Ker se strinjamo s Castellsovo tezo, da tudi informacijska oziroma informatična družba implicira določene ali celo specifične družbene neenakosti, se bomo posebej posvetili problemu t. im. digitalnega razkoraka. Prav usposobljenost prebivalstva, da (napredno) izrablja prednosti in priložnosti, ki jih ponujajo nove informacijsko-komunikacijske tehnologije, vse bolj storitve

informacijske družbe, ključno vpliva na sposobnost posameznega mesta oziroma urbane regije, da se enakovredno in uspešno vključuje v globalne ekonomske tokove. Pri tem bomo na kratko in v ilustracijo opisali tudi na prizadevanja in dosedanje uspehe Slovenije kot nove članice EU in kot razvijajoče se informacijske družbe, ki bi lahko obenem mnogo bolje izkoristila svoje okoljske prednosti, zlasti eno višjih stopenj biotske raznovrstnosti na svetu in razmeroma dobro ohranjenost naravnih virov, pri nadaljnjem načrtovanju trajnostnega razvoja v globalni informacijski družbi.

V naslednjem poglavju se bomo podrobneje ukvarjali s prostorsko-sociološkimi razsežnostmi globalizacije, da bi vsaj nakazali konkretne izzive, s katerimi se imajo v prihodnje spopasti sodobna (globalna) mesta oziroma urbane regije. Za nas bo v tem kontekstu pomembna predvsem spremenjena vloga moderne nacionalne države, pri čemer bomo predstavili nekaj temeljnih procesov, ki pomembno prispevajo k upadanju integrativne vloge države. Opisali bomo, kako se spreminja razmerje med državo in civilno družbo, odnos med delom in kapitalom in kakšne so specifične značilnosti ekonomsko-geografskega restrukturiranja družbe, pri čemer bomo učinke nove mednarodne delitve dela opazovali na ravni globalnih mest oziroma urbanih regij.

Posebno poglavje bomo posvetili orisu in tematiziranju globalnih razvojnih trendov, pri čemer se bomo posebej posvetili posamičnim procesom oziroma fazam urbanega razvoja. Da bi kar najbolj nazorno prikazali razvojne razlike na svetovni ravni, ki so hkrati tudi eden od osrednjih izzivov načrtovalcev razvoja v velikih svetovnih mestih oziroma urbanih regijah, bomo predstavili nekaj konkretnih primerov globalnih mest »razvitega sveta« in držav v razvoju, kjer se v zadnjem času kaže izredna razvojna dinamika urbanih območij, ki ima lokalno oziroma sistemsko pogojene specifične značilnosti in obenem splošne podobnosti. Pri opazovanju vplivov globalizacije na temeljne (urbane) razvojne procese in pojave bomo vsaj posredno ugotavljali, kakšna je pri tem vloga

(postmodernih) mest oziroma urbanih regij. V zvezi s tem bomo skušali odgovoriti tudi na vprašanja, kaj je lokalno, in kakšno je razmerje med lokalnim in globalnim. Opazovali bomo, kako te temeljne družbene spremembe odsevajo skozi konkretne realnosti urbanega razvoja, pri čemer zaseda ključno mesto spremenjeno razmerje med delom in kapitalom, ki se odraža predvsem v spremenjenih predpostavkah in vplivu na urbanistično načrtovanje na ravni mesta in oziroma urbane regije.

V spremenjenih družbenih razmerah, ki jih odločilno zaznamujeta globalizacija in razvoj informacijske družbe, nas bo v nadaljevanju zanimalo, kakšen je domet koncepta trajnostnega razvoja. V magistrskem delu se bomo ukvarjali tudi z vprašanjem vpliva globalizacije in informatizacije na trajnostni značaj globalnih mest, zlasti pri razvoju družbene infrastrukture, saj je prav vprašanje trajnostnosti tisto, ki usodno zaznamuje »prihodnost mesta in regijev globalni informacijski družbi«.

Uveljavljanje koncepta trajnostnega razvoja in »operacionalizacija« trajnostnih načel v razvojne programe in ukrepe bi morala biti po našem prepričanju ključna naloga razvojnih načrtovalcev v mestih in urbanih regijah, če naj, predvsem družbe v razvoju, vsaj zadržijo, če že ne okrepijo, kakovost bivalnega in naravnega okolja in dosežejo višjo stopnjo socialne kohezije.

V poglavju, ki obravnava lokalne razsežnosti razvoja v globalni ekonomiji, bomo predstavili začetke, značilnosti in prednosti lokalnega razvoja, utemeljenega na ideji trajnostnosti. Predstavili bomo različne modele lokalnega razvoja, posebno pozornost pa v kontekstu načrtovanja trajnostnega urbanega razvoja namenili pomenu družbene infrastrukture in vlogi lokalnih razvojnih organizacij.

Nosilno poglavje pričujočega magistrskega dela bo obravnavalo razmerje med globalnimi mesti in informacijsko ekonomijo, pri čemer se bomo prednostno

ukvarjali z vprašanjem vpliva globalizacije in telematike na transformacije urbanega prostora. Posredno se bomo dotaknili procesov »nove« centralizacije in aglomeracije, pojava t. im. elektro-arhitekture, kot to poimenuje Saskia Sassen, in nastajanja nove korporacijske kulture. V sklepnem delu tega poglavja bomo dodatno zaostri vprašanje konkurenčnosti globalnih mest in vpliva na geografije na priložnosti urbanih sistemov.

V sklepnem delu bomo podrobneje predstavili primer nekaterih jugovzhodnih azijskih mest, posebej dveh – Kuala Lumpurja in Singapurja, ki potrjujejo tezo, da globalizacija v »spregi« z informacijsko ekonomijo ne pomeni nujno kulturne oziroma arhitekturne unifikacije v absolutnem smislu, temveč prihaja tudi do porajanja novih lokalnih arhitektur, usklajenih z načeli trajnostnega razvoja.

Kot se za našo vsebinsko izhodišče spodobi, bomo s pomočjo interneta v besedilo vpletli kratke analize nekaterih družbeno-prostorskih, predvsem pa ekonomskih pojavov v omenjenih mestih, zaradi česar lahko to poglavje razumemo kot krajšo študijo primera.

1. 2 Izhodišča in metoda proučevanja

Eno naših osnovnih izhodišč, ki mu sledimo skozi celotno besedilo je, da urbanih transformacij ni mogoče (povsem) ločiti od ključnih ekonomskih in družbenih sprememb, s katerimi se soočajo vse družbe na prehodu iz industrijske v post-industrijsko oziroma iz moderne v postmoderno ali informacijsko družbo. Kot ugotavljata Bertig in Villan-Gandossi, so z vidika mednarodnih primerjav splošni procesi ekonomskih, družbenih in kulturnih sprememb podobni, razlike pa je mogoče najti v specifičnih zgodovinskih ozadjih, ki se odražajo v načinih organizacije družbenih institucij, v različnih kolektivnih reprezentacijah povezav med državljanji in državo ter v strategijah in postopkih razreševanja konfliktov.

Aktualna razvojna vprašanja, pa naj gre za obče družbena ali specifično lokalna, zahtevajo nekakšen meta – znanstveni transdisciplinarni pristop, ki ga je mogoče snovati v duhu Alexander – Geisenovo interpretacije modela inkluzivnega mikro – makro povezovanja, ki bi ne potekal le znotraj sociološke ali družboslovnih ved, temveč bo slonel na ideji transdisciplinarnosti. Tudi zato bo magistrsko delo primarno sicer sodilo v disciplinarno področje prostorske sociologije, obenem pa bo vključevalo tudi spoznanja z drugih družboslovnih disciplinarnih področij.

Magistrsko delo bo temeljilo na analitskem pristopu, kar pomeni, da bomo pregledali in tematizirali temeljna raziskovalna vprašanja s pomočjo primarnih virov s področja prostorske sociologije, pa tudi s področja urbane in regionalne geografije, makro-ekonomije in deloma politologije. Uporabili bomo tudi vrsto sekundarnih virov in si pri tem pomagali tudi z raznovrstnimi in obsežnimi informacijami in bazami podatkov, ki so dostopni na svetovnem spletu. Te bomo uporabili predvsem kot dodatne podkrepitve in ilustracije obravnavanih tematik oziroma hipotez.

V sklepni del magistrskega dela bomo vključili tudi študijo analizi dveh mest, na primeru katerih bomo pokazali oziroma skušali potrditi nosilno hipotezo magistrskega dela, pri čemer bomo uporabili primerjalno metodo.

Ker je namen magistrskega dela v metodološkem smislu pokazati na komplementarnost in medsebojno prepletenost ključnih razvojnih konceptov – trajnostnega, urbanega, lokalnega, bo sklepni analitski del poskus novega premisleka o razvojnih problemih in perspektivah v globalnih mestih oziroma urbanih regijah.

2 IZ MODERNE V POSTMODERNO: H GLOBALNI INFORMACIJSKI DRUŽBI

2. 1 Globalizacija in nove tehnologije

Ena temeljnih značilnosti konca 20. stoletja je harmonizacija informacijskih sistemov med njimi samimi ter med informacijskimi sistemi in drugimi družbenimi sistemi prek nacionalnih meja² (Splichal, 2004). Razvoj informacijsko-komunikacijskih tehnologij implicira »*globalni prostorski doseg*« (Ibid., 232), kar pomeni, da so nove informacijsko-komunikacijske tehnologije eden ključnih dejavnikov globalizacije, ki na politični in ekonomski ravni, kot tudi na ravni vsakdanjega življenja, rahlja ali odpravlja nacionalne meje in obenem uvaja nove nadnacionalne oblike in ustanove.³

Tudi Vreg je podobno opredelil povezanost novih tehnologij s procesi globalizacije, ko je zapisal, da » */.../ nove informacijsko-komunikacijske tehnologije omogočajo nastajanje svetovne družbe, globalno komuniciranje, globalne trge, pa tudi globalizacijo kapitala in novo svetovno delitev dela. Globalizacija pomeni povečevanje odvisnosti v svetovnem merilu /.../*« (Vreg, 2004: 221).

Če je bil za visoko industrializirane družbe značilen »*megalopolis*« (Splichal, 2004: 233), potem je za informatizacijo kot temeljni proces družbene preobrazbe 21. stoletja značilen »*kozmpopolis*«, ki je torej značilnost, *differentia specifica* (globalne) integrirane družbene ureditve, v kateri ne velja več načelo nacionalne

---

² Kot primer čezmejnih procesov harmonizacije Splichal (2004) navaja nacionalno in mednarodno povezovanje radiodifuznih, telekomunikacijskih, pa tudi finančnih, produkcijskih in informacijskih sistemov.

³ Splichal tako na primer navaja (2004), da prav internet dokazuje, da se globalizaciji ne more izogniti nobena država, če ne želi pristati na izolacijo, in je mnenja, da je boljša kakršnakoli kot nikakršna vloga.

določenosti in omejenosti. Kozmopolis⁴ je konstitutivni del svetovne ekonomije, v kateri nastajajo in prevzemajo vodilno vlogo nadvladane ustanove, moč pa je kot vselej redka družbena dobrina razdeljena med maloštevilne planetarne gospodarske skupine in globalna podjetja (Ibid.). Obenem pa Splichal tudi opozarja, da povezovanje med državami še vedno temelji na nacionalnih interesih, ki so neredko tudi vzrok nesoglasij in upočasnjenih procesov integracije, povezovanja in sodelovanja.

Kljub omenjenim trendom, ki smo jim priče zlasti od 90. let prejšnjega stoletja dalje, nekateri raziskovalci (npr. Hall et al., 2000) opozarjajo, da primer nastajajočih t. im. mega-mest navaja k sklepu, da tudi v dobi informacijske družbe v družbeno-prostorskem kontekstu še vedno velja načelo aglomeracije. Osebni stiki (ang. face-to-face communications) ostajajo pomembni, vsaj za sklepanje poslov, je pa neizpodbitno, da na splošno komunikacije postajajo vse hitrejšje in vse cenejše. Tudi zato ta mesta postajajo središča mednarodnega letalskega prometa ali vozlišča hitro rastočih kontinentalnih hitro-železniških sistemov.

Kot pričakujejo Združeni narodi (Hall et al., 2000) bo do leta 2025 ves svet postal urbana mreža avtomatske proizvodnje, transporta in komunikacij, ko bo velika večina zaposlenih delala v »mehkih storitvah« (Ibid., 8), kot so izobraževanje in usposabljanje, socialne storitve in aktivno državljanstvo, kar je ideal urbanega življenja od antične Grčije dalje. Mesta, ki bodo postala kibernetična, se bodo vse bolj medsebojno povezovala in vključevala v globalna omrežja.

---

⁴ Podobno o pojavnih oblikah globalizacije v smislu družbeno-prostorske preobrazbe razmišlja tudi Urry, ko navaja, da proces globalizacije označuje naraščanje t. im. mestnih držav, kot so New York, Singapur, Tokio, London, Hongkong, Sydney ipd. (Urry, 1999: 14); pri tem opozarja, da je mobilnost temeljna značilnost globalizacije in postmoderne družbe, pri čemer so ključni »tokovi ljudi« (Ibid., 3) znotraj in zlasti izven teritorijev posameznih družb, pa tudi tokovi dobrin, ki se s prvimi neizbežno in ves čas prepletajo.

2. 1. 1 O pojmu informacijska družba

Informatizacija družbe je kot razvojni proces privedla do premika pojma informacijska družba iz prvotno predvsem akademskega in žurnalističnega diskurza v diskurz vsakdanjega življenja in v »policy« areno sredi 90. let (Gantar, 2004), kar je pomembno prispevalo tudi k splošnemu družbenemu soglasju o nujnosti dodatne promocije ukrepov za razvoj in spodbujanje čim bolj množične uporabe sodobnih informacijskih-tehnologij in vse bolj tudi digitalnih vsebin ter elektronskih storitev⁵ v vsakdanjem življenju. Koncept informacijske družbe je zapolnil odmik od industrijske družbe oziroma konkretizacijo ideje o post-industrijski družbi (Ibid.).

Castells (1996) loči med informacijsko in informatično družbo, saj prva zanj pomeni družbo, v kateri je izpostavljen pomen informacij, ki so bile skozi zgodovino vselej odločilnega pomena za obstoj družb, medtem ko pojem informatične družbe implicira posebno obliko družbene organizacije, v kateri so informacije osrednji vir moči in rasti.

Recepcija informacijske družbe v javnih politikah temelji na »*tehnološkem optimizmu*« oziroma »tehnološkem determinizmu (Webster, 1995: 7 – 10). Ko je v 90. letih prejšnjega stoletja informacijska družba postala ključna sestavina različnih sektorskih politik, je imelo pri tem pomembno vlogo navdušenje nad fleksibilizacijo ekonomske produkcije oziroma gospodarstva nasploh, ki naj bi jo

---

⁵ Tako je na primer pri svetovalni hiši PricewaterhouseCoopers (PwC) in po naročilu Nizozemske kot predsedujoče Svetu EU in Generalnega direktorata za telekomunikacije in pošto pri Evropski komisiji nastala posebna študija »Rethinking the European ICT Agenda; Ten ICT-breakthroughs for reaching Lisbon goals« (»Razmislek o evropski IKT (informacijsko-komunikacijske tehnologije) agendi - deset IKT prebojev za doseganje lizbonskih ciljev, ki, kot pove naslov, v luči reforme Lizbonske strategije med drugim ugotavlja, da je treba v EU vprašanje dostopnosti do informacijsko-komunikacijskih tehnologij nadomestiti z vprašanjem usposobljenosti, spretnosti in veščin za njihovo uporabo, kar utegne biti nova in vse pomembnejša razsežnost digitalnega razkoraka.

prinašala informatizacija Gantar, 2004)⁶. Sektor informacijsko-komunikacijskih tehnologij - torej razvoj in proizvodnja tako strojne kot tudi programske opreme, naj bi ponujal pravi odgovor na gospodarsko zaostajanje EU⁷ (predvsem v primerjavi z ZDA in nekaterimi informacijsko najbolj razvitimi azijskimi državami).

V tem času se je torej dokončno uveljavilo prepričanje, da je politika informatizacije⁸ v resnici ekvivalent politiki oblikovanja oziroma razvoja informacijske družbe, v čemer je tudi njen legitimizacijski značaj. Vendar pa se na začetku 21. stoletja izkazuje, da primanjkuje kvalitativnih podatkov o dejanskem vplivu informacijsko-komunikacijskih tehnologij na vsakdanje življenje ljudi, torej o »naravi informacijske družbe« (Ibid).

Tako ostajajo neodgovorjena mnoga vprašanja, kot na primer, kako so se v tem kontekstu, torej zaradi razmaha sodobnih informacijsko-komunikacijskih

---

⁶ Tako je, primeroma, eden temeljnih strateških dokumentov EU »Lizbonska strategija«, na podlagi katere naj bi EU postalo najbolj konkurenčno in dinamično gospodarstvo do leta 2010, in tudi njena reforma, ki jo je marca 2005 na predlog Evropske komisije in v času luksemburškega predsedstva EU potrdil Svet EU (vrh predsednikov vlad 25 držav članic EU) izpostavila prav nove informacijsko-komunikacijske tehnologije (tudi kot najbolj perspektiven gospodarski sektor) kot »push-up« razvojni dejavnik, ki lahko po eni strani prispeva k večji socialni koheziji prek odpiranja novih, kakovostnih in okoljsko sprejemljivih delovnih mest, obenem pa tudi neposredno prispeva k hitrejši gospodarski rasti.

⁷ Zaostajanje na področju razvoja in uvajanja aplikacij, temelječih na informacijsko-komunikacijskih tehnologijah, je med prvimi opredelilo in utemeljilo t. im. Bangemannovo poročilo ali analiza z naslovom Evropa in globalna informacijska družba; Priporočila Svetu Evrope (1994), ki je med ključne ukrepe za zmanjšanje tega razvojnega zaostanka predlagalo tri osrednje procese prestrukturiranja - deregulacijo, privatizacijo in povečanje kompetitivnosti gospodarstva EU.

⁸ Trček v svojem delu Problem informacijske (ne)dostopnosti (2003) sicer kritično ugotavlja, da razmeroma visoka stopnja informatiziranosti gospodinjstev v Sloveniji ni dobila ustrezne nadgradnje v politiki informatizacije na različnih teritorialnih ravneh, kar dokazuje z odsotnostjo informacijske družbe kot enega od razvojnih dejavnikov v strateških dokumentih družbeno-prostorskega razvoja Slovenije; dodajamo, da je to do leta 2003 res veljalo, v obdobju 2002 – 2004 pa je ravno zaradi aktivnosti nekdanjega Ministrstva za informacijsko družbo Slovenija dobila večino ključnih razvojnih dokumentov na tem področju, medtem ko se je informacijska družba kot horizontalna prednostna naloga v drugih sektorskih politikah teže in počasneje uveljavljala.

tehnologij v vsakdanjem življenju, spremenile navade in življenjski slogi ljudi, njihovo vedenje in vrednote, kako se konstituirajo, delujejo in ugašajo povsem nove javnosti v kibernetnem prostoru, kateri del politike in družabnosti se je »preselil« na internet, kako nove tehnologije vplivajo na prostorski razvoj, v katero smer se razvija t. im. digitalna ali e-demokracija, kako je s stopnjo vključenosti javnosti v procese odločanja pod vplivom informacijsko-komunikacijskih tehnologij, ali se je dejansko povečala dostopnost do informacij javnega značaja⁹ in s tem transparentnost delovanja in poslovanja države ipd.

2. 1. 2 Digitalni razkorak in razvojne perspektive v informacijski družbi

Osrednji problem razvoja informacijske družbe je še vedno digitalni razkorak ali digitalna ločnica (ang. Digital Gap), ki jo je moč razumeti kot novo, dodatno razsežnost družbene neenakosti. Castells (2001) je digitalno ločnico opredelil kot razkorak med tistimi, ki imajo dostop do digitalnih tehnologij, in med tistimi, ki tega dostopa nimajo. Nesporno je, da splošna stopnja informacijske razvitosti zmanjšuje tudi digitalni razkorak in obenem kaže na splošno razvitost družbe, kar se odraža predvsem na regionalni ravni družbenega razvoja.

To potrjuje na primer dejstvo, da tiste regije, ki so na splošno slabo gospodarsko in socialno razvite, zaostajajo tudi pri razvoju informacijske družbe¹⁰, in obratno –

---

⁹ Slovenija je med prvimi državami v EU pravno uredila področje dostopa do informacij javnega značaja, s tem, ko je Državni zbor junija 2003 sprejel Zakon o dostopu do informacij javnega značaja, vlada pa je v zakonsko določenem roku sprejela tudi vse potrebne podzakonske akte, s čimer je celostno uredila ustavno zagotovljeno pravico državljanov, da brez dokazovanja posebnega pravnega interesa, tudi prek interneta dostopajo do informacij javnega značaja, ki jih v okviru svojega delovnega področja proizvajajo organi državne in javne uprave (več na <http://mid.gov.si>), za kar je bilo do konca leta 2004 pristojno Ministrstvo za informacijsko družbo.

¹⁰ Ta razvojni vzorec se povsem potrjuje tudi v Sloveniji – v pomurski statistični regiji, ki je najmanj razvita slovenska regija, je tudi digitalni razkorak največji – vsi ključni indikatorji informacijske družbe (redna uporaba interneta, dostop do interneta doma, opremljenost z računalniki in drugo opremo) so najmanj

visoko razvite informacijsko družbe so tudi sicer najbolj razvite družbe (npr. Švedska, Islandija, kjer je bila oktobra 2005 penetracija interneta v gospodinjstvih več kot 80-odstotna) (Eurostat, »Statistics in Focus«, 33/ 2005)¹¹.

Razvitost informacijske družbe je pravzaprav pokazatelj, kolikšna je stopnja socialne kohezije in družbene vključenosti, zaradi česar se je uveljavil pojem e-vključenost. E-vključenost (ang. e-Inclusion) je eden od uveljavljenih ukrepov oziroma mehanizmov spodbujanja razvoja informacijske družbe v EU¹². Posebno poročilo Evropske komisije »eInclusion revisited: The Local Dimension of the Information Society« (2005b), ki obravnava različne, predvsem lokalne razsežnosti informacijske družbe, ugotavlja, da je digitalni razkorak še vedno ovira pri uresničevanju politike e-vključenosti, ki je eden od ukrepov za povečanje splošne stopnje socialne kohezije in družbene vključenosti.

Pri uporabi informacijsko-komunikacijskih tehnologij so še vedno prisotne razlike med državami članicami EU, na ravni regij znotraj posameznih držav članic, pa tudi na ravni razlik med urbanimi in ruralnimi območji, socio-ekonomskih, socio-demografskih dejavnikov, kot so na primer spol, starost, izobrazba idr. Medtem ko se razlike med spoloma zmanjšujejo, ostajajo razlike v dostopnosti do IKT na podlagi dohodka in izobrazbe, v primeru Slovenije pa tudi starosti. Čeprav, kot

---

ugodni glede na ostale slovenske statistične regije; najbolj razviti slovenski regiji – Obalna in Osrednje-slovenska sta tudi informacijsko najbolj razviti (gl. <http://mid.gov.si> - Indikatorji).

¹¹ Oktobra 2005 je imela le ena članica EU stopnjo uporabe interneta nižjo od 25% - Grčija, najnižjo stopnjo uporabe interneta pa imajo države kandidatke za vstop v EU (Romunija, Bolgarija in Turčija), medtem ko je v povprečju internet uporabljal eden od treh državljanov EU (Eurostat, »Statistics in Focus«, 33/2005).

¹² Več o različnih politikah spodbujanja razvoja informacijske družbe v EU je pojasnjeno na spletni strani Generalnega direktorata Evropske komisije za informacijsko družbo in medije - http://europa.eu.int/information_society/index_en.htm. Ključni strateški dokument EU na področju informacijske družbe je akcijski načrt eEvropa: Informacijska družba za vse (ang. eEurope 2005: An information society for all), ki med spodbujevalne ukrepe poleg e-vključenosti navaja še: širokopasovni dostop, e-upravo, e-poslovanje, e-zdravje, e-učenje in varnost.

navajajo avtorji poročila, izključenost iz informacijske družbe še ne povzroči tudi socialne izključenosti, pa pogosto velja obratno – tisti, ki so socialno izključeni, imajo običajno tudi bolj omejen dostop do IKT.

Informacijsko-komunikacijske tehnologije naj bi prispevale k premagovanju razlik med ruralnimi in urbanimi regijami, vendar se je izkazalo, da se je (predvsem širokopasovni) dostop do interneta razmahnil predvsem v večjih mestih oziroma urbanih središčih, medtem ko se le počasi uveljavlja tudi v obrobni in ruralni regijah, kar še dodatno zaostre razvojne razlike med urbanimi in ruralnimi regijami.

Zadnje dostopne raziskave Eurostata tako na primer potrjujejo, da so regionalne razlike oziroma stopnja urbanizacije še vedno precej vpliven dejavnik digitalnega razkoraka – kažejo namreč, da je digitalni razkorak večji v manj poseljenih in ruralnih območjih, oziroma znaša digitalni razkorak med ruralnimi in urbanimi območji 13 odstotnih točk (Eurostat, »Statistics in Focus«, 33/2005). Digitalni razkorak v EU je najvišji v južnih članicah – Grčiji, Španiji, Portugalski in Italiji in v novih članicah EU (razen Estonije in Slovenije) (Ibid.).

Enakomernejši dostop do IKT lahko spodbudi gospodarsko rast ter izboljša življenjske in delovne pogoje v obrobni in ruralni regijah, vendar to predpostavlja usmerjeno načrtovanje in uresničevanje takšnih »policy« ukrepov, ki bi tako na nacionalni, kot tudi regionalni ravni spodbujale razvoj in širjenje mreže javno dostopnih točk¹³, ki naj bi bila čim bolj tesno povezana z ukrepi za

---

¹³ Ministrstvo za informacijsko družbo (2001 – 2004) je v sodelovanju z drugimi vladnimi organi (Ministrstvo za kulturo) uspelo vzpostaviti številne in raznolike oblike javno dostopnih točk (ang. PIAPs – Public Internet Access Points), kot so na primer e-šole, e-knjžnice, spletne kavarne, multimedijски centri in infoterminali z brezplačnim dostopom do vsebin e-uprave, ki so nedvomno prispevale k zmanjšanju digitalnega razkoraka, kot so potrdile tako domače, kot tuje raziskave (več na <http://mid.gov.si>). Obenem je z vzpostavitvijo posebnega spletnega portala pomembno prispevalo k promociji javno dostopnih točk do interneta ([19](http://e-</p></div><div data-bbox=)

usposabljanje (potencialnih) uporabnikov IKT. Le tako je mogoče dejansko zagotoviti, da bodo digitalne storitve in vsebine dejansko zadovoljevale potrebe uporabnikov. Medtem ko omenjena analiza opozarja na razkorak v dostopnosti do informacijsko-komunikacijskih tehnologij¹⁴, nekateri drugi analitiki opozarjajo predvsem na to, da ni več problematična dostopnost do tehnologij kot takih, temveč dostopnost do ustreznega znanja in spretnosti (ang. Skills) ter usposobljenost uporabnikov za njihovo napredno uporabo v vsakdanjem življenju¹⁵. Tudi zato novejša politika spodbujanja razvoja informacijske družbe poudarjajo razvoj digitalnih vsebin in »*povečevanje demokratičnega potenciala interneta*« nasploh (Gantar 2004: 218).

Trček (2003) je vprašanje (ne)dostopnosti do informacijskih tehnologij tematiziral na podlagi teze, da so bili upravljanje dostopnosti do informacij in načini njihove uporabe eden od ključnih strukturalnih elementov že v pred-informacijski družbi ter so določali tudi ustroj (porazdelitve) družbene moči. Prav tako je vprašanje odnosov in procesov, ki pogojujejo informacijsko (ne)dostopnost opredelil kot temeljni raziskovalni predmet nastajajoče »sociologije kibernetnega prostora« (Trček, 2003: 9).

Po njegovem ne gre za vprašanje tehničnih ali tehnoloških zmožnosti in lastnosti, temveč za »*.../ družbeno definirana informacijska dostopnost oziroma družbena konstrukcija pripisanih 'lastnosti' tehnologij – družbena konstrukcija tehnologij*

---

tocke.gov.si), ki ga vse bolj uporabljajo tudi komercialni ponudniki interneta, za tujce pa je izdalo posebno promocijsko-informativno brošuro E-points in Slovenia (v 10.000 izvodih) z zemljevidi in naslovi ter drugimi koristnimi podatki o večini javno dostopnih točk do interneta v vseh večjih slovenskih mestih.

¹⁴ V Sloveniji je ta razkorak viden predvsem pri starejši populaciji ter skupini z nizkimi dohodki in nizko izobrazbo, medtem ko razlik med spoloma skorajda ni več (gl. <http://mid.gov.si> – Indikatorji).

¹⁵ Ena takšnih je na primer v EU zelo odmevna študija, ki jo je naročilo Luksemburško predsedstvo EU pri svetovalni hiši PricewaterhouseCoopers in nosi naslov Rethinking the European ICT Agenda; Ten ICT-breakthroughs for reaching Lisbon goals. Dostopno na spletnem naslovu http://www.ictstrategyeu2004.nl/pdf/Rethinking_the_European ICT_agenda_def.pdf.

določa nova družbena razmerja družbene moči ter s tem vpliva na spreminjanje strukturacijskih procesov v informacijski družbi» (Ibid.).

2. 2 Informacijska družba kot politika in razvojni dejavnik

Castells je v svojem slovitem delu *Informatična doba: ekonomija, družba in kultura* (1996) podrobno opisal dolgoročno razvojno logiko informatiziranih ali omrežnih družb, pri čemer je izpostavil predvsem bipolarnost nasprotja med »Mrežo in Jazom«, njuna medsebojna pogojenost pa je jedro, okoli katerega se strukturirajo sodobne informatizirane družbe (Castells v Trček, 2003: 51). Čeprav se je Castells odrekel tehnološkemu determinizmu, pa je trdil, da *»tehnologija je družba in družbe ne moremo razumeti brez njenih tehnoloških orodij«* (Ibid.).

Informatični model razvoja je Castells (Ibid., 53 - 55) opredelil s pomočjo nove »paradigme informatične tehnologije«, ki jo sestavlja pet ključnih značilnosti:

- informacije so surovina oziroma input proizvodnega procesa;
- informacije so (vse)prisotne na vseh ravneh vsakdanjega življenja;
- omrežna logika je prisotna pri kateremkoli sistemu ali nizu odnosov, kjer so uporabljene informacijske tehnologije;
- omrežna razvojna logika temelji na fleksibilnosti, kar se odraža tudi v novih organizacijskih konceptih in konkretnih oblikah;
- konvergenca različnih specifičnih informacijsko-komunikacijskih tehnologij – nastajajo visoko integrirani sistemi.

Pojem informacijske družbe lahko opredelimo tudi kot zbir *»ekonomskih, socialnih in prostorskih sprememb, ki jih povzročata razvoj in implementacija informacijsko-komunikacijskih tehnologij«* (Gulič, Praper, 2000: 3). Informacijska družba, ki je tako rekoč drugo ime za družbo, temelječo na znanju (ang. Knowledge society), je v okviru snovanja in uresničevanja različnih sektorskih politik (ang. policy) že pred časom postala horizontalna prednostna naloga. To

pomeni, da sta razvoj in uporaba naprednih informacijsko-komunikacijskih tehnologij, vse bolj pa predvsem storitev (aplikacij) informacijske družbe v vsakdanjem življenju, postala nujni sestavni del vseh drugih sektorskih politik – zaposlovalne, izobraževalne, regionalne, prostorske idr.

To načelo horizontalnosti je bilo na ravni EU prvič nedvoumno vključeno v pripravo Lizbonske strategije (2000) in njene reforme (2005), saj lahko prav družba, temelječa na znanju, odgovori na ključne razvojne izzive prihodnosti – trajnostnega razvoja, družbene kohezije in inkluzije, dinamičnega in konkurenčnega gospodarstva, inovativnega sistema ustvarjanja novih delovnih mest ter sodobno oblikovanih regionalnih politik za zmanjšanje regionalnih razvojnih razlik.

2. 2. 1 Prehod Slovenije v informacijsko družbo: družbeno-prostorski vidik

Še leta 2000 je veljalo, da v Sloveniji prevladuje industrijski ali fordistični paradigmatski razvojni vzorec, za katerega je značilna množična proizvodnja, medtem ko je v prostorsko-sociološkem smislu značilna alokacija ekonomskih in storitvenih dejavnosti v industrijskih in urbanih središčih, hierarhičen način poselitve, razvite urbane regije in manj razviti ruralni predeli države (Gulič in Praper, 2000: 5).

V Sloveniji je, kljub pričetim procesom liberalizacije in gospodarskemu prestrukturiranju začetku 90. let prejšnjega stoletja, s čimer se je vključila tudi v procese evropeizacije in globalizacije, leta 2000 še vedno prevladoval klasičen način družbeno-prostorskega načrtovanja. Zanj je bilo značilno načrtovanje in posodabljanje prometne, energetske, komunalne in druge infrastrukture, razvijalci (ang. developer) pa so se usmerjali predvsem v ponujanje komunalno opremljenih prostih površin, namenjenih tujim vlagateljem, predvsem za namene industrijske proizvodnje (Ibid.).

Takrat edini nacionalni strateški dokument »Strategija ekonomskih odnosov s tujino« je že poudarjal nujnosti posodabljanja informacijsko-komunikacijske infrastrukture, ki jo je treba nadgraditi z razvojem in s ponudbo komunikacijskih storitev, kar je osnovni pogoj za prehod iz industrijske v informacijsko (post-industrijsko) družbo. Strategija je izpostavila predvsem področje prenosa digitalnih informacij ter proizvodnje strojne in programske opreme.

Tudi kasnejša praksa, ko je delovalo Ministrstvo za informacijsko družbo kot oblikovalec politike razvoja informacijske družbe, potrjuje navedbe, da je pri prehodu v informacijsko družbo pomembna aktivna vloga države, in sicer pri spreminjanju odnosa državnih organov, podjetij in lokalnih skupnosti do dobaviteljev in uporabnikov informacij (Ibid., 6).

Ko sta Gulič in Praperjeva (2000) ocenjevala razvoj informacijske družbe pred nekaj leti, sta o zavedanju razvojnega potenciala informacijsko-komunikacijskih tehnologij na lokalni ravni zapisala, da je stanje »zaskrbljujoče v mestnih občinah, ki bi morale v Evropi mest in regij predstavljati generator razvoja« (Ibid., 4). S to ugotovitvijo se je mogoče načeloma strinjati, saj govorimo o obdobju, ko tudi na državni ravni in tudi ob njeni spodbujevalni vlogi še niso stekli obsežnejši projekti informatizacije lokalnih skupnosti¹⁶.

Prav tako še vedno velja ugotovitev, da se, gledano na splošno, Slovenija na izzive globalizacije in gospodarsko prestrukturiranje tako gospodarskih, kot javnih akterjev (države in državnih ustanov, lokalnih skupnosti) v prostorsko-načrtovalskem smislu še vedno odziva na pretežno klasičen način, kar konkretneje pomeni implicira načrtovanje nove in nadgradnje obstoječe oziroma cestne, energetske, komunalne in še najmanj železniške ter organizirano

---

¹⁶ O izvedenih projektih na področju informatizacije lokalnih skupnosti na podlagi sprejete Strategije e-poslovanja lokalnih skupnosti so podrobneje predstavljene na arhivski spletni strani <http://mid.gov.si>.

ponudbo prostih, komunalno opremljenih površin, namenjenih tujim investitorjem za večinoma industrijske dejavnosti, značilne za fordistični tip ekonomije (Ibid.). Pri navedenih vrstah infrastrukture je izjema le načrtovanje telekomunikacijske infrastrukture, ki prostorsko ni zahtevna, saj je vezana na zanjo rezervirane koridorje ali koridorje, ki so prvotno namenjeni poteku druge infrastrukture (npr. avtocestam, daljnovodom, železnici).

Na ravni mest velja v tem kontekstu omeniti, da so se razvila kot trgovska središča, kjer poteka izmenjava različnih dobrin, vse bolj tudi informacij. Napredna uporaba informacijsko-komunikacijskih tehnologij in storitev informacijske družbe (npr. e-uprava, e-poslovanje, zlasti e-bančništvo) je privedla do tega, da je vloga mestnih administracij in ustanov, ki omogočajo dostop do različnih vrst storitev, vse manj pomembna (Ibid.). Tovrstne spremembe in predvsem možnost realociranja dejavnosti in storitev, temelječih na informacijski ekonomiji, so za mesta obenem razvojna priložnost in grožnja. Ključnega pomena pri tem je, pripravljenost in usposobljenost razvojnih načrtovalcev (tudi prostorskih), da se hitro odzovejo na tovrstne izzive in omogočijo učinkovito družbeno-prostorsko in ekonomsko prestrukturiranje.

Kar zadeva regionalni vidik prostorskih vplivov prehoda v informacijsko družbo, sta Gulič in Praperjeva (2000: 7) napovedovala, da bo razvoj informacijske družbe v Sloveniji odvisen od oblikovanja t. im. informacijskih območij na državni, regionalni in lokalni ravni, ki jih omenjena razumeta kot skupnosti, »/.../ določene z odnosi in intereski« (Ibid.). Gre za informacijska omrežja, v katerih se različni (individualni ali kolektivni) akterji pojavljajo kot ponudnik ali povpraševalci po raznovrstnih informacijah. Na ta omrežja se neizbežno veže tudi razvoj trgovinskih omrežij, neudeležba v teh »skupnostih« pa pomeni manjšo konkurenčnost in radikalno zmanjšane možnosti preživetja na trgu.

Vsaj na začetku, ob prehodu v informacijsko družbo, morajo država oziroma njene (regionalne/ lokalne) agencije zagotoviti usklajenost dostopnih informacij s potrebami in interesi prebivalcev in podjetij. Ob prehodu v informacijsko družbo ima torej država pomembno vlogo predvsem pri zagotavljanju transformacije gospodarskega vzorca ali modela, kar je mogoče posredno doseči prav s spodbujanjem uporabe informacijsko-komunikacijskih tehnologij, ne le v gospodarskem in javnem sektorju, temveč tudi na ravni vsakdanjega življenja.

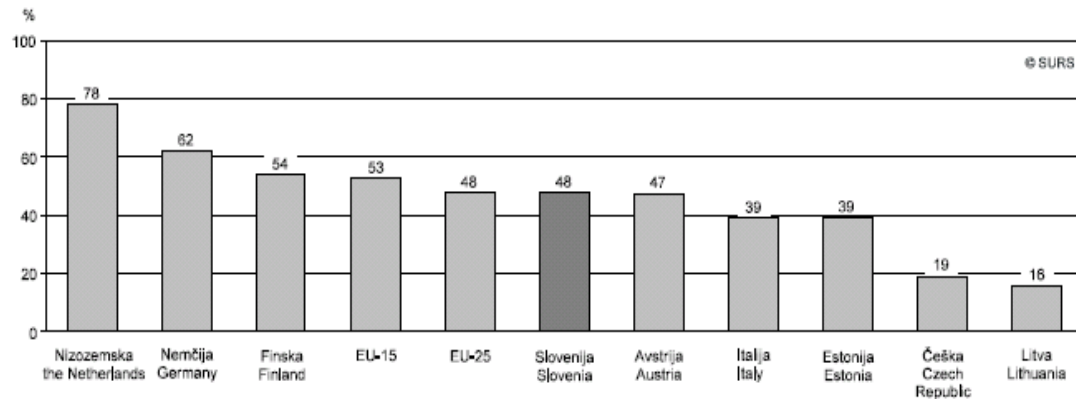
Ne nepomemben pa je tudi splošni družbeni vidik prehoda v informacijsko družbo ali bolje razvoja in uvajanja informacijsko-komunikacijskih tehnologij v različne sfere vsakdanjega življenja. Tako je Slovenija sredi 90. let prejšnjega stoletja doživela razmeroma hiter proces informatizacije, ki pa se je v zadnjih letih, kot je to običajno in prisotno pri večini držav, počasi in postopoma umirjal. Slovenija je namreč že konec leta 2003 v razvojnem smislu dohitela nekatere stare države članice EU. Kar zadeva dostopnost do informacijsko-komunikacijskih tehnologij so najpogosteje merjeni indikatorji razvitosti informacijske družbe¹⁷ opremljenost gospodinjev z osebnim računalnikom in drugimi elektronskimi napravami, dostop do in redna uporaba interneta ter dostop do interneta v gospodinjstvih.

Iz zadnjih dostopnih podatkov Statističnega urada Republike Slovenije (»Statistične informacije; Informacijska družba«, januar 2006: 1 - 2) je razvidno, da je Slovenija glede dostopa do interneta v gospodinjstvih že dosegla povprečje EU – 25, ki znaša 48% (Tabela 2.1), pri tem pa je že prehitela ostale nove članice EU in celo nekatere stare – na primer Avstrijo, Italijo, Španijo in druge.

---

¹⁷ V Sloveniji je nekdanje Ministrstvo za informacijsko družbo septembra 2001 prvič pričelo sistematično spremljati 31 različnih indikatorjev razvitosti informacijske družbe, usklajenih s prvim sistemskim dokumentom na področju informacijske družbe na ravni EU – Akcijskim načrtom eEvropa, ta pa je že bil usklajen z »Lizbonsko strategijo«, sprejeto na Svetu EU v Lizboni 23. in 24. marca 2000. Več o tem na arhivskem naslovu: <http://mid.gov.si/>.

Tabela 2.1: Dostop do interneta v gospodinjstvih v Sloveniji in nekaterih državah EU, 2005

Vir: <http://epp.eurostat.ec.eu.int/>, 5. 1. 2006

Pri drugem kazalniku, to je opremljenosti gospodinjstev z različnimi informacijsko-komunikacijskimi tehnologijami, se Slovenija v prvem četrletju 2005 uvršča še bolje, saj izstopa pri opremljenosti gospodinjstev z mobilnimi telefoni, zlasti s tistimi, ki omogočajo dostop do interneta – v Sloveniji ima kar 48% gospodinjstev vsaj en tak mobilni telefon, medtem ko je povprečje EU – 25 le 27% (Ibid., 6).

3 PROSTORSKO-SOCIOLOŠKE RAZSEŽNOSTI GLOBALIZACIJE

Ena temeljnih značilnosti konca 20. stoletja je harmonizacija informacijskih sistemov med njimi samimi ter med informacijskimi sistemi in drugimi družbenimi sistemi prek nacionalnih meja¹⁸ (Splichal, 2004: 232 - 243). Razvoj informacijsko-komunikacijskih tehnologij implicira »globalni prostorski doseg« (Splichal, 2004: 232), kar pomeni, da so nove informacijsko-komunikacijske tehnologije eden ključnih dejavnikov globalizacije, ki na politični in ekonomski ravni, kot tudi na ravni vsakdanjega življenja, rahlja ali odpravlja nacionalne meje in obenem uvaja

¹⁸ Kot primer čezmejnih procesov harmonizacije Splichal (2004) navaja nacionalno in mednarodno povezovanje radiodifuznih, telekomunikacijskih, pa tudi finančnih, produkcijskih in informacijskih sistemov.

nove nadnacionalne oblike in ustanove.¹⁹ Tudi Vreg je podobno opredelil povezanost novih tehnologij s procesi globalizacije, ko je zapisal, da » /.../ nove informacijsko-komunikacijske tehnologije omogočajo nastajanje svetovne družbe, globalno komuniciranje, globalne trge, pa tudi globalizacijo kapitala in novo svetovno delitev dela. Globalizacija pomeni povečevanje odvisnosti v svetovnem merilu /.../« (Vreg, 2004: 221).

Če je bil za visoko industrializirane družbe značilen »megalopolis« (Splichal, 2004: 233), potem je za informatizacijo kot temeljni proces družbene preobrazbe 21. stoletja značilen »kozmpopolis«, ki je torej značilnost, differentia specifica (globalne) integrirane družbene ureditve, v kateri ne velja več načelo nacionalne določenosti in omejenosti. Kozmpopolis je konstitutivni del svetovne ekonomije, v kateri nastajajo in prevzemajo vodilno vlogo nadnacionalne ustanove, moč pa je kot vselej redka družbena dobrina razdeljena med maloštevilne planetarne gospodarske skupine in globalna podjetja (Ibid.). Obenem pa Splichal tudi opozarja, da povezovanje med državami še vedno temelji na nacionalnih interesih, ki so neredko tudi vzrok nesoglasij in upočasnjenih procesov integracije, povezovanja in sodelovanja.

3. 1 Globalizacija in nova vloga nacionalne države

O družbeno-prostorskih implikacijah globalizacije je Mlinar med drugim zapisal: »Globalizacija vzpostavlja širok nabor vplivov na prostorsko organizacijo, ne glede na to, ali se ukvarjamo z vsakdanjim življenjem in delom, mobilnostjo fizičnih dobrin ali z idejnimi tokovi« (Mlinar, 2000: 65). Sodobna prostorska sociologija²⁰ se v tem kontekstu ukvarja s procesi in pojavi nadnacionalnega in

---

¹⁹ Splichal navaja (2004), da prav internet dokazuje, da se globalizaciji ne more izogniti nobena država, če ne želi pristati na izolacijo, in je mnenja, da je boljša kakršnakoli kot nikakršna vloga.

²⁰ Sintagma prostorska sociologija, katere avtor je akademik, redni profesor dr. Zdravko Mlinar, je mednarodno uveljavljen pojem, ki je združil, nekdaj ločeni urbano sociologijo ali sociologijo mesta ter

globalnega povezovanja, krepitve lokalnih, sub-lokalnih in individualnih akterjev ter novih lokalizmov (Mlinar, 1995) ali konkretnije, z družbeno-prostorskimi procesi, ki vplivajo na preobrazbo sodobnih mest, pri čemer se mesto kot tako »s svojimi specifičnimi lastnostmi v razmerah naraščajoče univerzalizacije dostopnosti iz nujne potrebe, danosti, preoblikuje v reflektivno življenjsko-stilno izbiro posameznikov, skupin oziroma organizacij« (Hočevar, 1999: 14).

Ena ključnih značilnosti globalizacije²¹ je v tem, da nacionalno načelo družbene integracije, ki je veljalo do konca moderne oziroma industrijske dobe, ne prevladuje več, ampak so vse pomembnejša številna individualizirana integracijska sidra, ki jih je mogoče opisati kot »zgoditve trajnejših ali sprejemljivih interesnih identifikacij v omrežju raznovrstnih povezav« (Hočevar, 2004: 345). Za proces globalizacije in evropeizacije je torej značilno zmanjšanje integrativne vloge nacionalne države, hkrati zmanjšanje prepustnosti nacionalnih meja in upadanje nadzorstvene vloge njenih osrednjih institucij. Zaradi tega prihaja do povečevanja neskladij med zastarelo teritorialno strukturo in novimi oblikami družbeno-prostorske organiziranosti – tako na ravni posameznika, kot na ravni družbenih skupin (Ibid.).

V okviru urbano-sociološke obravnave vplivov procesa globalizacije na družbo bi lahko rekli, da smo priče slabitvi integrativne in organizatorične kompetentnosti nacionalne družbe, namesto nje pa se uveljavljajo vedno novi načini povezav in identifikacij, ki so v resnici odgovor oziroma rezultat naraščajoče avtonomnosti akterjev. Načini in organizacijske oblike kolektivitet in družbenosti, kot so

---

ruralno sociologijo ali sociologijo podeželja (lokalnih skupnosti). Kot kaže, je sociologija že doslej, vsaj kar zadeva predmet preučevanja, že opravila nekaj »alexandrovske« konvergence in proučuje prostor v vsej njegovi pojavnosti in procesualnosti.

21 Pri ideji o globalni družbi, če je interpretirana kot konec zgodovine, naj bi šlo po mnenju nekaterih avtorjev za mit, ki ideološko interpretira zgodovino in se vključuje v širšo ideologijo modernosti, etnocentrično izenačeno z družbenimi oblikami liberalnega kapitalizma (Vujović, 1988).

nacionalna država, družina, lokalna skupnost, partnerstvo, regija, sicer značilne in uveljavljene v moderni, torej industrijski družbi, so se v globalni »svetovni« družbi povsem spremenile. Kot ugotavlja Hočevar, prihaja do izenačevanja in uravnoveženosti med pripisanimi oziroma vnaprej določenimi in pridobljenimi ali življenjsko-stilskimi identifikacijskimi značilnostmi. To določneje pomeni, da slabijo pripisane oblike pripadnosti, ki so (bile) utemeljene na podobnosti (družina, narod) in fizični bližini (lokalna skupnost, nacionalna država) kot sta na primer nacionalna pripadnost in teritorialna ukoreninjenost.

Ob tem nastajajo nove organizacijske oblike družbenosti ali pa stare v prenovljeni obliki pridobivajo na pomenu. Tako je denimo Strassoldo (1992) zasnoval tezo o razliki med starim in novim lokalizmom, pri čemer naj bi bil prav slednji ena konstitutivnih značilnosti procesa globalizacije. Začetna Strassoldova predpostavka je bila, da je lokalizem ena od temeljnih značilnosti tradicionalne, predmoderne družbe, pri čemer takšen, t. im. stari ali tradicionalni lokalizem implicira zelo visoko stopnjo navezanosti na razmeroma majhna teritorialna območja, ki jo spremlja razmeroma nizka stopnja zainteresiranosti za dogajanje na teritorialno širšem območju²².

Nasprotno pa »novi lokalizem« (Ibid.) vključuje in/ ali predpostavlja postmoderno tendenco po prekomernem prostorskem determinizmu v smislu potencialnih razvojnih ovir. Novi lokalizem tako implicira na eni strani visoko stopnjo navezanosti na razmeroma majhno teritorialno območje, obenem pa tudi precej heterogeno vključenost v širše teritorialne ravni, kar je mogoče razumeti kot komplementarni element globalizma oziroma procesa globalizacije.

---

22 Strassoldo je to tezo uspel potrditi v raziskavi, ki je med drugim merila tudi stopnjo socialne kohezije, družbeno solidarnost (pripravljenost za vključiti se v skupne zadeve v lokalni skupnosti), (ne)zaupanja in (ne)strpnosti do imigrantov oziroma tujcev, stopnjo izoliranosti/ odprtosti med prebivalci različnih tipov naselij.

Hočevar opozarja na ambivalentno vlogo nacionalne države v času globalizacije, ko smo priče hkratnima procesoma izgrajevanja institucionaliziranih okvirov klasične državnosti ter razgrajevanja in samo-ukinjanja zaradi pojava nadnacionalnih integracij, kar povzroča redundanco (Hočevar, 2004).

Ta proces skušajo opisati mnogi teoretiki in raziskovalci – eden med njimi - utemeljitelj teorije svetovnih sistemov Immanuel Wallerstein je zapisal, da število fluidnih integracij ljudi in kolektivitet narašča, upada pa število trdnih, v čemer je po njegovem tudi srž problema obravnave globalizacije na družbeni ravni (Ibid.). Zanimivo je, da je Wallerstein v nekem svojem drugem delu utemeljil aktualnost etničnih identitet, ko je zapisal:

Etnične identitete so v svoji akutni bojoviti obliki najprej in zlasti način političnega delovanja in postanejo akutne in bojovite natanko tedaj, ko obstoječa državna struktura zgubi legitimnost, ker ni več sposobna, da bi zagotavljala minimalno raven fair playa, in ko druge ločnice – tiste ideološke politične razmejitvene črte, ki naj bi bile sprejemljivejše – na videz postanejo politično nepomembne (Wallerstein, 1998: 48).

Wallerstein je torej zaznal, da etnične identitete kot differentia specifica modernih družb v globalizaciji ne izginjajo kar tako, temveč da v razmerah globalizacije, ko neizbežno prihaja do legitimizacije (nacionalne) države, postanejo spet aktualne, »akutne in bojovite«, kot jih je označil. Še več, Wallerstein navaja, da prihaja pri tem pogosto do zahtev po novi etnični čistosti, kar pa v ničemer ne povečuje legitimnosti novih državnih oblasti, ki si težko zagotavljajo ustrezno stopnjo legitimnosti (Wallerstein, 1998).

John Urry, na primer, izhaja iz družbe kot predmeta proučevanja in navaja, da je pojem družbe vse manj poveden in vse manj jasen, vsakdo ga razume drugače in po svoje, zaradi česar je vse manj uporaben tudi kot hevristično sredstvo (Urry, 2000).

Zgoraj predstavljeno tezo o ambivalentnosti vloge nacionalne države v času globalizacije (Hočevar, 2004) je mogoče podkrepiti tudi z Roseovim razumevanjem načela državljanstva, ki naj bi se soočalo z naraščajočim nasprotjem med univerzalnimi pravicami in dolžnostmi na eni strani ter z vse bolj partikularističnimi družbenimi identitetami na drugi (Rose, 1996).

Upravičeno si je mogoče zastaviti vprašanje, kaj je tista entiteta, ki lahko prispeva k integraciji vse bolj raznovrstne družbenosti, saj lahko brez večjih zadržkov sprejmemo trditev, da moderna nacionalna država te funkcije ne more (več) opravljati. Zastavlja se še dodatno vprašanje, in sicer, kako na nacionalni ravni vzpostavljati integracijske mehanizme, ki bi bili v skladu z obstoječim trendom, pri katerem gre za konvergenco individualnega in globalnega, konvergenco mikro- in makro-družbene sfere, dejavnosti in strukture (Hočevar, 2004).

Eden od odgovorov ali vidik subnacionalnega osamosvajanja družbeno-prostorskih enot je uvajanje mehanizmov »*izvirne, neposredovane avtonomije subnacionalnih enot in njihovih individualiziranih akterjev*« (Ibid., 345), kar so mesta in regije. Pri teh vse bolj avtonomnih subnacionalnih enotah ne gre več za uresničevanje načela subsidiarnosti, pri katerem bi višje hierarhične ravni odredile dejavnosti in odgovornosti nižjim, temveč se te enote nadnacionalno povezujejo, in sicer brez hierarhičnih zaporedij in/ ali posredovanja, vplivanja ter odrejanja nacionalne ravni.²³

---

²³ Tako je na primer v kontekstu regionalnega oziroma čezmejnega povezovanja in trendov k vse večji avtonomizaciji regij, mogoče zaslediti tendence, da »*/.../ intenzivirano mednivojsko povezovanje in hkratna soudeležba (power sharing) omogočata preseganje logike zero sum. Namesto win-lose gre za perspektivo win-win. Bolj ko so groba odstopanja, do katerih prihaja v praksi, bolj se zastrujejo konflikti med nivoji, konkretno pa še zlasti med predstavniki nacionalnih interesov ter interesov obmejnih regij.*« (Mlinar, 1996: 977).

3. 1. 1 Postmoderna država in civilna družba kot nepogrešljiv partner države

Pri proučevanju preobrazbe moderne (nacionalne) v postmoderno državo ima vloga civilne družbe nesporno ključno vlogo, saj se država ob prehajanju iz moderne v postmoderno tesneje kot kdajkoli prej opira prav na civilno družbo (V. Rus, 2003, 5 – 16). Že Michel Foucault (1979) je ugotavljal, da prav razvoj države blaginje povzroča spremembo značaja državne kontrole, in sicer od avtoritativne in zatiralske h kapilarni in panoptični. Retroaktivni učinek države blaginje pa je v tem, da država kot aparat prisile svoje legitimnosti ne črpa več »iz absolutnega vladarja oziroma iz suverene volje ljudstva, ampak vse bolj iz učinkovitosti in uspešnosti družbenih dejavnosti« (V. Rus, 2003: 5).

Sodobne države imajo vse manjšo integrativno moč, zaradi česar si skušajo svojo legitimnost utrjevati ali povečevati z vzpostavljanjem partnerskega odnosa s civilno družbo. V času globalizacije se ne povečuje le ekonomska, temveč tudi socialna negotovost, in sicer zaradi vse bolj nepredvidljivih vrednostnih orientacij socialnih skupin in slojev, zaradi česar prihaja do povečevanja systemske dezintegracije, posledica tega pa je upadanje regulativne moči države (Ibid., 6).²⁴ Moderne države lahko potemtakem v odprtem globalnem svetu preživijo le, če se trdno oprejo na civilno družbo - s pomočjo kooptacije oziroma vključevanja v javne službe, s čimer se lahko poveča njihova odzivnost, uspešnost in kakovost, ali s prenosom funkcij države na civilno družbo (Ibid., 6). To je potrebno, da bi se razbremenilo preobsežne regulativne funkcije države, pa tudi zaradi povečane samo-regulativne sposobnosti državljanov, ki je rezultat višanja stopnje izobrazbe in vse bolj množične uporabe interneta.

---

²⁴ V. Rus kot primer poskusa zmanjševanja systemske dezintegracije navaja poudarjanje pomena socialne kohezije oziroma kohezivnosti v politikah in strateških dokumentih EU, kar opredeljuje kot na institucionalne in regulatorne poskuse iskanja objektivnih mehanizmov povečevanje socialne kohezije (V. Rus, 2003).

Kot navaja Rus (Ibid.) je temeljna funkcija sistemska integracija, medtem ko ima civilna družba vlogo societalnega integratorja. Prvo zagotavlja pravni red, druga pa temelji na zaupanju, sodelovanju, menjavi in samo-regulaciji, zaradi česar je sicer manj učinkovita, a mnogo uspešnejša od (moderne) države.

Pri preobrazbi moderne v postmoderno državo imajo ključno vlogo informacijsko-komunikacijske tehnologije, saj omogočajo in zagotavljajo boljši pretok informacij med državo in civilno družbo in vice versa. Še več, nove tehnologije so temelj nastajanja raznolikih in kontekstualnih omrežij, v katerih nastajajo partnerski odnosi med državo in civilno družbo, ti pa med drugim izboljšujejo odzivnost državnih organov (Ibid.).

3. 2 Nov odnos med delom in kapitalom

Eden izmed regionalnih in urbanih učinkov globalizacije je spremenjeno razmerje med delom in kapitalom v proizvodnem procesu, kar je posledica prekinjene družbene pogodbe med njima, pri čemer je odigrala ključno vlogo prav tehnološka revolucija. Ta je med drugim privedla do nadomestljivosti bolj ali manj sindikalno organiziranih delavcev. Pri tem je visoka gospodarska rast prisotna le v določenih sektorjih visoko tehnološko razvitih industrij, v storitvenem sektorju in v sektorjih neformalne ali pol-formalne ekonomije, ki je ne regulira država (Frick et al., 1986).

V takšnem okviru nastajajo dinamične skupine koncentriranih sektorjev visoko tehnoloških industrij, pri katerih je delež zaposlene domače populacije vse bolj odvisen od splošnega položaja države v mednarodni delitvi dela. Nastajajo novi dominantni dinamični poli (npr. Manhattan), razvijajo pa se tudi nova vodilna središča v nekaterih evropskih mestih kjer, bolj ali manj začasno, bivajo in delujejo dobro plačani specialisti, ki odločilno prispevajo k razvoju sistema »osebnih storitev« oziroma k rasti produkcije in potrošnje. Pri tem gre hkrati za

rast na vrhu in rast na dnu, medtem ko tradicionalni delavski razred zahodnih držav ostaja zunaj globaliziranega trga dela, ker mu uspešno konkurirata cenejša delovna sila in visoko avtomatiziran način produkcije. Vse pomembnejša ovira za uspešno vključevanje v trg dela postaja slaba usposobljenost delavcev za uspešno integracijo v novo dinamično rast visoko tehnoloških industrij.

V urbani strukturi se ti pojavi odražajo kot dualizem – tako na ravni držav, kot tudi na ravni mest in metropolitanskih regij. Značilen primer tega procesa dualizacije je New York oziroma Manhattan in Južni Bronx, pri katerih gre za svojevrstno »urbano shizofrenijo« (Ibid., 15). Takšen »urbani« dualizem je posledica visoko polarizirane rasti in razpada nekaterih družbenih sektorjev ter s tem sektorjev mesta. Kot odgovor na to je prišlo v urbanizmu do rehabilitacije zgradbe/ soseske v oblikovalskem smislu, saj celotnega mesta ni bilo več mogoče (načrtovalsko/ planersko) nadzorovati.²⁵

Zelo slikovito in mestoma teoretsko radikalno je razumevanje sodobnega »generičnega« mesta, kot ga je opisal sloviti arhitekt in teoretik Rem Koolhaas (1995). Zanj je sodobno mesto podobno letališču, kjer je vse enako, homogenizirano in standardizirano. Konvergenca, ki omogoča te lastnosti, pa zahteva opustitev identitete, kar je razumljeno kot izguba. Pri tem se avtor retorično sprašuje, kaj so pomanjkljivosti identitete, in kaj prednosti praznine (Koolhaas, 1995: 5).

V tem kontekstu Koolhaas kritizira obsedenost in obupane poskuse koncentričnega načrtovanja in oblikovanja mest, pri katerem ima ključno vlogo središče kot nosilec in izvir identitete, zgodovine, tradicije, kulture, drugačnosti. Sodobno mesto ali »generično« mesto pa je, nasprotno, osvobojeno od

---

²⁵ Kot navajajo Frick in drugi (1986) je prišlo v prostorskem oblikovanju do neo-formalizma, saj naj bi bilo mesto kot družbena entiteta v procesu dezintegracije.

fasciniranosti nad središčem, ki je po njegovem premajhno, da bi lahko opravljalo svoje naloge, in je le privid, ki se bo »*kmalu sesedel sam vase*« (Ibid., 7). Prepričan je, da je generično mesto tisto, kar ostane, ko se ključni segmenti urbanega življenja preselijo v kibernetični prostor.

Koolhaas je generično mesto – mesto brez identitete, opisal kot:

/.../ mesto, osvobojeno ujetništva središča, prisilnega jopiča identitete. Generično mesto je prelomilo s tem destruktivnim krogom odvisnosti; je samo še odsev sedanje potrebe in sedanje zmožnosti. Je mesto brez zgodovine. Dovolj veliko za vsakogar. Lahko. Ne potrebuje vzdrževanja. Če postane premajhno, se pač razširi. Če se postara, se pač samo uniči in obnovi. Povsod je vznemirljivo – ali pa nevznemirljivo. 'Površno' je – tako kot hollywoodski studio lahko vsak dan ustvari novo identiteto. (Koolhaas, 1995: 8).

Podobno je Paul Virilio v svoji »Hitrosti osvoboditve« (1996) zelo kritičen, ko razpravlja o usodi in prihodnosti urbanega. Izginjanje »*upora razdalj*« (1996: 23 – 27), kar je posledica uvajanja in razširjene rabe novih informacijsko-komunikacijskih tehnologij, povzroča po njegovem krčenje geo-fizikalnega prostora, kar vodi v urbanizacijo časa, predvsem pa v urbanizacijo virtualnih habitatov ter na individualni ravni v urbanizacijo telesa, priključenega na različne vmesnike.

V zvezi z metropolizacijo, ki jo razume kot ključni problem 21. stoletja, je Virilio prepričan, da gre za hiper-koncentracijo sveta – mesta, virtualnega mesta mest. Pri tem napoveduje, da bo vsako realno mesto le še eno od okrožij, obrobij, posebna omnipolitanska periferija brez središča.

3. 3 Spremenjena vloga države v globalni ekonomiji

Spremenjeno vlogo države v globalni ekonomiji je Herbert Marcuse razmeroma radikalno označil kot prehod od »*welfare state*« v »*warfare state*« (Frick et al., 1986: 15), kar sicer potrjuje dejstvo, da se v globalni ekonomiji socialni stroški

zmanjšujejo, povečujejo pa se stroški za razvoj vojaškega sistema, to pa je, kot je znano, osnova tehnološko-industrijskega razvoja.

Neposreden učinek tega procesa »militarizacije« družbene potrošnje je zmanjšanje stroškov za urbane storitve na ravni mest in regij, s tem pa prihaja do siromašenja velikih mestnih območij, v nekaterih primerih do propadanja celotnih regij. Prihajalo naj bi do vse večjih razvojnih razlik med regijami in metropolitanskimi območji – razlike se pojavljajo med tistimi deli, ki pripadajo polu rasti, in tistimi, ki se niso uspeli izviti iz modela starega, fordističnega oziroma industrijskega sistema produkcije.²⁶

3. 3. 1 EU pred reformami - izzivi globalizacije

V Evropski uniji je v zadnjih nekaj letih prišlo do razmeroma širokega soglasja o nujnosti obširnejših reform socialno-ekonomskega sistema v pogojih ekonomske globalizacije.²⁷ Številnim dosežkom in uspehom socialno-ekonomske politike EU navkljub, je nesporno dejstvo, da se EU sooča z resnim gospodarskim zastojem²⁸, kar je tudi posledica ostankov množične proizvodnje, prisotnosti velikih podjetij, uporabe obstoječe tehnologije ter dolgoročno zasnovanih zaposlitvenih vzorcev, ki v svetu hitrih tehnoloških sprememb in močne globalne konkurenčnosti niso več uporabni.

Druga pomembna ovira uspešnejšemu vključevanju gospodarstva EU v globalne ekonomske tokove pa je rigidna in zastarela struktura proračuna EU, ki po našem

---

²⁶ Primer takšnih razvojnih razlik v ameriškem San Franciscu naj bi bila Silicijska dolina na eni strani in geto Oakland, ki je razvojno povsem zastarel zaradi družbenih in ne industrijskih pogojev na drugi strani.

²⁷ Eden takšnih primerov je že omenjena reforma Lizbonske strategije iz začetka leta 2005.

²⁸ EU gospodarsko zaostaja že zadnjih petindvajset let, saj je, denimo, pričakovana svetovna gospodarska rast ocenjena na 4%, v ZDA na 3,5%, medtem ko je pričakovana gospodarska rast v EU le 2% (Sapir, 2005: 4).

prepričanju občutno preveč sredstev namenja kmetijstvu in mnogo premalo za raziskave, inovacije in razvoj.²⁹

Uveljavilo se je spoznanje, da mora EU nemudoma pričeti z odločnimi socialnimi in ekonomskimi reformami, da bi se preobrazila v gospodarstvo, usmerjeno v tehnološke inovacije in utemeljeno na raziskavah in razvoju, tehnologiji ter človeškem kapitalu (Sapir, 2005: 5 - 6). Po podatkih Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD)³⁰ je dejansko stanje na raziskovalno-razvojnem področju zaskrbljujoče, saj EU premalo vlaga v raziskave in razvoj³¹ – tako je bila rast industrijskih vlaganj v raziskave in razvoj v obdobju 2004 – 2005 le 2-odstotna, medtem ko so ZDA in azijske države zabeležile 7-odstotno rast, Koreja pa je zabeležila neverjetno 40-odstotno rast tovrstnih vlaganj (Slovensko gospodarsko in raziskovalno združenje, 2005: 14).

Sapir pa je prepričan, da mora gospodarska rast postati primarna gospodarska prednostna naloga EU, sicer bo resno ogrožena ne le vzdržnost »*Ekonomskega*

---

²⁹ Kot ključno oviro napredku v tej smeri razumemo predvsem prevelike razlike med najvišjimi političnimi voditelji držav članic EU glede načrtovanja skupnega proračuna in s tem ključnih razvojnih prednostnih usmeritev, kar se je pokazalo junija 2005, ko so propadla pogajanja o novi finančni perspektivi (za obdobje 2007 – 2013) – predvsem zaradi nesoglasij med Veliko Britanijo, ki zagovarja zmanjšanje sredstev za kmetijstvo, in Francijo ter njeno zaveznico Nemčijo, ki se s prvotnim britanskim predlogom nista strinjali. Tik pred iztekom polletnega britanskega predsedovanja EU je bil na srečanju predsednikov vlad držav članic EU v Bruslju 17. decembra 2005 dosežen dogovor o skupni finančni perspektivi za obdobje 2007 – 2013. Tako bo skupna poraba v naslednjem sedemletnem obdobju znašala dober odstotek BDP EU, Velika Britanija pa se je v potrjenem predlogu odpovedala deležu svojega proračunskega popusta oziroma rabata, medtem ko je Francija pristala na začetek procesa posodobitve proračuna EU; tako naj bi Evropska komisija v letu 2008 ali 2009 pripravila celovit predlog njegove preнове, vključno s skupno kmetijsko politiko EU. Več o tem na: http://europa.eu.int/comm/finacial_perspective/index_en.htm

³⁰ Podrobnosti o omenjeni študiji OECD so dostopne na spletnem naslovu: http://www.oecd.org/document/25/0,2340,en_2649_201185_35471385_1_1_1_1,00.html

³¹ Evropska investicijska banka, ki je doslej že namenila 50 milijard evrov za vlaganja v inovacije in razvoj v okviru »Lizbonske strategije«, je napovedala, da bo v prihodnje sredstva za rizične raziskovalne in razvojne projekte povečala za 10 milijard evrov (Slovensko gospodarsko in raziskovalno združenje, 2005: 13).

modela« (Ibid., 1), temveč tudi proces evropske integracije, ki je utemeljen na medsebojnem prepletanju miru in prosperitete.³²

Sapir (2005) navaja tri ključna izhodišča pri koncipiranju in operacionalizaciji neizbežnih reform ekonomskega in socialnega sistema. Kot prvo navaja spoznanje, da je značilnost globalne ekonomije 21. stoletja hitra rast, ki ustvarja tako priložnosti kot nevarnosti. Da bi lahko izkoristili njene prednosti, je treba po njegovem prepričanju reformirati trg dela in socialne politike, ki so »*obtičale v preteklosti*« (Sapir, 2005: 2).

Drugič, »Evropskega socialnega modela« (ang. European Social Model) ne moremo razumeti dobesedno, kot enotnega oziroma homogenega; nasprotno, takšno poimenovanje v resnici implicira vrsto različnih socialnih modelov³³ oziroma politik (ang. policy), ki se izvajajo na različne načine in so tudi različno učinkovite.

Kot tretje pa Sapir poudarja, da ima lahko koordinirano dvo-fazno delovanje v smeri reform trga dela in socialnih politik nesporno ugodne rezultate. To je bil tudi eden od ključnih ciljev »Lizbonske strategije«, ki pa ni dosegla zastavljenih ciljev. Sapir je prepričan, in temu mnenju se pridružujemo, da je treba v tem kontekstu čimprej skleniti enotni trg (ang. Single Market), ki je najpomembnejši »*instrument za soočenje z izzivi globalizacije*« (Ibid., 3).

Nov razvojni preboj EU je odvisen predvsem od sposobnosti njenih članic, da se odločno in zavzeto lotijo izvajanja politik spodbujanja razvoja informacijske

---

³² Da je ekonomska negotovost vplivni dejavnik stopnje zaupanja v (politične) institucije, se je pokazalo tudi v primeru referendumov o evropski ustavni listini v Franciji in na Nizozemskem; volivci so s takšnim slabim rezultatom pokazali ne le svoje nezadovoljstvo z neuspešnim odzivanjem EU na gospodarske izzive v globalnem svetu, temveč so tako izrazili tudi iz tega izhajajočo ekonomsko negotovost (Sapir, 2005).

³³ Na splošno velja, da obstajajo trije sistemi blaginje – konzervativni, liberalni in socialno-demokratski.

družbe, ki je drugo poimenovanje za družbo znanja (ang. knowledge society), v ekonomskem smislu pa govorimo o digitalni ekonomiji. V razvoju informacijske družbe EU že zaskrbljujoče zaostaja za najhitreje razvijajočimi – ZDA, Japonsko in Južno Korejo. Nesporno je eden od ključnih dejavnikov razvoja to, koliko javnih in zasebnih sredstev neka družba namenja za razvoj in uporabo informacijsko-komunikacijskih tehnologij. Po podatkih Evropske komisije EU na tem področju vlaga le 80 evrov per capita, medtem ko Japonska vlaga 350 evrov, ZDA pa celo 400 evrov.

Evropska komisija je tako v petletni strategiji spodbujanja razvoja digitalne ekonomije z naslovom i2010: Evropska informacijska družba 2010 (Evropska komisija, 2005c) določila osrednji cilj EU na tem področju: pospešiti razvoj in rast delovnih mest v informacijskem in medijskem sektorju ter posodobiti politike EU³⁴ na področju digitalne ekonomije, kar pomeni prenoviti regulatorne instrumente in pospešiti raziskovalno dejavnost v sodelovanju z industrijskim sektorjem.

3. 4 Ekonomsko-geografsko restrukturiranje družbe

V pogojih nove mednarodne delitve dela države in predvsem posamična vse vplivnejša multinacionalna podjetja izkoriščajo prednosti cenovno najugodnejše proizvodnje in distribucije, pri tem pa so ključnega pomena nove transportne in komunikacijske tehnologije, ki cenijo in poenostavljajo ekonomsko proizvodnjo. Na prostorski ravni se oblikuje povsem nova pokrajina – »*spremenljiva geometrija*« (Frick et al. 1986: 16), pri kateri se tokovi spreminjajo glede na različne vzorce poteka investicij ter glede na različne družbene in ekonomske pogoje proizvodnje v določeni državi.

---

³⁴ Podrobne informacije o spodbujanju razvoja informacijske družbe na ravni EU po posameznih področjih (ekonomija, izobraževanje, kultura, prosti čas ipd.) so dostopne na spletni strani Evropske komisije: http://europa.eu.int/information_society/eeurope/i2010/index_en.htm

Gre za prehod od »*prostora krajev*« k »*prostoru tokov*«, kot je pojav poimenoval Castells (1996) v funkcionalnem in ekonomskem smislu. To ne pomeni absolutnega izginotja prostora, temveč gre za prehod k prostorom tokov, ki niso zgodovinsko ali družbeno imanentni nobenemu posebnemu prostoru na ravni dominantne logike organizacije moči. Ostale relevantne strukturne spremembe se v prostoru odražajo na ravni funkcij, dela in storitev.

V tem kontekstu se je že konec 80. let prejšnjega stoletja nakazala razvojna tendenca prostorske razpršitve funkcionalnih dejavnosti znotraj in med metropolitanskimi telekomunikacijskimi vezmi. V sferi vsakdanjega življenja pa lahko informatizacija privede tudi do individualizacije in zapiranja osebnega doma, ki vse pogosteje sprejema informacije le prek informacijskih in komunikacijskih tehnologij, ob tem ko je vse bolj zaprt in izoliran v soseski (npr. ang. gated community).

Nekateri avtorji so ob zgoraj opisanih procesih družbeno-gospodarske in ekonomsko-geografske transformacije, ki ji je dala poseben zagon prav tehnološka (informacijska) revolucija, prepričani, da je mesto kot družbeno-prostorska entiteta vse bolj abstraktno in se vse bolj preobraža v tokove, kar predpostavlja tendenco razkrajjanja prostora mesta in zgodovinskih korenin mesta. Te preoblikuje abstrakcija tokov in prihod kultur, ki niso v ničemer povezane z zgodovino mesta. Slednje je povezano s temeljnimi kulturnimi spremembami, ki jih urbana struktura ne more absorbirati (Ibid.).

4 GLOBALNI TRENDI IN URBANI RAZVOJ

60. in 70. leta prejšnjega stoletja so zaznamovale dramatične gospodarske, politične in kulturne spremembe, ki so pomenile povsem nov kontekst za teorijo in prakso urbanističnega planiranja in urbanističnega oblikovanja (ang. urban

design).³⁵ V okviru planiranja je bila naloga sociologije zagotoviti in omogočiti razumevanje družbenih procesov, ki interpretirajo mesto kot živo entiteto (Frick et al., 1986).

Izkušnja 20. stoletja je večplastna – mnogi so v mestih razvitega sveta izboljšali kakovost svojega življenja, drugi pa so, nasprotno, izgubili delo zaradi konkurence cenejše delovne sile in avtomatizacije proizvodnje v državah v razvoju, kjer sedanji pogoji dela in bivanja spominjajo na London, New York, Pariz ali Berlin pred stotimi leti, ko so bili revnejši prebivalci mest prisiljeni živeti v revnih in nezdravih slumih, v veliki odvisnosti od nizkih zaslužkov, brez najmanjše možnosti za preselitev iz mesta, v pomanjkanju prostih zemljišč in v odvisnosti vseh družbenih slojev od tehnologije (Hall et al., 2000: 8).

Velik izziv razvojnih prizadevanj in urbanističnega načrtovanja je zato v državah v razvoju dejstvo, da se prebivalstvo še vedno priseljuje v mesta, ker zmotno pričakujejo, da si bodo tam lahko ustvarili boljše življenje. V resnici je nasprotno, trdijo Hall in drugi (2000), podatki namreč kažejo, da se dohodkovne razlike med in znotraj mest povečujejo, poslabšuje se kakovost okolja in s tem življenja, kljub nekaterim mednarodnim »papirnatim« prizadevanjem (resolucije, protokoli, na pol uveljavljeni mednarodni dogovori)³⁶ so še vedno pomembno ogroženi

---

³⁵ Konec 60. let so se (neo) marksistični teoretiki pričeli intenzivno ukvarjati s problemi mesta in urbanizacije, kar je ne po naključju sovpadlo s študentskim gibanjem in z vzponom nove levice. V sociologiji mesta in prostorski ekonomiji se je pojavila t.i. francoska šola, k razmahu marksistično usmerjenih proučevanj in teorij o mestu pa so pripomogli tudi: povečevanje družbenih problemov življenja v mestih, izboljšanje institucionalnih možnosti raziskovanja na univerzah in inštitutih, v 70. letih ustanovljeni: revija *Espaces et société*, zbirka knjig v izdaji *Anthroposa La société et urbanisme* ter zbirka *La recherche urbaine* v izdaji *Montona* (Vujović, 1988).

³⁶ Značilen primer napol učinkovitega globalnega dogovora o skrbi za okolje in naravne vire je Kjotski protokol, ki ga ZDA (iz predvsem ekonomskih razlogov) še vedno niso podpisale in ratificirale, kar je na zadnjem svetovnem vrhu o okolju v kanadskem Montrealu jeseni 2005 javno in odločno kritiziral tudi eden od pobudnikov in nekdanji predsednik ZDA Bill Clinton.

življenjsko pomembni naravni viri, velika mesta, predvsem azijska in južno-ameriška, pa se soočajo z velikimi težavami zaradi neustrezno razvite in pomanjkljivo dostopne urbane infrastrukture (prometne, komunalne, socialne ipd.)³⁷.

Predpostavka urbanistične teorije do konca 80. let prejšnjega stoletja je bila stabilna gospodarska rast v razvitih zahodnih družbah, medtem ko je danes to v primerih razvoja mest in regij, pa tudi sicer, negotova in netočna predpostavka. Poleg zgornje sta bili obče sprejeti tudi predpostavki o nadaljevanju migracijskih tokov in o permanentnosti procesa rasti metropolitanskih območij. Iz tega se je izoblikovalo izhodišče, da je osrednji izziv prostorskega načrtovanja predvsem v tem, kako organizirati neskončne tokove ljudi in dejavnosti, ki se stekajo v mnoga metropolitanska območja oziroma urbane regije.

Louis Wirth je skušal v eseju *Urbanizem kot način življenja* (1938) odgovoriti na vprašanje, kakšno je družbeno življenje v metropolisu, in kateri so vzroki zanj. Z njim je utemeljil teorijo urbanizma in obenem določil raziskovalno polje urbane sociologije. Wirth je opredelil urbanizem kot zbir določenih lastnosti, ki medsebojno povezane predstavljajo specifičen način življenja v mestu. Od svojih

---

³⁷ Mestne oblasti v Ljudski republiki Kitajski, ki se v zadnjih letih, kljub strogemu in rigidnemu komunističnemu režimu, presenetljivo hitro odpira v svet in gospodarsko cveti, so na primer napovedale, da bodo v naslednjih petih letih na robovih Pekinga zgradile enajst novih mest, v katerih naj bi prebivalo približno 6 milijonov ljudi. Za Peking, ki naj bi se v prihodnje razvijal v skladu z načeli trajnostnosti, je bilo doslej značilno, da se je širil v koncentričnih krogih okoli Trga nebeškega miru, v zadnjih letih pa se je izkazalo, da tak urbanistično-razvojni obrazec ne ustreza več, saj se Peking sooča s problemi prenaseljenosti, prometnega kaosa, hude onesnaženosti, kar se naj v novih mestih ne bi pripetilo. Načrtovana »satelitska« mesta naj bi imela dobro urejeno prometno infrastrukturo, mestni prevoz naj bi predstavljal 60% vseh prevozov, poudarek naj bi bil na izgradnji šol, rekreacijskih objektov in površin, trgovskih središč, fakultet, bolnišnic ipd., zelene površine pa naj bi bile razporejene na vsaj vsakih 500 metrov. Projekt, zaradi katerega naj bi olimpijske igre leta 2007 dobile oznako zelene, je najdražji urbanizacijski projekt na Kitajskem, Pekingu pa naj bi predvsem omogočil izboljšanje kakovosti življenja, saj ta trenutno med kitajskimi mesti po kakovosti življenja zaseda šele petnajsto mesto (Nedelo, 8. 1. 2005, 7).

predhodnikov se loči med drugim po tem, da se ni eksplicitno skliceval na rastlinsko ali živalsko ekologijo, pri tem pa je tudi njegov interes za ekološke vidike občutno manjši. Za Wirtha je velika gostota ljudi v aglomeracijah, iz katerih seva civilizacija, specifična značilnost modernega časa, zaradi česar je izoblikoval poseben pristop preučevanja fenomena mesta. Za empirično analizo mesta je predlagal tri, medsebojno povezane pristope – ekološki pristop, analizo mesta kot sistema družbenih organizacij ter analizo urbane osebnosti in kolektivnega vedenja.

Naj kot primer multidisciplinarnega pristopa v zgodnji urbani sociologiji omenimo t. im. Pittsbursko raziskavo, ki je nastala na pobudo in s finančno podporo neke ameriške humanitarne organizacije in je preučevala družbene pogoje življenja v modernem metropolisu, pri čemer je v enem zvezku obdelala problematiko delovnih pogojev, v drugem pa vprašanje družbene skupnosti. Zanimiva je tudi znanstveno-metodološkega vidika, saj je pomembno razširila razumevanje samega pojma raziskava, rezultat česar so bili številni opravljeni intervjuji z delavci in mnenjskimi voditelji, vključevala pa je tudi poročila z ogledov tovarn, preglede osebnih dohodkov zaposlenih ter zapisnike o delovnih nesrečah v tovarnah.

Danes se planerska stroka sooča z zaustavljeno rastjo nekaterih metropolitanskih območij, z zaobrnjenimi migracijskimi tokovi in predvsem s temeljno preobrazbo vrednot, ki kaže na favoriziranje iskanja pomena prostorov, medtem ko se racionalne in funkcionalne urbane strukture umikajo iz osrednje pozornosti tako uporabnikov, kot tudi načrtovalcev (planerjev) mest in regij. Takšne spremembe vrednotnega sistema prispevajo k poudarjanju vrednosti tistih prostorov, kjer je ključna oživitvev oziroma invencija nove zgodovine, ne pa uničenje zgodovinskih form na račun prilagoditve novim funkcijam.

Te spremembe so upoštevale ekonomske in tehnološke politike prestrukturiranja po koncu gospodarske recesije v 70. letih 20. stoletja in so posledično ustvarile nove vzorce produkcije, potrošnje in menedžmenta oziroma upravljanja odločilnih regionalnih in urbanih učinkov, ki jih podrobneje opredeljujemo v nadaljevanju.

4. 1 Medsebojna zamenljivost integracijskih središč med državo in mesti

90. leta prejšnjega stoletja brez dvoma zaznamuje bolj politično kot funkcionalno pogojeno favoriziranje regij na širši evropski politični ravni, kar je povsem legitimno izhajalo iz odločenosti za uresničevanje ciljev in sledenje ideološkim vrednotam, na podlagi katerih se je izoblikovala in utrdila ideja o nujnih integracijskih procesih znotraj razširjene Evropske unije. Mesta do nedavnega niso veljala za tiste družbeno-prostorske enote, ki bi lahko opravljale funkcijo zamenjave pomena novih oblik družbeno-prostorske integracije, temveč so se kot primerne uspešneje uveljavile regije (Le Galès, 2002).

Skepticizem glede integrativne vloge mest se je opiral na časovno-prostorsko zgoščanje in pričakovano posledično geografsko dekoncentracijo pod vplivom novih informacijsko-komunikacijskih tehnologij, ki naj mestom ne bi koristila. V tem kontekstu so se pojavljale celo napovedi o »koncu mesta« oziroma o bistvenem zmanjšanju vloge in pomena mest v razpršeni in visoko mobilnostno naravnani družbeno-prostorski organiziranosti sodobnih družb³⁸ (Ibid.). Te napovedi so vsaj deloma v resnici obveljale za enega od osrednjih vzrokov in lastnosti »*renesance mesta*« (Hočevar, 2004: 346).

Razlogi za renesanso mesta so med drugim tudi naslednji (Le Galès, 2002: 4):

- zgodovinska in akumulirana vloga prostora komercialne menjave,

---

³⁸ John Urry (1999a) je na primer v tem kontekstu zatrdil, da se sodobne zahodne družbe soočajo s prisilo k mobilnosti (ang. compulsion to mobility) in ugotavlja, da ne potujejo le ljudje, temveč tudi kulture.

- distinktivna urbana kultura,
- izvorni fluidni družbeni odnosi in
- inventivnost tehnik upravljanja.

Hočevar naštetim dodaja še ugotovitev, da procesi reurbanizacije niso le bivanjski oziroma demografski, temveč tudi in predvsem prizoriščni oziroma kulturno-storitveni, kar utemeljuje tudi z navedbo, da so mesta vse bolj internacionalizirani občasni prostorski agregati in vse manj stalna prebivališča, do česar je privedla naraščajoča mobilnost, ki načenja jasno ločnico med tujci/obiskovalci mest in njihovimi stalnimi prebivalci (Hočevar, 2004: 346). Večja kot je mobilnost, manjša in manj opazna je ločnica med začasnimi uporabniki mesta in klasičnimi lokalnimi prebivalci s stalnim bivališčem.

Bistvena razlika med klasičnimi in postmodernimi mesti je v tem, da v primeru slednjih koncentrirana dostopna raznovrstnost v prostoru postane selekcijski in ne več nujno opredeljujoč dejavnik. Identiteta in partikularnost postmodernih mest sta utemeljeni na proizvajanju razlik, kar potrjuje tezo o večanju pomena estetskih meril (prostorskih izbir) – na primer simbolnosti, vizualnosti, prizoriščnosti (Ibid.).

4. 2 Procesni urbanizacije in nastanek metropolitanskih regij

Proučevanja nastanka sodobnih urbanih ali metropolitanskih regij si prav gotovo ni mogoče predstavljati brez vsaj bežnega vpogleda v zgodovino nastanka zahodnih (evropskih) mest oziroma urbanih sistemov.

Naj za potrebe pričujočega besedila omenimo le nekaj dejstev, povezanih s simbolnimi pomeni in funkcijami mesta v antičnem svetu. Že v antiki je mesto namreč odločilno vplivalo in krojilo vsa temeljna institucionalna razmerja in (družbeno-) prostorsko organizacijo – zaradi tega je prav razkroj urbanega

sistema ključno prispeval k propadu antičnega družbenega sistema (Benevolo, 2004: 17). Tudi literatura in kolektivna imaginacija sta dolgo (če ne vselej) civilizacijo enačili z mestom, o čemer pričajo danes težko razumljive besedne zveze, izhajajoče iz latinskih besednih korenov *urbs* in *civitas*, propad cesarske države pa se še danes pogosto enači s propadom Rima, medtem ko so razkrajanje družbenega sistema v antiki zaznavali v propadu mestne krajine (Ibid.).

Ker nas zanimajo okoliščine, dejavniki in značilnosti nastanka prvih urbanih območij zahodnega tipa (da bomo lahko v nadaljevanju tematizirali pojav in družbeno-prostorske značilnosti globalnih mest in azijskih »kozmpolisov«), naj na tem mestu omenimo, da je bila v prejšnjem stoletju ključni dejavnik nastanka urbanih regij nedvomno industrijska revolucija.

*/.../ naraščanje prebivalstva in večanje industrijske proizvodnje ter mehanizacija proizvodnih sistemov, ki so se v obrisih nakazovali v Angliji od sredine 18. stoletja in se različno hitro širili v druge evropske države – so prvič po 13.stoletju spremenili kvantiteto in kvaliteto evropskega **naselbinskega sistema** (Ibid., 185; podčrtala J.A.).*

Z zgornjo Benevolovo navedbo smo pokazali, kako pomembna je bila družbeno-prostorska transformacija zahodnega sveta, ki ji z drugo besedo rečemo tudi urbanizacija. V strokovni literaturi poznamo več različnih opredelitev sodobnih procesov preobrazbe urbanih območij oziroma urbanizacijskih procesov, ki predstavljajo enega od temeljev družbeno-prostorskih sprememb. V prejšnjem stoletju se je odvijalo več različnih, mestoma celo nasprotujočih si, procesov prostorske decentralizacije in dekoncentracije prebivalstva in delovnih mest, pri čemer je šlo za procese tako znotraj posameznih urbanih območij (regij), kot tudi med urbani in ruralnimi območji (Rebernik, 2004: 53).

Urbanizacijo je kot proces družbeno-prostorske preobrazbe mogoče tematizirati na podlagi dveh konceptov, in sicer kot:

1. rast prebivalstva in prostorska širitev mest in urbanih območij;
2. »*socialno, ekonomsko, funkcijsko in fiziognomsko preobrazbo ruralnih območij v smislu zmanjševanja razlik med mestom in podeželjem*« (Ibid.).

Proces urbanizacije je ob hkratni ekonomski in socialni ekonomski preobrazbi prešel skozi različne razvojne faze:

1. primarna/ predindustrijska,
2. sekundarna/ industrijska,
3. terciarna/ postindustrijska.

Pred-industrijska urbanizacija je značilna za pretežno agrarne družbe z nizkim deležem urbanega prebivalstva, medtem ko industrijsko urbanizacijo, za katero je značilna obsežna prebivalstvena in prostorska rast mest, zaznamujejo procesi industrializacije, deagrarizacije in ruralno-urbanih migracij. Za terciarno ali postindustrijsko urbanizacijo lahko ugotovimo, da se pojavi v visoko razvitih družbah, v katerih gospodarsko transformacijo mest spremljata tudi deindustrializacija in terciarizacija, pa tudi prostorska preobrazba urbanih regij v smislu dekoncentracije in decentralizacije (Ibid.).

Sodobna metropolitanska območja ali urbane regije nastajajo kot posledica procesov razseljevanja prebivalcev in premeščanja delovnih mest iz mestnih središč na mestna obrobja. Za takšne urbane regije so značilne fragmentacija urbanih struktur, mnogosrediščna zgradba in razpršena poselitev (Ibid.).

Suburbanizacija

Suburbanizacija je družbeno-prostorski proces, do katerega pride ob preseljevanju prebivalstva iz mest na mestna obrobja oziroma ob širjenju

strnjenih pozidanih urbanih območij na mestnih obrobjih. Kot navaja Berry (v Ibid.) je suburbanizacija proces prebivalstvene dekoncentracije, pri katerem prebivalstveni tokovi potekajo v smeri od mestnih središč proti obrobjem mest. Drugo razumevanje suburbanizacije pa temelji na predpostavki, da gre za urbanizacijo mestnega obrobja pod vplivom mesta (Vresk v Ibid., 54).

Weckermannovo razumevanje tega procesa (Ibid.), ki se mu pridružujemo, pa izhaja iz dejstva, da suburbanizacija pomeni urbanizacijo neposredne okolice mesta, ki kot rezultat širjenja predmestij implicira tudi socialno, ekonomsko in fizično-prostorsko transformacijo neposredne okolice mesta in posledično širjenje mestnega načina življenja izven »meja« mesta.

Prične se z razvojem prometne tehnologije in prometnega omrežja v deželah z najstarejšo tradicijo industrializacije v 19. stoletju prejšnjega stoletja, saj so prva predmestja (ang. suburb) nastala v industrijskih ameriških in britanskih mestih.³⁹ Z razvojem javnega linijskega prometa sta se pričela višji in srednji družbeni sloj seliti iz mestnih središč na mestna obrobja, s čimer so si ljudje želeli predvsem izboljšati kakovost bivanja. Odločilnega pomena je bil predvsem pojav osebnega avtomobila v ZDA, kar je prispevalo k razmahu procesa suburbanizacije, ki je bila najintenzivnejša v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja.⁴⁰

Začetno fazo procesa suburbanizacije predstavlja prostorsko razmeščanje prebivalstva znotraj in zunaj urbanih regij⁴¹, sledi faza razmeščanja delovnih mest

---

³⁹ Kako tesna je povezava urbanega in prometnega razvoja potrjujejo zgodovinska dejstva o pričetkih industrijske revolucije, ko je bil podlaga kapitalističnega reda prav nastanek novih cest, kanalov in železniških tirov po letu 1839. Industrija se je v zgodnji fazi osredinjala ob vodnih poteh, kasneje premogovnikih, jadrnice pa so tedaj pospešeno zamenjavali parniki (Benevolo, 2004: 186).

⁴⁰ Do leta 1960 je v ZDA in zahodni Evropi v suburbanih območjih živelo okoli 51% urbanega prebivalstva, leta 1990 pa že okoli 61% (Bourne v Rebernik, 2004: 55).

⁴¹ Iz zadnjih dostopnih podatkov Statističnega urada RS o gibanju prebivalstva je mogoče sklepati, da se Slovenija sooča z nadaljevanjem suburbanizacije, saj podatki kažejo, da je najvišji selitveni prirast opazen že

iz mestnih središč na obrobja mest, ko je industriji sledila še trgovina in so na robovih urbanih regijah pričela nastajati prva poslovno-trgovska središča⁴². Naslednjo fazo predstavlja decentralizacija poslovnih storitev, ki so bile do 70. let prejšnjega stoletja zgoščene izključno v mestnih središčih. Najprej je prišlo do selitve na mestna obrobja določenih, t. im. »back office« poslovnih storitev (Boiteaux – Oraine v Rebernik, 2004: 55), za katere je značilno, da so standardizirane in ne zahtevajo osebnih stikov. Ker so se zaradi tega znižali stroški storitev, so se jim na robovih urbanih regij v 80. letih prejšnjega stoletja pridružile še t. im. »front office« poslovne storitve (Ibid.), za katere se je sicer zdelo, da bodo skupaj s sedeži podjetij, raziskovalnimi središči, zahtevnejšimi, finančnimi in podobnimi sofisticiranimi storitvami, za vedno ostale v centralnih poslovnih mestnih središčih. Nizki stroški zaradi ekonomije obsega, dobra dostopnost in ugodna ter vse bolj raznovrstna zgoščenost poslovnih storitev so dejavno vplivali tudi na tovrstno decentralizacijo, ki se sklene z nastankom velikih poslovnih središč⁴³ s širokim naborom decentraliziranih poslovnih, trgovskih, finančnih, izobraževalnih, raziskovalnih, kulturnih in drugih dejavnosti.

---

v drugem obroču vplivnih območij velikih mest. To potrjujejo razmeroma visoki selitveni prirasti v občinah, kot so Brezovica, Cerknica, Dobrova – Polhov Gradec, Dol pri Ljubljani, Domžale, Duplek, Grosuplje, Hoče – Slivnica, Ivančna Gorica, Kamnik, Krško, Litija, Logatec, Medvode, Polzela, Rače – Fram, Slovenska Bistrica, Šempeter – Vrtojba, Šentilj, Škofljica, Vrhnika in Žalec. Največji upad selitvenega prirasta pa izkazujejo nekatera velika mesta oziroma regionalna središča (npr. Ljubljana, Maribor, Murska Sobota) in manjša mesta z zastarelo ali propadajočo industrijsko strukturo (Jesenice, Ptuj, Ravne na Koroškem, Trbovlje, Velenje) (SURS, 2006). Eden od dejavnikov tega procesa je nesporno nadgradnja (avto)cestnega omrežja, ponekod pa tudi organizirana stanovanjska gradnja, saj je znano, da v velikih slovenskih mestih (Ljubljana, Maribor, Koper) najbolj primanjkuje stanovanj; ob tem je treba razloge iskati tudi v gospodarskem prestrukturiranju in razvoju družbene infrastrukture (izobraževalne, zdravstvene, kulturne in socialno-varstvene mreže).

⁴² Ta proces je v zahodno-evropskih državah doživel vrhunec v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja (Rebernik, 2004: 55).

⁴³ O slovenskem primeru »robnega mesta« v primeru ljubljanskega BTC kot specifičnega suburbanega prostora potrošnje - cf. Matjaž Uršič, 2003; 2005

Tako nastajajo prava mesta, ki so funkcionalno in tudi sicer vse bolj neodvisna od centralnega poslovnega središča – Garreau jih je poimenoval »*robna mesta*« (ang. edge cities) (Ibid.).

Periurbanizacija

Pojem periurbanizacije, ki se pojavlja predvsem v frankofonski literaturi, je moč obrazložiti glede na pojem suburbanizacija. Če slednja pomeni urbanizacijo neposrednega mestnega obrobja (Weckerman v Ibid.) in se nanaša na z mestom povezano urbanizirano obmestje, pomeni periurbanizacija urbanizacijo širše ruralne okolice mesta z redko poselitvijo, ki jo običajno spremlja postopna ekonomska in socialna ter fiziognomska preobrazba podeželja. Osnovne značilnosti periurbanizacije so novejša poselitev območij, visok delež dnevnih migrantov med celotnim aktivnim prebivalstvom in njegovo tesno funkcionalno navezanost na mesto (Brunet v Ibid., 56). Takšen periurbani prostor ni homogen in je podvržen neprestanemu spreminjanju, odvisno od splošnih transformacijskih procesov v določeni urbani regiji.

Eksurbanizacija

Gre za proces razširjene suburbanizacije oziroma za urbanizacijo širše podeželske okolice urbane regije (Ibid.). Razlika med suburbanizacijo in eksurbanizacijo je težko določljiva, zato se slednja redkeje uporablja. Slednja označuje pojav sekundarnih bivališč oziroma naselij ali regij počitniških hiš v podeželskem območju. Ta pojav se je razmahnil zlasti v ZDA, predvsem v 80. in 90. letih prejšnjega stoletja, ko so se pričeli predstavniki srednjega razreda, predvsem upokojniki, seliti v ruralno okolico urbanih regij, kar je bila posledica izboljšane

cestne dostopnosti in nadaljevanje decentralizacije tako delovnih mest kot storitev (Pacione v Ibid.).⁴⁴

Counterurbanizacija

Poenostavljeno povedano, gre za urbanizaciji nasproten proces, torej za selitev prebivalcev iz urbanih v ruralna območja oziroma za upadanje števila prebivalstva v širšem metropolitanskem območju zaradi povečevanja prebivalcev na podeželju (Ibid.) Razumeti jo je mogoče tudi kot proces prebivalstvene rasti na podeželju izven dosega dnevnih migracij v urbanih središčih. Pacione med dejavniki counterurbanizacije navaja izboljšanje življenjskega standarda prebivalcev, povečane zaposlitvene možnosti na podeželju, razvoj neagrarnih dejavnosti na podeželju, izboljšano cestno prometno omrežje, pa tudi socialno-psihološke spremembe, kot je »želja po bivanju v enodružinski hiši v ruralnem okolju, ruralna nostalgija, zavračanje urbanega okolja« (Ibid., 57).

Razpršena urbanizacija

Pri razpršeni urbanizaciji (ang. urban sprawl) gre za sodoben proces razpršenega urbanega razvoja, ki se je pričel v ZDA⁴⁵ v 40. letih prejšnjega stoletja. Pojem označuje pojav razpršene in redke poselitve ter nesklenjene urbanizacije, vezane

---

⁴⁴ Med dejavnike periurbanizacije bi gotovo lahko šteli tudi širjenje tehnoloških, tehničnih in organizacijskih možnosti dela na daljavo (vključno z delom na domu), izobraževanja na domu in nasploh možnosti e-poslovanja, za kar je predpogoj razvoj ustrezne infrastrukture elektronskih komunikacij in predvsem digitalna pismenost prebivalstva, ki lahko le tako prepozna nove možnosti »e-bivanja« na fizično oddaljenem podeželju, ki hkrati ponuja tudi bolj zdravo oziroma kakovostno bivalno okolje. Nenazadnje pa je v tem smislu ključnega pomena tudi razvoj t. im. terciarnega gospodarskega sektorja oziroma informacijske ekonomije, o čemer razpravljamo v nadaljevanju.

⁴⁵ Kot navaja Rebernik (2004: 57) ima pojav izrazito negativen predznak, saj je, denimo, v ZDA v obdobju 1970 – 1990.

na avtomobilski promet, na podeželju, vendar zunaj strnjenih naselij ter ob osrednjih prometnicah.

Kot navaja Kivisaari (Ibid., 57) ležijo razlogi za razpršeno urbanizacijo predvsem v načrtni gradnji avtocestnega omrežja, nizkih stroških avtomobilskega prevoza in želji po bivanju v podeželskem okolju, ta proces pa spremlja degradacija bivalnih, ekonomskih in socialnih razmer v mestih, osnovna oblika prostorskega načrtovanja je ločevanje različnih vrst rabe tal – t. im. coniranje ter pomanjkanje nadzora in planskih instrumentov v postopkih prostorskega načrtovanja. Med neželene posledice takšne razpršene urbanizacije lahko štejemo:

- veliko prostorsko širitev poselitvenih območij v obliki redke, med seboj nesklenjene urbanizacije,
- negativne okoljske posledice (kot so npr. onesnaženost tal zaradi neurejene kanalizacije in nenadzorovano izginjanje kmetijskih obdelovalnih površin),
- negativne učinke individualnega avtomobilskega prometa (prometni zastoji, kopičenje odpadnih avtomobilov in stroški razgradnje, naraščanje vsebnosti toplogrednih plinov),
- socialne posledice – izguba prostorske identitete posameznih urbanih in ruralnih območij, povečevanje socialne segregacije⁴⁶ s koncentracijo nižjih slojev v mestnih središčih, ki se funkcijsko praznijo in propadajo (Ibid., 57).

Pri razpršeni urbanizaciji gre torej za izrazito netrajnostno obliko prostorskega razvoja, ki ima nedvomno visoke družbene stroške, kot navaja Rebernik (Ibid.) in čemur se pridružujemo. Kot odgovor na to se je pojavila t. im. pametna rast (ang. smarth growth), ki temelji na načelih trajnostnega prostorskega razvoja, ki

---

⁴⁶ O neizbežni prepletenosti družbene neenakosti in kulturne različnosti ter o primernosti Williamsovega koncepta prostorske segregacije in Castellsovih proučevanj družbene stratificiranosti prebivalcev/k (izbranega) urbanega območja v primeru konkretne (suburbane) stanovanjske soseske smo že pisali – cf. J. Aleksić, 2002.

je okoljsko vzdržen ali vsaj sprejemljiv in socialno pravičen ali to vsaj poskuša biti. Koncept pametne rasti namreč preprečuje in omejuje negativne posledice razpršene urbanizacije, saj gre za sistematično in učinkovito prostorsko načrtovanje, ki usmerja razvoj v obstoječe urbane regije, spodbuja razvoj javnega prometa ter varuje kmetijske površine in naravno okolje. Poudarek pa je tudi na obnovi in revitalizaciji osrednjih, starejših delov mest.

Reurbanizacija

Reurbanizacija, pri kateri gre za ponovno naraščanje prebivalstva v mestih, se je v ZDA⁴⁷ in zahodni Evropi razmahnila med leti 1975 in 1980. Klassen je v svojem modelu urbanizacijskega cikla reurbanizacijo opredelil kot »zadnjo fazo v razvoju urbanizacije s postopno rastjo prebivalstva v mestih« (Klassen v Rebernik, 2004: 58).

Reurbanizacije je posledica dveh tipov selitev, in sicer (Ibid.):

1. gre ali za nadaljevanje in krepitev priseljevanja migrantov, zlasti v določene predele mestnih središč, z nizkim bivalnim standardom;
2. ali pa se odvija proces gentrifikacije, kar pomeni, da se v določene predele mestnih središč ponovno naseljujejo pripadniki srednjega in višjega sloja, zaradi česar obenem poteka tudi proces socialne preнове in stanovanjske obnove, kar običajno spremlja rast cen nepremičnin in izseljevanje prebivalcev mestnih središč z nižjimi dohodki.

---

⁴⁷ Proces reurbanizacije je najbolj prisoten v večjih metropolitanskih območjih na jugu in zahodu ZDA, v t. im. sončnem pasu (ang. sun belt).

Na splošno je mogoče ugotoviti, da je reurbanizacija povezana s procesom obnove in ponovne (razširjene) rabe degradiranih⁴⁸ urbanih površin, predvsem v starih mestnih jedrih ali nekdanjih, zlasti monostrukturnih, industrijskih središčih.

4. 3 Družbeno-prostorski trendi razvoja svetovnih mest

Po projekcijah Organizacije združenih narodov naj bi mestna populacija v obdobju 2000 – 2025 narasla s 47% na 61%, pri čemer naj bi šlo za neenakomerno rast (Hall et al., 2000: 3). Raziskovalci tako napovedujejo, da naj bi se populacijski »bum« zgodil v mestih Azije, Afrike in Južne Amerike, medtem, ko se je v razvitih državah večina procesa urbanizacije že odvila.⁴⁹

Obenem se soočamo s še enim, navidez protislovnim trendom, ko se je konec 20. stoletja prebivalstvo iz Vzhodne Evrope prvič začelo iz mest seliti nazaj na podeželje – gre torej za trend upadanja urbane rasti (ang. urban growth) (Ibid.) oziroma deurbanizacijo⁵⁰. Medtem pa v t. im. državah v razvoju poteka proces intenzivne urbanizacije⁵¹ - tako naj bi se mestno oziroma urbano prebivalstvo v Aziji, Južni Ameriki in Afriki do leta 2025 po nekaterih ocenah (Ibid.) celo podvojilo. Kot izhaja iz Koch-Weserjeve študije (v Hall et al., 2000: 4) naj bi se to prebivalstvo širilo prek metropolitanskih meja v sekundarna urbana središča in območja, ki so trenutno še pretežno ruralna, v prihodnje pa se bodo družbeno-prostorsko transformirala v (sub)urbana.

---

⁴⁸ Podrobno o dejavnikih in okoliščinah nastanka, značilnostih, tipih in možnih razvojno-urbanističnih rešitvah degradiranih urbanih območij v Sloveniji in nekaterih zahodnoevropskih državah – cf. J. Koželj, 1998.

⁴⁹ Tako naj bi po podatkih OZN (Hall et al., 2000: 4) v razvitem svetu kar 76% celotnega prebivalstva živelo v mestih, ljudje in delovne aktivnosti pa se iz velikih že selijo v manjša mesta.

⁵⁰ Posamezne faze urbanizacije oziroma urbanega razvoja obravnavamo v enem od naslednjih podpoglavij.

⁵¹ Trenutno v mestih živi 41% celotnega prebivalstva držav v razvoju (Hall et al., 2000: 4).

Tudi med samimi državami v razvoju so že opazne precejšnje razlike v stopnji urbanizacije – tako imajo Argentina 89-odstotno, Čile 85-odstotno, Urugvaj pa celo 91-odstotno stopnjo urbaniziranosti, medtem ko je bila v afriških in azijskih državah na prelomu stoletja le ena tretjina celotnega prebivalstva urbana⁵². Zaradi navedenega lahko upravičeno sklenemo, da leži osrednji izziv urbanih oziroma razvojnih načrtovalcev v pričakovanju, da bodo nenaden populacijski razmah in rast doživela prav mesta v najrevnejših državah sveta.

Strinjati se je mogoče tudi z navedbami nekaterih raziskovalcev makro-urbanih procesov, da so največje urbane aglomeracije v državah v razvoju in ne v t. im. razvitem, pretežno anglosaksonskem svetu.

Če je bila za drugo polovico 20. stoletja značilna hitra rast predvsem južnoameriških mest⁵³, bo začetek novega tisočletja zaznamoval razmah azijskih mest⁵⁴, katerih rast kaže tudi na nov družbeno-prostorski razvojni vzorec. Že v tem trenutku gre namreč za aglomeracijo številnih, različno velikih mest, ki sicer še vedno uspevajo ohranjati vsaj del tradicionalne fizične identitete⁵⁵, a obenem predstavljajo del 20 ali 30-milijonskega urbanega prebivalstva, ki se povezuje v tesna (transnacionalna) urbana omrežja⁵⁶ (Ibid., 5) in, kot bomo videli kasneje, predstavlja enega pomembnejših akterjev globalne (informacijske) ekonomije. Pri

---

⁵² Stopnja letne urbanizacije je v Afriki in Aziji 3 oziroma 4-odstotna (Hall et al., 2000: 4).

⁵³ Sao Paolo je imel tako npr. leta 1900 205.000 prebivalcev (Hall et al., 2000: 5), l. 2005 pa že dobrih 17 milijonov in je tako na 4 mestu med stotimi največjimi mesti na svetu (<http://www.demographicglobe.com/>).

⁵⁴ Po podatkih OZN (Ibid.) bo do leta 2025 nastalo 358 milijonskih mest (z vsaj 1 milijonom prebivalcev), od katerih jih bo kar 153 v Aziji, od 27 t. im. mega-mest (z najmanj 10 milijoni prebivalci) pa jih bo kar 18 azijskih.

⁵⁵ O značilnostih hkratnega so-obstoja tradicionalne urbane dediščine in visoko-tehnoloških globalnih arhitekturnih vplivih na razvoj azijskih mest podrobneje razpravljamo v sklepnem delu tega magistrskega dela, kjer predstavljamo študijo primera.

⁵⁶ To je npr. japonski koridor med Tokijem, Nagojo in Osako ali koridor Džakarta – Surabaja.

tako hitri urbani rasti se v takšnih megalopolisih pojavljajo številne logistične težave, kot je na primer problem dostopnosti do transportnih in komunalnih storitev, ki bodo do leta 2025 dosegle kritične razsežnosti⁵⁷.

Hall in drugi (2000: 7) po Castellsu (1996) povzemajo ključne dejavnike razvoja mest v 20. stoletju, ki so:

1. industrializacija in deindustrializacija; v razvitem svetu se je delež manufakturnih delavcev med vsemi zaposlenimi občutno zmanjšal po letu 1970, medtem ko danes storitveni delavci predstavljajo večino (okoli 60 – 75%); delež »informativskih delavcev«, kot jih je poimenoval Castells (v Hall et al., 2000: 6 - 7), je v obdobju med leti 1920 in 1990 zrasel z okoli 20 – 25% na 35 – 50% vseh zaposlenih; ob tem v državah v razvoju upada delež zaposlenih v kmetijstvu in narašča delež tovarniških delavcev; ta nova mednarodna delitev dela po eni strani prinaša koristi vsem, saj so se dohodki per capita v tem stoletju večkrat povišali, obenem pa se razvite države, zlasti države članice EU, soočajo s problemom upadanja konkurenčnosti gospodarstva, predvsem zaradi mnogo cenejše delovne sile iz Azije;
2. transportna revolucija – stoletje je pomembno zaznamoval prehod od kolesa kot prevoznega sredstva do razvoja množičnih prevoznih sredstev⁵⁸ in osebne avtomobila⁵⁹;

---

⁵⁷ V državah v razvoju je pri tem problematično predvsem to, da se je v nekaterih manjših mestih (npr. v Afriki) BDP na prebivalca znižal na raven izpred nekaj desetletij, kar mesta še dodatno ovira, da bi zagotovila razvoj in dostop do infrastrukture in storitev za novo urbano prebivalstvo (Hall et al., 2000: 6).

⁵⁸ Tako je na primer v 30. letih prejšnjega stoletja razvoj podzemne železnice povsem spremenil urbano življenje, saj so se lahko dotedanji prebivalci z višjimi dohodki preselili iz nezdravih slumov v mestnih središčih v bolj zdrava in za življenje prijetnejša predmestja hiš. To je bilo povezano z nastajajočim srednjim slojem, ki si je manjše hiše v predmestjih lahko privoščil tudi zaradi razvoja bančništva in hipotekarnih posojil. Več o dejavniki suburbanizacije pišemo v nadaljevanju.

⁵⁹ O mobilnostih in širokem naboru ter vključevanju različnih tehnologij, ki naj bi problematizirale moč družbe oziroma prestopale družbene meje v obliki novih prostorsko-časovnih obrazcev, kot o novi sociološki agendi piše npr. Joh Urry (1999).

3. telekomunikacijska revolucija – hiter razvoj in razmah množične uporabe telefona, faksa in interneta;
4. dekolonizacija kot ključna politična preobrazba, zaradi katere je prišlo do porasta števila nacionalnih prestolnic, ter
5. informacijska revolucija, ki velja za pomemben razvojni dejavnik v 21. stoletju, ko je prišlo do konvergence prej ločenih tehnologij – osebnega računalnika, telekomunikacij, televizije – v enoten medij za produkcijo, generiranje, hranjenje in izmenjavo informacij; predvsem zaradi tega procesa se mesta vse bolj omrežno povezujejo v »*kompleksne sisteme globalnih interakcij in globalne medsebojne odvisnosti, ki producirajo novo mednarodno delitev urbanega dela*« (Ibid., 7).

Pod vplivom zgoraj opisanih temeljnih razvojnih dejavnikov je prišlo med mesti (pa tudi znotraj mest samih) do nove delitve funkcij. Tako velika mesta razvitih držav prepuščajo manufaktorne funkcije velikim mestom držav v razvoju, sama pa prevzemajo napredne, visoko razvite storitve (informacijske ekonomije), pri čemer se dogaja tudi, da mesta v najmanj razvitih državah, ki so slabo vključena v globalna urbana omrežja, še vedno delujejo pretežno na podlagi neformalne menjave osnovnih storitev.

Ob tem nekaj globalnih mest zagotavlja osnovna vozlišča globalne menjave informacij in nadzora, manjša sub-globalna mesta (ki jih je na svetu med 40 in 50) (Ibid.,7) pa tekmujejo med seboj pri zagotavljanju globalnih storitev na specializiranih področjih oziroma trgih. V urbani hierarhiji sledijo regionalna mesta, ki opravljajo podobne funkcije oziroma zagotavljajo podobne storitve, vendar za manjše države ali dele (regije) držav. Državna mesta (ang. country towns) (Ibid.) so srednje velika mesta, ki imajo vlogo storitvenih središč za posamezna območja države, lahko pa omogočajo tudi dostop do specializiranih storitev (npr. zdravstvene, turistične, visokošolske ipd.) za nacionalne ali mednarodne uporabnike.

5 TRAJNOSTNOST IN NAČRTOVANJE RAZVOJA NA REGIONALNI RAVNI

We are all part of the environment and what we do to the environment, we do to ourselves.

Greenpeace

Razumevanje pojma razvoja predpostavlja razumevanje kompleksnega zgodovinskega konteksta, v katerem se ta uporablja. Zato so različne zgodovinske konotacije pojma razvoja tesno povezane tudi z drugimi sorodnimi pojmi, kot so na primer napredek, modernizacija, rast, evolucija in zrelost (Redclift, 1987), za katere velja, da jih ne moremo obravnavati kot nesporne sopomenke.

5. 1 Paradigma trajnostnega razvoja

Trajnostni razvoj je osrednja razvojna paradigma, ki je presegla delitev na »razviti in nerazviti« del sveta, in od 80. let prejšnjega stoletja dalje prevladuje v različnih in številnih (strokovnih) razpravah o razvojnih smernicah in ciljih na vseh teritorialnih ravneh – globalni, nacionalni, regionalni in lokalni. Četudi se stroka ni poenotila o tem, kakšno je v resnici stanje globalnega eko-sistema, in kakšni naj bi bili najprimernejši in najučinkovitejši ukrepi za izboljšanje in ohranitev naravnih virov, se je koncept trajnostnega razvoja uveljavil kot najprimernejši, saj naj bi vključeval tudi smernice splošnega družbenega razvoja (Praper, 1997)⁶⁰.

Začetki ideje trajnostnosti (ang. sustainability) segajo v leto 1972, ko so Združeni narodi v Stockholmu organizirali prvo Konferenco o okolju. Eno prvih in vplivnejših definicij je podala Svetovna komisija Združenih narodov za okolje in razvoj, bolj znana kot »Brundtlandova komisija« v znamenitem poročilu z

---

⁶⁰ Strinjamo se z ugotovitvijo, da se je koncept trajnostnega razvoja obdržal predvsem zato, ker je prišlo do poenotenja diskurza okoljevarstvenikov z jezikom in agendo državnih organov oziroma odločevalcev in podjetnikov ali vlagateljev (Macnaghten in Urry, 1998).

naslovom Naša skupna prihodnost (ang. Our Common Future) (World Commission on Environment and Development – WCED, 1987). Ta je prvič podrobneje opredelila idejo o povezanosti okoljskih omejitev in načrtovanja občega družbenega razvoja (Becker in Jahn, 1998)⁶¹. S tem poročilom je trajnostni razvoj prvič postal del splošnega globalnega političnega programa, okoljski vidiki razvoja pa so zasedli enakovredno mesto ob ekonomskih dejavnih razvoja.⁶²

Pri paradigmi trajnostnega razvoja gre natančneje za predpostavke načrtovanja tako lokalnega kot globalnega razvoja, pri čemer naj bi šlo za ravnovesje⁶³ treh komponent (Kos, 2004):

- varovanje okolja,
- ekonomska rast,
- družbena enakost.

Prvo globalno strategijo trajnostnega razvoja predstavlja dokument z naslovom Svetovna konzervatorska strategija⁶⁴ (ang. World Conservation Strategy), ki so jo

---

⁶¹ Brundtlandova komisija je trajnostni razvoj opredelila kot »/.../ razvoj, ki zadovoljuje potrebe sedanjosti, ne da bi prizadel zmožnost prihodnjih generacij, da zadovoljijo svoje potrebe« (Becker in Jahn, 1998).

⁶² Podobno je Herbert Girardet opredelil »trajnostno mesto«, ko je zapisal, da trajnostno mesto prebivalcem omogoča zadovoljevanje njihovih potreb in doseganje blaginje, ne da bi pri tem škodovali naravi ali ogrozili življenjske pogoje drugih ljudi, sedaj ali v prihodnosti; cf. Ysanne Spevack: Eko-architecture – dostopno na: <http://www.patrickgeddes.co.uk/>

⁶³ Statistični urad EU Eurostat je marca 2005 pričel z raziskavo o trajnostnosti, s pomočjo katere naj bi revidirali obstoječo strategijo trajnostnega razvoja, ki jo je EU sprejela leta 2001 v Gothenburgu. Med indikatorje trajnostnega razvoja so tako uvrstili Ekonomski razvoj (merjen v BDP per capita), revščino in socialno izključenost (merjeno v stopnji tveganja za revščino), staranje družbe, javno zdravje, klimatske spremembe in energijo (merjene v emisijah toplogrednih plinov in kosmati porabi energije v gospodinjstvih), vzorce potrošnje (merjena v materialni potrošnji v gospodinjstvih), naravne vire (merjeno v populaciji gojene perutnine in izlova rib nad varnimi biološkimi mejami), promet (skupna poraba energije v transportu), "dobro vodenje" (ang. good governance) (merjeno v zaupanju javnosti v Svet ministrov, Parlament EU in Evropsko komisijo) in globalno partnerstvo (merjeno v obsegu uradne razvojne pomoči). Več o tem na spletnem naslovu: <http://europa.eu.int/comm/eurostat/sustainabledevelopment>.

pripravili fundacija World Wide Fund (WWF), Svetovno združenje za zaščito (The World Conservation Union - IUCN) in Okoljski program Združenih narodov (United Nations Environmental Programme – UNEP) leta 1980. Osnovno sporočilo te prve globalne trajnostne strategije je, da lahko z zaščito naravnih virov pomagamo doseči cilje trajnostnega razvoja, in:

- pojasnjuje pomen varovanja naravnih virov za preživetje človeštva in za trajnostni razvoj,
- identificira prednostne naloge varovanja in z njim povezane glavne zahteve,
- predlaga učinkovite načine za doseganje ciljev Strategije.

5. 2 Trajnostni razvoj - diskurzivne in konceptualne dileme

Razprave in pisni prispevki na temo načel trajnostnega razvoja so se zelo razmahnile predvsem konec 90. let prejšnjega stoletja, kar potrjuje aktualnost in predvsem mobilizacijski potencial koncepta trajnostnega razvoja (Kos, 2004). Zgoraj predstavljena opredelitev slovnice »Brundtlandove komisije«, ki temelji na načelih medgeneracijske solidarnosti, mobilizacije javnosti in spodbujanja uresničevanja načel trajnostnosti (Ibid.), nakazuje uporabnost tega koncepta, še zlasti, če ga primerjamo s pesimističnim konceptom entropije, ki je zaznamoval ekološke razprave⁶⁵ v 80. letih. Koncept trajnostnega razvoja se je sicer dodobra uveljavil v javnem diskurzu⁶⁶ in kot sestavina globalne politične agende, vendar pa je, kot upravičeno opozarja Kos (Ibid.), v okviru strokovnih razprav še vedno preveč nejasen, raba pojma pa je nediskriminatorna in nedoločna.

Uveljavitev koncepta trajnostnega razvoja je privedla še do enega pomembnega učinka - posredno je namreč prispevala k ohranitvi racionalne samorefleksivnosti,

---

⁶⁴ Več na: <http://www.ecnc.nl/doc/europe/legislat/convglob.html>

⁶⁵ Kos (2004) navaja, da te razprave niso nikoli prešle iz strokovnih krogov na populistično oziroma politično raven, saj tovrstni katastrofični diskurzi ne morejo imeti posebej velikega mobilizacijskega potenciala.

⁶⁶ Koncept trajnostnega razvoja predstavlja nekakšno optimistično razrešitev konfliktnega razmerja med naravo in kulturo, zaradi česar pritegne več pozornosti politikov in splošne javnosti (Kos, 2004).

ki je značilna za sodobne razvite družbe (Giddens, 1990). V postmodernih družbah bi lahko vzpenjajoča se marketinška logika, kot opozarja Kos (Ibid.), prevladala nad argumentativno racionalnostjo. Prav visoka stopnja soglasja o nujnosti uresničevanja načel trajnostnega razvoja pa je prispevala k ponovni oživitvi pomena racionalne samorefleksivnosti, saj razmerje med družbo, ekonomijo in okoljem ni bilo še nikoli tako odprto in problematično kot v začetku 21. stoletja.

Lahkotnost in navidezna enostavnost razprav o trajnostnem razvoju predstavljata podlago za »*dvom v resnost pristopa*« (Ibid., 332), »zapeljivost in radikalnost« (Ibid., 332) koncepta trajnostnega razvoja pa pomembno prispevata k velikemu številu razprav in različnih razvojnih strateških dokumentov oziroma k »pandemiji« (Ibid.) diskurza. Gre torej za zanimiv pojav, ko sta intenzivnost in gostota razprav o trajnostnem razvoju v medsebojni odvisnosti od ohlapnosti, nediskriminatornosti in nedoločnosti rabe pojma.

Običajno tudi v strokovnih razpravah ne pride do soglasja o enotni opredelitvi pojma trajnostnega razvoja, kar je med drugim posledica podcenjevanja kompleksnosti in težavnosti tega radikalnega konceptualnega preobrata (Ibid.). Kos opozarja, da je tudi zaradi tega koncept trajnostnega razvoja še vedno v začetni, »*embrionalni fazi*« (Ibid., 333), zanj pa sta značilni predvsem nedorečenost in inkluzivnost oziroma odprtost.

5. 2. 1 Časovna razsežnost trajnostnega razvoja

Med vsemi vsebinskimi vidiki koncepta trajnostnega razvoja je najbolj nejasna njegova časovna razsežnost (Ibid.). Soglasje o omejenosti in potrebi po trajnostnem upravljanju naravnih virov je široko, ni pa tega soglasja pri

vprašanju, koliko časa⁶⁷ ima globalni svet še na voljo za njihovo ohranitev. Slednje je sicer odvisno predvsem od interpretacije posameznih sestavin trajnostnega razvoja, medtem ko je od časovne usmeritve, kot opozarja Kos (Ibid.), odvisna stopnja radikalnosti koncepta oziroma nujnosti uresničevanja načel trajnostnega razvoja v praksi.

Interpretacija trajnostnega razvoja naj bi poleg empiričnih dejstev o stanju okolja upoštevala tudi »*motivacijsko sposobnost človeštva*« (Ibid., 335), kar vključuje kognitivno in vrednostno⁶⁸ razsežnost. Trajnostni razvoj je »*kibernetsko celostni koncept*« (Ibid., 335), zato je treba njegove številne komponente obravnavati sočasno. Zaradi tega Kos predlaga uporabo »*celostne metodologije*« (Ibid., 335), pri kateri naj bi šlo za sočasno disciplinarno specializacijo in celovito obravnavo, kar naj bi nadomestilo klasično delitev posameznih znanstvenih disciplin. Pritrditi je mogoče stališču, da je primeren pristop tisti, ki temelji na neprestanem soočanju specialističnih analiz posameznih vprašanj s »*splošnim družbenim vrednostnim kontekstom*« (Ibid., 335), ki obenem določa tudi »*sposobnost za delovanje*« oziroma »*sposobnost operacionalizacije načel, ki vodijo h konsenzualnemu cilju*« (Ibid., 335).

---

⁶⁷ O iztekanju časa, ki ga ima globalni svet še na voljo za ohranitev naravnih virov, je razpravljal že »Rimski klub« leta 1972, saj je v njegovem »Poročilu o težavnem položaju človeštva« med drugim obravnavano tudi vprašanje, koliko časa ima človeštvo še na voljo, da se izogne preobremenjenosti nosilnih sposobnosti okolja. Kot interpretira Kos (2004), so se že tedaj zavedali, da je uresničevanje načel trajnostnega razvoja odvisno predvsem od družbenih razmerij moči in interesov.

⁶⁸ Malnarjeva je v svojem prispevku Ekološke orientacije – trajne vrednote ali prehodni preplahi (2002) namesto ekoloških vrednot uvedla pojem ekološke orientacije, saj med drugim ugotavlja, da so ekološke orientacije med vsemi postmodernimi vrednotami najbolj občutljive – najmanj stabilne in trajne, zato orientacije in ne vrednote. Pri tem poudarja, da je večja ekološka orientiranost, ki jo lahko upravičeno pričakujemo pri mlajših prihajajočih generacijah, najbolj odvisna od dolgotrajne ekonomske in politične stabilnosti.

5. 2. 2 Tridelna struktura koncepta trajnostnega razvoja

Analitična raven

Analitično raven pojma trajnostnega razvoja predstavlja merjenje okoljskih posledic produkcije in reprodukcije sodobnih družb (Ibid.), pri čemer gre za objektivno spremljanje trajnostnih in netrajnostnih ravnanj. V primeru analitske ravni je najpomembnejša ocena nosilnih sposobnosti okolja in čim bolj realno in zanesljivo predvidevanje potencialnih (tehnoloških) inovacij, ki lahko pomembno prispevajo k trajnostni rabi naravnih virov; gre torej predvsem za naravoslovno-tehnično področje. Slednje se obenem sooča s problemom, da so informacije, ki jih proizvedejo ekspertni sistemi, pogosto premalo transparentne, konsistentne in nimajo velikega mobilizacijskega naboja (Kos, 2004). Prihaja pa tudi do tega, da so strokovne presoje istega vprašanja velikokrat neenotne. Prav to pa je pomembno s socialno-ekološkega vidika, saj so takšna strokovna nesoglasja vzrok upadanja kredibilnosti ekspertnih sistemov⁶⁹, to pa posledično vpliva na možnosti uveljavitve načel trajnostnega razvoja.

Normativna raven

V tem primeru gre za presoje razkoraka med analitskimi ugotovitvami in stopnjo ter načinom odzivanja družbe na te ugotovitve (Kos, 2004). Ti družbeni odzivi običajno niso ne racionalni ne reflektivni, temveč prehajajo od ravnodušnosti do dviga motivacije in do sprememb v smeri bolj trajnostnega ravnanja.

---

⁶⁹ Kos je v svoji razpravi o reflektivnem dojetju ne-varnosti opozoril, da je bila v zgodnji moderni moč elitističnih/ ekspertnih diskurzov samodejna, neprašljiva, napetosti pa se niso reševale »z *argumentativno močjo, pač pa z argumentom moči*« (Kos, 1997, 98), kar je med drugim posledica pomanjkanja komunikacije med laičnim in ekspertnim diskurzom, značilnim za zgodnjo moderno. Kosova teza v tem prispevku je, da je upadanje legitimnosti ekspertnih sistemov oziroma znanosti posledica upada zaupanja in soočenja modernih družb s tveganjem kot posledice lastne modernosti.

Normativna raven trajnostnega razvoja implicira toliko dejavnosti, da natančne in dokončne napovedi niso več mogoče, vseeno pa lahko še vedno ugotavljamo določene povezave med stopnjo gospodarskega razvoja in obsegom družbene neenakosti ter pripravljenostjo na okoljsko spodbujene družbene spremembe (Ibid.). Pri tem je ključno vprašanje, katere družbene skupine sprejemajo analitske ugotovitve in so pripravljene ter sposobne aktivnega odzivanja.

Na globalni ravni gre za visoko stopnjo diferenciacije, velike razlike pa so tudi znotraj vse bolj heterogenih družb, zaradi česar smo priče visoki stopnji diferenciranosti in raznolikosti odzivov na analitske ugotovitve, pri čemer so razlike odvisne tudi od okoljskih obremenitev. Slednje, po Kosovem prepričanju (Ibid.), potrjuje tezo, da norme oziroma vrednote, ki odločilno vplivajo na ravnanje, niso neposredno povezane z netrajnostnim vedenjem, saj na vedenje vplivajo številni interesni, ekonomski, kulturni, psihološki in naključni dejavniki.

Zato se lahko pridružimo stališču, da bi bilo upoštevanje le analitske ravni preveč redukcionistično in ne bi prispevalo k realni sliki o možnostih uresničevanja oziroma operacionalizacije načel trajnostnega razvoja. Za slednje je potrebna ocena, zakaj in kako nastaja razkorak med analitskimi ocenami in normativnimi odzivi, pri tem pa je nujno upoštevati kontekstualne vplive (Ibid.).

Ena od značilnosti trajnostnega razvoja je namreč sposobnost kalibriranja, kar pomeni določeno stopnjo relativizacije oziroma različne presoje enakih dejanj, kar je zahtevno, saj je težko standardizirati in poenotiti normativne presoje (ne)trajnostnih ravnanj (Ibid.).

Strateška raven

Pri tri-plastni analizi koncepta trajnostnega razvoja se je treba zavedati tudi, da razlike med analitsko in normativno ravniyo otežujejo pripravo enotne in koherentne strategije za uresničevanje načel in doseganje ciljev trajnostnega razvoja. Upravljanje, regulacija, spodbujanje, izvajanje različnih trajnostnih politik, strateško delovanje za uresničevanje načel trajnostnega razvoja morajo biti prilagojeni raznovrstnim pogojem na vseh ravneh – od lokalne do globalne (Kos, 2004).

Nesporno je, da je oblikovanje in predvsem legitimizacija, torej pridobivanje in utrjevanje zaupanja javnosti v institucije, ki politike izvajajo, zahtevna strokovna naloga, ki obremenjuje upravljavske zmožnosti oziroma pogosto presega upravljavsko znanje, izkušnje, sposobnosti in motivacije, zaradi česar se utrjuje pavšalen in deklarativen značaj koncepta trajnostnega razvoja. Zato Kos (Ibid.) opozarja, da strateška raven predpostavlja izvedbo obeh predhodnih faz – analitske in normativne presoje konkretne situacije.

Za uspešno strategijo uresničevanja načel in doseganja ciljev trajnostnega razvoja je ključnega pomena podatek oziroma ocena o razkoraku med analitskimi ugotovitvami in vrednotenjem le-teh pri različnih družbenih skupinah, ki nastopajo v vlogi deležnikov (ang. Stakeholders).

6 LOKALNE RAZSEŽNOSTI RAZVOJA V GLOBALNI EKONOMIJI

»Majhno je lepo!«

(geslo družbenih gibanj iz 60. let)

O lokalnem razvoju kot sestavnem delu koncepta regionalnega razvoja so pričeli pisati različni avtorji⁷⁰ že konec 70. let, še zlasti pa v 80. letih prejšnjega stoletja. Coffey in Polèse (1985) sta razvila štiri-stopenjski model lokalnega razvoja, pri čemer sta izpostavila dva temeljna vidika, in sicer osnove pristopa lokalnega razvoja glede na odnos do osrednjih regionalnih politik in teorij, in na potencialno uporabnost pristopa lokalnega razvoja kot učinkovitega elementa regionalne razvojne politike, ki je bila v njunem primeru tudi osrednji predmet proučevanja.

6. 1 Začetki koncepta lokalnega razvoja

Lokalni razvoj se osredotoča na lokalno prebivalstvo v regiji, ki velja za nesporen vir ekonomskega razvoja in rasti. Politika lokalnega razvoja torej prednostno temelji na posameznikih in družbenih skupinah nekega lokalnega okolja, kar je nasprotno od programov industrijskega razvoja, ki podpirajo neregionalna podjetja in nevladne transferje, ki dajejo prednost predvsem investicijam v infrastrukturo (Coffey in Polèse, 1985). Lokalni razvoj kot ena izmed različnih regionalnega razvoja temelji na dveh ključnih izhodiščih:

- poudarek je na lokalnem prebivalstvu namesto na velikih podjetjih in centralnih vladah,
- v ospredju so človeški viri namesto fizičnega kapitala in infrastrukture (Ibid.).

Lokalni razvoj je tudi politika spodbujanja lokalnega podjetništva in obenem povečevanja lokalnega prebivalstva, s čimer rešuje vprašanje regionalnega

---

⁷⁰ Na primer Friedmann in Weaver (1979), Stohr in Todhling (1978), Weaver (1978) ter Stohr in Taylor (1981).

razvoja, ki z razvojem podjetništva, nagrajevanja domačih talentov in spodbujanja regionalne solidarnosti implicira družbeno spremembo. Tudi zaradi naštetih dejstev so države pripoznale potrebo po organiziranju in motiviranju lokalne populacije ter po usmerjenem spreminjanju njenega vedenja v smislu spodbujanja podjetniškega duha. Zaradi tega so centralne oblasti pričele ustanavljati in sodelovati pri vzpostavljanju lokalnih razvojnih organizacij, kar je razmeroma zahtevna in dolgotrajna naloga, stroški in učinki tega pa so težko predvidljivi, izmerljivi in dolgoročni.

Mnogo enostavnejši in predvidljivi ukrepi se zdijo tisti, ki temeljijo na kapitalu, saj je lahko osredotočanje na lokalno populacijo in spreminjanje njenega vedenja, percepcij in stališč zaradi te nepredvidljivosti ne le potencialna prednost, temveč tudi šibkost pristopa lokalnega razvoja.

6. 2 Pojem rasti, lokalni razvoj in družbena infrastruktura

Prvo fazo modela lokalnega razvoja predstavlja razmah lokalnega podjetništva in pomembna vloga države pri pospeševanju pojava lokalnih razvojnih spodbud. Coffey in Polèse (1985) sta lokalno opredelila kot dogodek ali delovanje, ki ga izvede, povzroči ali podpira populacija regionalne ali subregionalne enote (Coffey in Polèse, 1985: 86), medtem ko sta razvoj opredelila kot proces ekonomske rasti, ki jo spremlja dolgoročna in ireverzibilna strukturna sprememba. Njen rezultat je zvišanje relativne produktivnosti regionalne ekonomije in s tem povečanje populacijskega dohodka per capita. Lokalni razvoj je potemtakem lokalno zamejena ekonomska rast znotraj okvira tržne ekonomije, je specifična oblika regionalnega razvoja, pri katerem igrajo lokalni dejavniki ključno vlogo (Ibid., 86).

Predpostavka politike lokalnega razvoja je, da lahko regije razvijejo primerjalne prednosti na podlagi svobodnega notranjega podjetništva, pri čemer usode regij

ne določajo v celoti le lokalne in strukturne značilnosti ali poteze virov ter fluktuacija zunanjega povpraševanja. Tudi regije s hudimi fizičnimi pomanjkljivostmi lahko dosežejo napredek, če njihovi prebivalci razpolagajo z dovolj znanja in iniciativnosti, kar sta Coffey in Polèse opredelila kot podjetniško sposobnost (Ibid.). Avtorja torej kot ključni razvojni dejavnik na lokalni ravni opredeljujeta znanje, kar je povsem v skladu s kasneje zasnovano politiko EU o spodbujanju na znanju temelječe družbe (ang. knowledge society) ter »Lizbonsko strategijo« in njeno reformo (2005).

Regije so po definiciji odprta gospodarstva, pri čemer so politike lokalnega razvoja komplementarne z drugimi sektorskimi politikami. Vloga lokalnega razvoja je v skladu s tremi načeli regionalne teorije in politike (Ibid., 86):

1. vloga kapitala in podpore infrastrukture,
2. migracija kot prilagoditveni mehanizem,
3. pristop središča rasti.

Čeprav mnogi strokovnjaki zatrjujejo, da razvoja ni mogoče razumeti in reducirati na vprašanje ekonomske rasti, pa praktični primeri kažejo, da vlade in/ ali lokalne oblasti v regije vlagajo veliko družbenega kapitala, da bi naredile regije privlačnejše za vlagatelje in razvoj novih industrijskih panog, česar kapital sam po sebi nima za svoj osnovni cilj.⁷¹

Pri tem je zanimiva ugotovitev avtorjev Rittenourse in Phuta (1977), da je večina odločevalcev (ang. decision maker) razdelila stroške na (Ibid.):

- »normalne«, ki predstavljajo stroške za izgradnjo in obnovo stavb, razvoj infrastrukture in vzpostavitev industrijskih parkov, in

---

⁷¹ Kot eden najbolj znanih primerov je Irska, ki je v zadnjih dvajsetih letih s sistematičnim povečevanjem deleža BDP za izobraževanje, raziskave in razvoj uspela pritegniti številna ključna multinacionalna podjetja, s tem pa se je, kot multiplikativni učinek, občutno povečala gospodarska rast in BDP per capita.

- »*inferiorne*«, ki predstavljajo nabor stroškov za izobraževanje ter socialne storitve in službe, ki delavcem zagotavljajo visoko kakovostno življenjsko raven.

Na podlagi tega je mogoče pritrđiti sklepu, da je pojem investicije še vedno pogosto preozko razumljen. Stroški za izobraževanje, usposabljanje in vse bolj tudi vseživljenjsko učenje ter številne socialne storitve (zdravstvo, socialno varstvo idr.) bi morali biti razumljeni tudi kot naložba v povečevanje produktivnosti in splošne zmogljivosti (ang. capacity) neke regije. Pri tem se sicer pojavlja problem merjenja in vrednotenja učinkov oziroma rezultatov takšnih vlaganj v človeški kapital, vendar so se na tem področju prav konec prejšnjega stoletja razmahnila številna družboslovna interdisciplinarna raziskovanja⁷². Ta nedvomno prispevajo k utrjevanju zavesti o kompleksnosti pojma razvoja, ki v sebi imanentno združuje družbene, politične, gospodarske in kulturne sestavine.

Regionalne politike naj bi prav zato presegale kapitalska in infrastrukturna merila in spodbujale k izboljšanju družbene infrastrukture, da bi bila regija privlačnejša za ekonomsko relokacijo, ki ima kot taka sicer majhen učinek na blaginjo lokalnega prebivalstva in njegovo dolgoročno produktivnost. Ne gre torej za gospodarski, temveč za družbeni razvoj, ki naj bi prispeval k čim pravičnejši razdelitvi družbenega bogastva in predvsem k omogočanju enakomernega razvoja, ki bi vsaj zaustavil, če že ne zmanjšal regionalne razvojne razlike, tako na mikro- kot tudi na makro-ravni.

Tako so na primer avtorji knjige »Responsible Growth for the New Millenium«, ki jo je izdala Svetovna banka (2004), med drugim zapisali:

---

⁷² Human Development Index (HDI) je eden od uveljavljenih sintetičnih kazalnikov razvoja, ki se uporablja tudi v Sloveniji, in je sestavljen iz več kazalcev, ki kažejo na kakovost življenja na več področjih (gl. letna Poročila o človekovem razvoju, ki jih izdaja Urad RS za makroekonomske analize in razvoj).

Ali želimo leta 2050 svet, v katerem bo 80% svetovnega BDP razdeljenega le med 20% svetovnega prebivalstva? Ali želimo svet, v katerem bodo naše naraščajoče potrebe prehitevale zaščito zemlje, zraka in tal, od katerih smo odvisni? Ali pa si lahko predstavljamo svet, v katerem bodo lahko imeli vsi deklice in dečki, ne glede na to, kje se bodo rodili, dostop do hrane in zavetja ter imeli možnost, da uresničijo svoje potencialne in sanje? (World Bank, 2004, 151).

Weaver je na primer kot antipod ekonomističnim razlagam regionalnega razvoja, zasnoval t. im. *teorijo teritorialnega razvoja* (Coffey in Polèse, 1985), pri kateri izhaja iz predpostavke, da je usoda razvoja regije odvisna od skupnih verovanj, prepričanj, vrednot in sposobnosti prebivalcev regije. Takšen pristop bi lahko poimenovali »regionalno-sociološki«, saj poudarja različne, sociološke razsežnosti razvoja, kar je po našem mnenju tako rekoč nujno.

Podobno izhodišče je značilno tudi za teorije, ki strukturne spremembe, denimo vrednotnega sistema, vežejo na razvojne faze družbe. Ronald Inglehart je primeroma dokazal, da razvoj sodobnih družb zaznamuje vse šibkejša zveza med ekonomskim in družbenim razvojem, saj je za t. im. družbe visoke moderne značilen zmanjšan vpliv ekonomije na družbeni razvoj (1997).

Inglehart je na podlagi obsežne svetovne raziskave vrednost (na primeru 43 družb sveta, med njimi tudi Slovenije) potrdil, da ekonomske spremembe nimajo neposrednega oziroma mehanskega vpliva na stopnjo družbene integracije. Kot temeljno značilnost družb visoke moderne je opredelil množenje ključnih razvojnih dejavnikov, čemur je sicer botrovala teza o koncu velikih zgodb, družbenega in prostorskega razvoja pa naj ne bi bilo mogoče pojasnjevati monokavzalno.

Postmoderni premik, ki je po Inglehartu temeljna značilnost družb visoke moderne oziroma postmoderne, je možen šele, ko nastopi razmeroma visoka

stopnja ekonomske varnosti in stabilnosti. Za našo razpravo pa je ključna navedba, da je prav vrednotni sistem tista struktura, ki dolgoročno usmerja in motivira delovanje posameznikov in družbenih skupin. Inglehartov »vrednotni premik«, ki naj bi povzročil razvojni prehod iz moderne (industrijske) v postmoderno družbo⁷³, je potemtakem ključni sociološki in kulturološki pojav, na podlagi katerega je mogoče predvidevati smeri razvoja oziroma oblikovati razvojne scenarije.

Če se vrnemo k vprašanju razumevanja lokalnega razvoja in rasti, lahko opozorimo še na neskromno dejstvo, da večjega deleža dohodka per capita ni mogoče pojasniti drugače kot z družbenimi in institucionalnimi dejavniki, kot so kumulacija znanja, inovacije, sposobnosti vodenja in upravljanja, podjetniška iniciativnost in podobno. Paradigma človekovega razvoja bi morala biti enakovredna investiranju v fizični kapital – oboje namreč nesporno tvori lokalno ali katerokoli drugo razvojno politiko (Coffey in Polèse, 1985).

Za mnoge preučevalce (lokalnega) razvoja je zanimiv predvsem vpliv kapitala na kakovost človekovega življenja. Kazalci gospodarske rasti so postali le izhodišče za preučevanje človekovega razvoja, vsekakor pa ostajajo predpogoj kakovostnega življenja. Zato vse več strokovnjakov in politikov zagovarja integralni pristop pri načrtovanju družbenega razvoja - takšnega, ki vključuje tudi vidike kot so odpravljanje revščine, brezdomstva, nepismenosti, različnih neenakosti in uveljavljanje okolju prijazne proizvodnje ter trajnostnega prostorskega načrtovanja. Razumevanje človekovega razvoja se obenem prepleta z drugimi koncepti, kot so človekove pravice, kolektivna blaginja, ki naj bi

---

⁷³ Inglehart se v tem kontekstu sprašuje tudi, ali je postmoderna povsem nova kvaliteta ali pa pomeni le zadnjo fazo modernizma, medtem ko dokazuje, da obstaja med modernizacijo in postmodernizacijo kontinuiteta, in sicer v primeru velikih družbenih projektov, med katere je uvrstil sekularizacijo, individualizacijo in specializacijo (Inglehart, 1995 in 1997).

dosegala čim širši krog ljudi, enakost v možnostih, mobilizacija človeških virov in, nenazadnje trajnostnost (Hanžek et al., 1999).

6. 2. 1 Vloga sistema oskrbe v razvoju mest in regij

V zgornjem razdelku razpravljamo o pomenu družbene infrastrukture za prvo fazo lokalnega razvoja, v tem razdelku pa želimo na kratko predstaviti implikacije razvoja ter predvsem privatizacije in liberalizacije sistema preskrbe⁷⁴ (ang. utilities) na sodobne urbane in regionalne politike (Marvin et al., 1999). Marvin in drugi so mreže preskrbe opredelili kot sistem ravnanja z odpadki, oskrbe s pitno vodo, elektriko, zemeljskim plinom in telekomunikacijami. Gre za mreže, ki podpirajo in omogočajo ekonomsko, socialno in okoljsko razsežnost sodobnega življenja, in so obenem temeljna prostorska infrastruktura, prek katere delujejo mesta in regije.

Podjetja, organizacije in gospodinjstva se zanašajo na to stabilno dostopnost do mrež preskrbe – ustreznega skladiščenja odpadkov, oskrbe z vodo, ogrevanjem in informaciji, saj je od tega odvisno, kako uspešni bodo pri vključevanju v ekonomske in družbene procese. Pomembni dejavniki urbanega in regionalnega razvoja so potemtakem prav stroški, kakovost, zanesljivost in dostopnost do teh storitvenih mrež, ki se sicer v prostoru ves čas spreminjajo.

Zadnje čase se uveljavlja spoznanje, da strategije razvoja mrež preskrbe odločilno vplivajo na uspešnost urbanega in regionalnega razvoja. Kot razlog za to omenjajo dejstvo, da so socialne in dobrodelne organizacije omogočile tudi

---

⁷⁴ Avtorji znanstvenega članka, na katerega se sklicujemo, uporabljajo sintagmi »utility networks«, »utility strategies« in podobne zveze. Ker dobesedni prevod izraza ni mogoč, ker ne bi bil smiseln, smo se odločili za uporabo sintagme »mreže/ sistemi preskrbe«, saj je ta glede na opredelitev avtorjev, najbližje izvornemu pojmu in v skladu s SSKJ – preskrba namreč pomeni »vse potrebno za življenje«.

gospodinjstvom z nizkimi dohodki, ki so pogosto tudi samohranilska, enak dostop do pitne vode, ogrevanja in komunikacijskih storitev.

Prav tako so se tudi ekonomske razvojne agencije, kar je pomembno za našo razpravo, pričele zavedati, da kakovostne mreže preskrbe predstavljajo upoštevanja vreden dejavnik pritegovanja investicij. Prav tako se ekonomske razvojne agencije vse bolj ukvarjajo z reševanjem težav, ki nastajajo ob prevzemih podjetij in/ ali izgubi delovnih mest. Podjetja, ki upravljajo mreže preskrbe, imajo tudi »družbeno odgovorno« vlogo, saj pogosto aktivno sodelujejo z okoljevarstvenimi organizacijami pri pripravi in izvajanju strategij varčevanja z vodo in energijo.

V zadnjih desetletjih so se industrijske države bolj ali manj soočale z resnimi težavami upravljanja in kakovosti (delovanja) mrež preskrbe, kar je bila med drugim tudi posledica spremenjenih potreb zaradi ekonomskega, socialnega in prostorskega prestrukturiranja, pa tudi zastarelosti in slabe vzdrževanosti infrastrukture preskrbe, potrebe po razvoju bolj trajnostnih mrež preskrbe, naraščajočih investicijskih stroškov, omejitev porabe javnih finančnih sredstev in predvsem naraščajoče udeležbe zasebnega sektorja v razvoj mrež preskrbe (OECD v Ibid.).

Pritegovanje notranjih vlaganj, ki predstavlja pritisk tudi na učinkovitost mrež preskrbe, kar skupaj vpliva na konkurenčnost podjetij in sektorjev, ki se želijo usmeriti na globalni trg. Poleg tega velja, da so mreže preskrbe tudi potrošniki dobrin, zato neposredno vplivajo na stopnjo ekonomske aktivnosti regij.

6. 3 Neoklasični model prilagajanja regije

V tem kontekstualnem okviru je temeljna razvojna predpostavka, da bo redistribucija delovne sile povzročila medregionalne migracije⁷⁵, te pa naj bi posledično vodile v pojav ali večanje medregionalnih razlik, predvsem v smislu povečevanja brezposelnosti in nižanja plač. Pri tem modelu velja izhodišče, da bi vladne politike, ki ne bi zmanjševale migracij, perpetuirale regionalne neenakosti oziroma razlike.

Naj pri tem opozorimo, da je težko določiti dolgoročne učinke migracij, saj gre za zvišanje dohodka per capita, ki ga nujno spremljajo tudi demografske, kapitalske in nenazadnje kulturne spremembe. Ta model obravnava migrante kot vir rasti, saj predstavljajo dobro izobraženo delovno silo, kapital, znanje in iniciativnost. Predpostavka neoklasičnega modela, da medregionalne migracije zmanjšujejo regionalne razlike, nujno ne drži, saj lahko te, prav nasprotno, povečajo regionalne razlike.

Regionalna rast in razvoj sta močno odvisna od strukture populacije, zato neoklasični model prilagajanja regije predlaga instrument regionalnega razvoja, ki temelji na ohranjanju populacije v regiji, njenem izobraževanju in usposabljanju ter spodbujanju lokalnega podjetništva

6. 4 Pristop središča rasti

Pristop središča rasti (ang. growth centre approach) izhaja iz keynesijanske in neoklasične razvojne paradigme in predvideva določeno stopnjo državnega intervencionizma, pri čemer je poudarek na multiplikativnih učinkih in učinkih znotraj-industrijskih povezav (Coffey in Polèse, 1985). Pristop temelji na

---

⁷⁵ Coffey in Polèse (1985) sta v luči neoklasičnega modela populacijo opredelila kot zbir delavskih inputov, ki jih je treba učinkovito (a)locirati glede na spremenjene pogoje povpraševanja.

predpostavki, da je treba selektivno ustvariti stimulanse rasti v regiji, in sicer z vzpostavljanjem ustreznih pogojev v središčih, ki omogočajo ekonomsko rast (aglomeracijo, razvoj infrastrukture, dostopnost storitev ipd.). To konkretnije pomeni, da naj bi oblikovalci politik (ang. policy-maker) povezali regijo, kjer se nahaja določeni potencialni stimulus rasti, z obstoječim regionalnim središčem.

Vendar pa je uveljavljenost in uporabnost modela razmeroma hitro upadla, saj se je pokazal prepad med deklarativnimi cilji regionalnega razvoja in strukturnimi načrti, ki določajo dovoljeno delovanje razvojnih središč. Todd (1980) je problematiziral kompatibilnost cilja zagotavljanja prostorske enakosti in koncepta središč rasti oziroma razvoja, ki temelji na ekonomski definiciji učinkovitosti, saj naj bi imel slednji za cilj osvajati nikogaršnje ozemlje med konfliktnima ciljema kot sta učinkovitost in pravičnost (ang. equity). Todd opozarja, da lahko obstaja korelacija med močno konvergenco razlik in vladnimi politikami, strategije središč rasti pa lahko zmanjšajo medregionalne razlike skozi tesnejšo integracijo regionalnih in nacionalnih urbanih sistemov. Ob tem lahko pride tudi do povečanja znotraj-regionalnih razlik, in sicer s povečevanjem razlik na višjih ravneh agregacije.

Z vidika perspektiv lokalnega razvoja je šibkost modela v tem, da skrbi za ustvarjanje povezanih učinkov (ang. linkage effect), zanemarja pa pomen prostorskih vidikov investicij (Coffey in Polèse, 1985). Značaj in obseg ustvarjenih učinkov povezav je močno odvisen od lokacije in vedenja menedžerjev na najvišjih ravneh v multibranžnih korporacijah. Investicije, ki izvirajo izven regij, namreč pogosto ne omogočajo visoke stopnje učinkov povezav. V tem kontekstu je smiselna tudi uporaba teorije odvisnosti (Matthews in Dos Santos), po kateri investicije, ki niso lokalno nadzorovane, vodijo v eksploatacijo regije zaradi ustvarjanja neenakih pogojev menjave in obratno: če lokalna podjetja prevzamejo večja, ki niso zunanje nadzorovana, regije izgubijo visoko pozicionirane podjetniške funkcije in povezave.

6. 5 Poglobljeno multidisciplinarno razumevanje lokalnega razvoja

Koncept lokalnega razvoja je mogoče interpretirati prek dveh perspektiv:

- sociološke, ki poudarja predvsem pomen razvoja in upravljanja človeških virov (ter posledično razvoja družbene infrastrukture), in
- organizacijske, ki izpostavlja pomen procesov odločanja in nadzora (Coffey in Polèse, 1985).

Pri podrobnejši opredelitvi koncepta lokalnega razvoja sta izziv predvsem pojava družbene spremembe in (družbenega) nadzora, ki pomembno vplivata na implementacijsko politiko in vrednotenje njenih učinkov. Perspektiva lokalnega razvoja je, kot navajata Coffey in Polèse (1985), v delnem odgovoru na omejen domet osrednjih teorij in politik regionalnega razvoja zadnjih dvajsetih let prejšnjega stoletja. Vse bolj se namreč uveljavlja spoznanje, da infrastrukturne investicije in kapitalski donosi še ne privedejo do razvoja, prav tako pa model središč rasti ni več samoumeven, saj manj razvitim regijam, ki so bolj odvisne in manj urbanizirane, ne omogoča vzpostavitve strukture lokalnega nadzora. Slednji pa je pogoj za doseganje ekonomske integracije ter znotraj-industrijskih in med-industrijskih povezav.

Konceptualna osnova pristopa lokalnega razvoja kot alternative ali vsaj komplementa politike regionalnega razvoja vključuje naslednje predpostavke (Ibid., 88):

1. razvoj človeških virov in vloge »notranjih dobrin«;
2. lokalno prebivalstvo kot fundament regionalne ekonomske baze in kot potencialni vir gospodarske rasti;
3. avtonomija, ki je inherentna konceptu teritorialnega razvoja.

6. 5. 1 Lokalni razvoj kot instrument politike

Politične implikacije perspektive lokalnega razvoja so v razumevanju lokalnega podjetništva kot osrednje tematike intervencije razvojne politike. Nekateri avtorji (npr. Matthews, 1981) so prepričani, da ekonomske teorije razvoja vključujejo omejeno koncepcijo podjetništva, pomanjkanje podjetniške sposobnosti (ang. capacity) pa velja za pomembno pomanjkljivost lokalnega prebivalstva. Pri tem velja opozoriti, da je podjetniška aktivnost povezana predvsem z ne-ekonomskimi, družbenimi pogoji. Schumpeter je tako že v 30. letih prejšnjega stoletja poudaril, da so inovacije kot spontane in nekontinuirane ekonomske oblike ključne za razvoj podjetništva.

Matthews je sistematično opredelil različne alternativne koncepcije podjetništva (Coffey in Polèse, 1985):

- sociološka (npr. Kilby, 1971; Leff, 1978),
- psihološka (npr. McClelland, 1969),
- kulturna (npr. Belshaw, 1965),
- koncepcija zunanjega omejevanja (npr. Barau, 1975).

Koncepcija zunanjega omejevanja se ukvarja s temeljnim vprašanjem, zakaj se v nekaterih regijah podjetniška aktivnost ne pojavi oziroma ne razvije. V primeru razvojno zaostalih regij je glavna ovira razvoju podjetništva omejen dostop do informacij. Gre za pojav, ko so informacijski stroški oziroma napor, ki ga mora vložiti podjetnik ali vlagatelj za pridobitev informacije, na periferiji občutno višji kot v (urbanih) središčih. Prebivalci perifernih regij redkeje razpolagajo z informacijami o načinu delovanja sistema in o možnostih pomoči/ podpore iz obstoječih programov in politik.⁷⁶ Komunikacije med vlagatelji in javnimi

---

⁷⁶ V dobi hitrega razvoja in razmaha ter množične uporabe informacijsko-komunikacijskih tehnologij bi sicer pričakovali, da se ta informacijska dostopnost izboljša sama po sebi, že z zagotovljenim dostopom do IKT, vendar različne raziskave kažejo in opozarjajo na digitalni razkorak, ki ima več socialnih dimenzij, predvsem

uslužbenci v tem primeru ni, zato lahko lokalne razvojne organizacije igrajo »koristno vlogo informacijskih brokerjev, posredovalcev idej in inovacij ter koordinatorjev lokalnih projektov in pobud« (Coffey in Polèse, 1985: 88).

Kot drugo oviro za novega potencialnega vlagatelja oziroma podjetnika omenimo omejen dostop do kapitala, zaradi česar države oblikujejo različne mehanizme za povečevanje dostopnosti do virov financiranja za nove ali mlade podjetnike.⁷⁷ Potreba po kapitalu je povezana s potrebo po poslovnem svetovanju in pomoči, ker gre pri novih podjetniških pobudah pogosto za pomanjkanje osnovnega znanja iz menedžerske prakse, kar ponovno privede do zgoraj že opisanega problema dostopa do informacij.

Uspešnost programov kapitalske pomoči začetnim podjetniškim pobudam je odvisna od sposobnosti lokalnih oblasti, da se na lokalne zahteve odzivajo hitro, avtonomno in učinkovito. To je odvisno od tega, kako se lokalne oblasti znajdejo v množici relevantnih informacij, in kako, če sploh, zagotavljajo pomoč in svetovanje. Razlikovanje med dostopom do informacij in kapitala je torej umetno⁷⁸, ključno vprašanje pa je, kakšni in kolikšni sta motivacija in organizacija, ki sta predpogoj razširjanja in (a)lokacije informacij ter financiranja malega podjetništva, pri čemer je treba še posebej upoštevati vidike družbene animacije, ki so tako značilni za lokalno-razvojne pobude (Ibid.).

---

pa gre vse bolj za vprašanje osveščenosti in usposobljenosti prebivalstva za uporabo digitalnih vsebin, ki jih sicer ponuja na primer internet.

⁷⁷ Pri tem gre običajno za takšne programe financiranja, ki vključujejo tveganje preinvestiranja nove podjetniške pobude, ki potrebuje pogosto le zmerno začetno investicijo, večinoma za delovno silo.

⁷⁸ Coffey in Polèse opozarjata, da enako dostop do informacij in kapitala ne privede samodejno do pojava/ razvoja podjetništva, saj so reakcije prebivalcev na to odvisne predvsem od njihovih motivov, vrednot, sposobnosti in percepcij.

6. 6 Vloga in pomen lokalnih razvojnih organizacij

Lokalne razvojne organizacije imajo v prvi vrsti vlogo intermediarnih struktur med državo in lokalnim prebivalstvom, zato je treba že v izhodišču jasno določiti njihove konkretne naloge (Coffey in Polèse, 1985). Poleg vnaprej jasno določenih meril delovanja lokalnih razvojnih organizacij, ki so zaradi spodbujanja in upravljanja pridobitnih projektov lahko številčni, torej »trdi«, je ključnega pomena, da imajo zagotovljeno razmeroma visoko stopnjo avtonomije. To zagotavlja shema postopnega zmanjševanja finančne pomoči, ki jo za njihov zagon na začetku v celoti zagotovi država.

Obenem je pri tem pomembno tudi sistematično izogibanje potencialnemu nastajanju novih birokratskih ali paralelnih administrativnih organov, za kar Coffey in Polèse predlagata sprejetje povsem konkretnih ukrepov, kot je na primer vnaprejšnja določitev minimalnega obsega in maksimalnega obdobja financiranja ter preprečevanje nastajanja prikritih socialno-podpornih ustanov.

7 GLOBALNA MESTA IN INFORMACIJSKA EKONOMIJA

»Triumf avtonomne ekonomije je obenem njen poraz, saj je sprostil sile, ki ukinjajo ekonomsko nujnost, trdni temelj prejšnjih družb.«

(Guy Debord: Družba spektakla, 1967)

7. 1 Globalizacija in telematika – transformacije prostora

Nova ekonomska topografija, ki jo ustvarja elektronski prostor, je del večje verige, ki jo sestavlja večinoma del ne-elektronskih prostorov. Nobeno podjetje, navaja Sassnova, ni povsem virtualizirano, kot velja tudi, da so razvite informacijske industrije le deloma v elektronskem prostoru. Vse večja digitalizacija ekonomskih dejavnosti namreč ni povsem odpravila potrebe po

velikih mednarodnih poslovnih in finančnih središčih, v katerih poteka kopičenje vseh materialnih virov – tako tehnoloških dosežkov, kot tudi človeških virov.

Kot navaja Sassnova sta telematika in globalizacija ključni dejavnik preoblikovanja organizacije ekonomskega prostora, ki zajema strukturne spremembe tako v elektronskem prostoru, kot tudi v geografiji pozidanega okolja. Preoblikovanje organizacije ekonomskega prostora »*sega od prostorske virtualizacije čedalje večjega števila ekonomskih dejavnikov do rekonfiguracije pozidanega okolja za ekonomsko dejavnost*« (Sassen, 1997, 35).

Medtem ko je vloga telematike v povečevanju možnosti geografske razpršitve, globalizacija prinaša uveljavljanje ekonomske logike, ki povečuje privlačnost oziroma dobičkonosnost takšne geografske razpršitve. Skupni rezultat telematike in globalizacije je po eni strani vključen v podobe geografske razpršitve, po drugi strani pa pomeni nevtralizacijo prostora in razdalj v naraščajočem številu ekonomskih dejavnosti. Sassnova trdi, da je strateška vloga velikih mest v svetovni ekonomiji v povezavi prostorske razpršitve ekonomskih dejavnosti in tehnološke globalne integracije. Strateškost takšnega razvoja mest je v nenehni koncentraciji in specializaciji finančnih in korporativnih storitvenih funkcij.

Telematika, katere učinek je ozemeljska razpršitev, prinaša novo logiko aglomeracije dejavnosti centralizacije, ki se je razširila. Aglomeracija deluje v strateških sektorjih, medtem ko večina podjetij in dejavnosti ni nastanjena v velikih središčih.

21. stoletje je, v skladu z napovedmi raziskovalcev (Hall et al., 2000), povsem spremenilo urbano izkušnjo oziroma prineslo urbano transformacijo. Informacijska družba lahko po eni strani osvobodi tudi tiste, ki so ob izteku dobe industrijske družbe opravljali najslabša dela, obenem pa se moramo vprašati

tudi, kako zasnovati tehnološki napredek, da bo prispeval k tovrstni osvoboditvi, ne pa (na novo) zaslužnil.

7. 1. 1 Preoblikovani in novi prostori centralnosti

Centralnost, ki se spreminja pod vplivom tehnologije in globalizacije, je ključna lastnost ekonomskega sistema. Za Sassenovo je ključno vprašanje, kaj danes konstituira centralnost ekonomskega sistema, ki je umeščena v določene tipe pozidanega okolja in urbanih oblik. Pomembno pa je tudi to, da je del transakcij opravljenih s pomočjo tehnologij, kar prispeva k nevtralizaciji razdalje in prostora v globalnem dosegu (Sassen, 1997). To pomeni, da informacijske tehnologije in globalizacija preoblikujeta in ustvarjata nove prostore za centralnost.

V novi globalni informacijski ekonomiji se ob osredotočanju na kraj in infrastrukturo odpira konceptualno in praktično vprašanje o umeščenosti elektronskega prostora. Pri slednjem ne gre le za zmogljivost prenosa podatkov, ampak tudi za nastajanje novih struktur ekonomske dejavnosti in ekonomske moči.

Arhitektura ima osrednjo vlogo pri oblikovanju zamisli o centralnosti v fizičnih izrazih. Pri pomembnem delu arhitekture nasploh gre za »*arhitekturo centralnosti*« (Sassen, 1997, 38), pri čemer so zgodovinske oblike, ki jih povzema, povezane z obredjem, politiko in religijo. Predvsem v 80. letih prejšnjega stoletja je arhitektura prispevala k premiku dejavnosti oziroma osrednjim funkcij iz območja politike in religije v območje ekonomije, gre torej za premik od političnega na ekonomsko prizorišče.

Arhitektura centralnosti, ki je bila značilna za 80. leta prejšnjega stoletja, je vzpostavila nove oblike ekonomske moči, ki jih Sassenova razume kot hiperprostor mednarodnega poslovanja (npr. stolpnice velikih korporacij, hoteli in velika

mednarodna letališča) oziroma kot »*transnacionalni prostor centralnost*« (Ibid., 38), pri čemer gre torej za novo geografijo pozidanega okolja.

7. 1. 2 Dematerializacija prostora in »elektro-arhitektura«

Pri transteritorialnem prostoru gre za obliko kraja, ki je ključen za nastanek elite, pri čemer je mogoče najti nove reprezentacije moči, nekoč značilne za politične ustanove, zdaj pa so se premaknile v ekonomsko polje.

Za hierarhijo v ekonomskem sistemu, ki je imela nekdanj jasne in transparentne korelate v arhitekturi in urbanih oblikah, kot navaja Sassnova (1997), je značilna »*delno dematerializirana prostorska vizualizacija ključnih ekonomskih dejavnosti*« (Ibid., 38). Pri tem je ključno dejstvo, da so ekonomska globalizacija in nove informacijske tehnologije po eni strani preoblikovale centralnost in njene prostorske korelate, po drugi strani pa tudi ustvarile nove prostore centralnosti in oblike ekonomske moči. Pri tem pa nekaterih novih oblik centralnosti ne moremo doživljati kot oprijemljivo centralnost (kot na primer poslovno središče mesta).

Za ekonomsko globalizacijo je značilen proces premika nekaterih delov ekonomskih transakcij v elektronski prostor, zaradi česar teže doživljamo gostoto ekonomskih dejavnosti (kot je bilo to možno v času moderne ekonomije – na primer živahno tržnico ali trgovsko ulico v mestu). Zaradi tega se soočamo z arhitekturo dematerializiranih oblik.

Sassnova pa obenem tudi opozarja, da noben ekonomski sektor ni povsem digitaliziran in nobeno podjetje ni povsem virtualno, temveč je še vedno vsaj deloma umeščeno v materialna pozidana okolja. »*Digitalnost konstituira enega ali več členov v organizacijskih verigah, ki se nenehno vračajo v dejanska pozidana območja*« (Ibid., 39). Ker torej ni mogoče govoriti o popolni ali absolutni virtualizaciji, je smiselno govoriti o konceptu elektro-arhitekture, pri kateri gre za

vključevanje nekaterih struktur ekonomskih dejavnosti in centraliziranega nadzora.

7. 1. 3 Oblike nove geografije centralnosti

Sassnova ugotavlja, da lahko tematiziranje centralnosti v ekonomskem sistemu in številne oblike, ki jih prevzema centralnost, pomembno prispevajo k specifikaciji nekaterih novih ekonomskih kontekstov za arhitekturo (1997). Neločljivo povezani telematika in globalna ekonomija ustvarjata novo geografijo centralnosti (in s tem tudi marginalnosti), ki jo je mogoče abstrahirati v štirih ključnih oblikah, ki jih povzemamo v nadaljevanju (Sassen, 1997).

1. Poslovno središče mesta ostaja nosilna oblika centralnosti, čeprav obenem velja, da ni več mogoče govoriti o preprostem neposrednem odnosu med centralnostjo in geografskimi entitetami, kot sta center ali poslovno središče mesta, ki sta ga v mednarodnih poslovnih središčih preoblikovali tehnologija in ekonomska preobrazba.

2. Središče se lahko razširi v velemestno območje v obliki mreže vozlov intenzivnih poslovnih dejavnosti. Sassnova se ob tej ugotovitvi upravičeno sprašuje, ali lahko prostorska organizacija, za katero so značilni gosti strateški vozli, razširjeni po vsej regiji, vzpostavi novo obliko središča, ali pa gre za običajen primer suburbanizacije oziroma geografske razpršitve.

Če se ti različni vozli poslovnih dejavnosti artikulirajo na podlagi kibernetских cest ali digitalnih avtocest, kot jih imenuje Sassnova (1997), jih lahko opredelimo kot nov geografski korelat visoko razvitega tipa središča. Iz tega sledi sklep, da kraji, ki se pravočasno in ob strateškem (prostorskem) razvoju ne vključijo v nove mreže digitalnih avtocest, ostanejo na razvojnem (in geografskem) obrobju. Sassnova opozarja, in na tem mestu ji pritrjujemo, da te regionalne mreže vozlov

na novo oživljajo koncept regije. Pri teh mrežah ne gre za nevtralno geografijo, temveč je umeščena v konvencionalne oblike komunikacijske infrastrukture, zlasti železnico in avtocestne povezave z letališči, ki verjetno povečuje koristi telematike.

3. Oblikuje se transteritorialno središče, ki ga vzpostavljajo telematika in intenzivne ekonomske transakcije. Gre za povezovanje na med mesti – osrednjimi mednarodnimi finančnimi in poslovnimi središči⁷⁹, med katerimi potekajo intenzivne transakcije, zlasti na finančnih trgih, pri prometu storitev in naložbah.

V Evropi poznamo več vrst geografskih centralnosti – globalne, kontinentalne in regionalne. Centralna urbana hierarhija povezuje velika mesta, kot so Pariz, Zürich, London, Frankfurt, ki imajo vlogo v širšem globalnem sistemu mest in so tudi del širšega evropskega omrežja. Sledijo nekatera mesta z eno ali več funkcijami artikularne evropske regije in so manj usmerjena v globalno ekonomijo. Poznamo pa tudi več geografskih marginalnosti, saj ima tudi Evropa svoj Zahod in Vzhod, Sever in Jug, kažejo pa se tudi povsem nove marginalnosti – na primer v državah nekdanje Jugoslavije, Albanije in Romunije.

4. Nove oblike centralnosti se kažejo v elektronsko generiranih prostorih, v katerih delujejo strateške sestavine finančne industrije, zaradi česar se v njih ustvarja dobiček in vzpostavlja moč. Sassnova (1997) nadalje sklepa, da če informacijske tehnologije krepijo dobičkonosnost financ in omogočajo hipermobilnost finančnih tokov, negativno prispevajo k prevladi financ nad drugimi industrijami. Poudarja, da ima lahko kibernetični prostor, tako kot mnogi drugi tipi prostorov, negativne, pa tudi pozitivne učinke na družbeni razvoj. Strukture

---

⁷⁹ To so New York, London, Zürich, Amsterdam, Frankfurt, Tokio, Pariz, Los Angeles, Sydney, Honkong, vse bolj pa tudi Sao Paolo in Ciudad de Mexico.

ekonomske moči so vgrajene v elektronski prostor, »njihove zapletene konfiguracije vsebujejo točke koordinacije in centralizacije« (Ibid., 43).

7. 2 Globalna mesta in informacijska ekonomija

Ena od bolj opredeljenih oblik centralnosti je vse večja in nenehna koncentracija ter specializacija finančnih in korporativnih funkcij v velikih mestih. Ob tem se znajdemo v zanimivi paradoksnih situaciji – telematika, kot že izpostavljeno, omogoča geografsko razpršitev, povezava prostorske razpršitve številnih ekonomskih dejavnikov in telematske globalne integracije pa vzpostavlja in/ ali utrjuje strateško vlogo velikih mest. Prav zaradi tega procesa se, kot navaja Sassnova (1997), nakazuje možnost pojava novega tipa mesta, ker so velika mesta združila tako velike vire, na ekonomski ali, širše, družbeni red velikih mest pa so vplivale predvsem vodilne industrije. Mesta so bila v zgodovini dolgo središča svetovne trgovine in bančništva, zdaj pa delujejo kot točke, od koder se usmerja organizacija svetovne ekonomije.

Za nov tip mest – Sassnova jih imenuje globalna mesta (1997), je značilno oblikovanje in stalnost ekonomskega središča, ki temelji na prepletanju temeljnih procesov, in sicer:

1. povečevanju intenzivnosti segmenta storitev v organizaciji vseh industrij,
2. globalizaciji ekonomskih dejavnikov.

Oba procesa se opirata na razvoj in množično uporabo informacijskih tehnologij, ki ta procesa tudi pomembno so-oblikujejo. Tako porast storitvenega sektorja, kot globalizacija ekonomije sta torej v tesni soodvisnosti z razvojem informacijskega sektorja, ali širše, informacijske družbe⁸⁰.

---

⁸⁰ Koncept informacijske družbe je zapolnil odmik od industrijske družbe oziroma predstavlja konkretizacijo ideje o post-industrijski družbi (Gantar, 2004).

Povečevanje intenzivnosti segmenta storitev v ekonomski organizaciji in posebne razmere, v katerih so na voljo informacijske tehnologije, ustvarjajo mesta strateške kraje proizvodnje, kar je sicer vloga, ki so jo izgubila ob dokončni uveljavitvi množične proizvodnje. Centralnost se vzpostavlja na temelju proizvodnih procesov, ki temeljijo na informacijah. Za Sassnova so mesta proizvodni kraji za vodilne storitvene dejavnosti in infrastrukturo dejavnosti podjetij in poslov, ki so nujni za delovanje razvite korporacijske ekonomije.

7. 2. 1 Aglomeracija in globalni nadzor

Dinamika aglomeracije deluje na različnih ravneh urbane hierarhije (globalno – regionalno). Na globalni ravni v nekaterih mestih poteka proces koncentracije infrastrukture in storitev, ki ustvarjajo možnosti za globalni nadzor, saj je v organizaciji svetovne ekonomije moč bistvena. Prav tako je pomembna tudi proizvodnja, zlasti vhodnih podatkov, ki konstituirajo zmožnosti za globalni nadzor, pa tudi infrastrukturo delovnih mest, ki so potrebna za to proizvodnjo. Bolj ko postaja ekonomija globalizirana, večja je aglomeracija osrednjih funkcij v globalnih mestih. Pri tem je ključnega pomena to, da je bil prostorski izraz te razvojne logike izrazito povečevanje števila poslovnih stavb v poslovnih središčih mest v 80. letih prejšnjega stoletja.

Telematika, ki povzroča geografsko ali teritorialno razpršitev, prispeva k razširitvi aglomeracije centralizirajočih dejavnosti, navaja Sassnova (1997), v čemer je tudi nova logika aglomeracije. Odkar obstaja možnost globalnega nadzora, so nekatera mesta postala pomembna vozlišča v komunikacijskem in tržnem sistemu. Razvoj elektronike in telekomunikacij je spremenil geografsko oddaljena mesta v središča globalnih komunikacij in menedžmenta. Obenem pa Sassnova tudi opozarja, da centraliziran nadzor in upravljanje geografsko razpršenih tovarn, uradov in storitvenih dejavnosti nista neizogiben del svetovne ekonomije.

Slednja namreč zahteva razvoj velikega števila specializiranih storitev, menedžmenta na visoki ravni in nadzornih funkcij.

7. 2. 2 Nova korporacijska kultura

Prevladujoča razlaga globalne ekonomije, ki temelji na globalizaciji in hkrati na rasti ter razmahu informacijske ekonomije, in nove rasti sektorjev izključuje navezanost na prostor ključnih sestavin globalne informacijske ekonomije. Tako torej prostor izgublja na pomenu, medtem ko visoko izobraženi strokovnjak predstavlja edini uveljavljeni tip delavca. V tem je prednost zmožnosti globalnega prenosa pred koncentracijo pozidane infrastrukture, ki v prvi vrsti sploh omogoča ta prenos. Soočamo se z družbenim stanjem, ko imajo informacijski vhodni podatki prednost pred delavci, ki te podatke sicer proizvajajo.

Gre za pojav, ko je na pohodu in v absolutni prednosti *nova transnacionalna korporacijska kultura*, medtem ko je množica kulturnih okolij, vključujoč ponovno teritorializirane imigrantske kulture, kjer potekajo preostala dela informacijske ekonomije, povsem v ozadju (Sassen, 1997).⁸¹

7. 3 Urbana konkurenčnost in internacionalizacija

Mesta tekmujejo na različne načine na trgih zelo različnih obsegov in v bolj ali manj stabilnih pogojih ter ob udeležbi ali brez partikularnih teritorialnih značilnosti. Med različnimi oblikami konkurenčnosti mest je še posebej pomembna konkurenčnost na trgih proizvodov in investicij, pa tudi pri privabljanju zaželenih prebivalcev, pridobivanju javnih finančnih sredstev in dogodkov na najvišji vladni ravni (Gordon, 1999).

---

⁸¹ Sassnova opozarja, da mnoge analize spregledujejo spodnje plasti kapitala in infrastrukturne zmogljivosti ter opravila, ki v resnici omogočajo globalne zmožnosti velikih ekonomskih akterjev (1997).

7. 3. 1 Globalizacija ali internacionalizacija?

Tekmovanje mest lahko poteka med maloštevilnimi (prepoznavnimi) ali mnogoštevilnimi tekmeci, in sicer na lokalni, regionalni, nacionalni, pa tudi na kontinentalni in globalni ravni. Običajno je udeleženi več od teh ravni, vendar pa je rast multinacionalk, hitra izmenjava informacij ter liberalizacija tržnih in kapitalskih tokov povečala verjetnost, da bo tekmovanje med ključnimi urbani funkcijami potekalo prek nacionalnih meja (Ibid.).

To je običajno opredeljeno kot globalizacija, vendar pa je, po Gordonovem mnenju (Ibid.), bolj smiselno govoriti o internacionalizaciji, saj so pomembne sestavine teh procesov kontinentalnega značaja, predvsem pa zato, ker so nacionalne države še vedno aktivno vključene v te procese. Domet in intenzivnost urbane konkurenčnosti pomembno določa potencialne pridobitve in pomanjkljivosti oziroma izgube za posamezna mesta.

Negotov vpliv dejanske konkurenčnosti lahko, zlasti v kontekstu splošne upočasnitve rasti, predstavlja nadaljnje motive za proučevanje in oblikovanje strategij konkurenčnosti kot sredstva za reševanje problemov urbanosti (Ibid.). Skupaj s strukturno usmeritvijo v ekonomije, ki temeljijo na »*informacijsko-intenzivnih funkcijah*« (Ibid., 1001), so te strategije konkurenčnosti potrdile upravičenost posebnih urbanih strategij kot sredstev za povečevanje nacionalne konkurenčnosti. Ti dejavniki so bili po Gordonovem prepričanju (Ibid.) pomembnejši v primeru evropskih mest, kjer urbane spodbude nacionalni konkurenčnosti niso tako razvite in učinkovite kot v primeru Severne Amerike, je pa po drugi strani evropska ekonomsko-politična integracija pomembno prispevala k razvoju zavesti o »*teritorialni konkurenčnosti*« (Ibid., 1001) konec 80. let prejšnjega stoletja.

Zaradi okrepljene vloge manjšega števila globalnih mest, ki so združevala ključne funkcije nadzora ter finančnih in kulturnih središč, se je razmahnil širok nabor procesov ekonomske globalizacije.

Vpliv geografije na ekonomsko konkurenčnost mest

Vse bolj uveljavljeno zavedanje o povezanosti internacionalizacije in urbane konkurenčnosti odseva, kot trdi Gordon (Ibid.), ne le razmah ekonomske integracije prek nacionalnih meja, temveč tudi splošnejšo zavest o okrepljeni konkurenci in vse bolj trdno prepričanje, da je geografija pomembna za ekonomijo. Obe temi sta predmet akademskih razprav, ki tematizirajo pojav različnih oblik fleksibilnega ekonomskega razvoja od sredine 80. let prejšnjega stoletja.

Enega ključnih prispevkov k tem razpravam predstavlja Michael Porter, ki je v svojem delu *Competitive Advantage of Nations* (Porter, 1990 v: Ibid.) razdelal tezo, da je ekonomski uspeh (podjetja) odvisen od razvoja posebnih spretnosti in znanja v posebnih industrijah in od načina ter stopnje povezovanja grozdov mednarodno uspešnih podjetij s specifičnimi značilnostmi njihovih domačih mestnih regij. Porter je predlagal, da odločilni konkurenčni dejavniki ne bi več vključevali dostopnosti do virov, stroškov dela in makro-ekonomskega konteksta, temveč kvalitativne vidike okolja, ki jih spodbuja grozdenje. Ti dejavniki naj bi bili torej mnogo bolj dovzetni za vpliv teritorialnih pogojev. Med njimi Porter navaja na primer strategije za prepoznavanje in razvoj konkurenčnih prednosti, investiranje v ustanove, ki gradijo zalogo znanja in kulture, izboljšanje učinkovitosti poslovne infrastrukture, ustvarjanje privlačnega območja za privabljanje ljudi in podjetij, odpravljanje ovir gospodarske rasti ipd. (Gordon, 1999).

Krugman (1996 v: Ibid.) je v svoji analizi politik spodbujanja nacionalne konkurenčnosti kritiziral temeljno in širšo predpostavko, da so lahko kraji oziroma prostorske lokacije ključni dejavniki ekonomske konkurenčnosti. Vendar pa je v nekem svojem drugem prispevku tudi trdil, da so ekonomije urbanih aglomeracij pomembne kot vir naraščajočih ekonomskih povračil oziroma koristi.

Z druge teoretske perspektive sta Logan in Molotch (1987) kritizirala (ameriški) urbani »*stroj rasti*« (Ibid., 1002) kot precej ozko zasnovano koalicijo, ki zagovarja politiko konkurenčnosti, posvečeno predvsem redistribuciji virov in koristi v določenem območju, in ne zagotavljanju dejanskih skupnih, torej družbenih koristi za skupnost. To je ena od ključnih tematik vprašanja internacionalizacije, saj nacionalni ekonomski interesi po njunem prepričanju niso vedno najprimernejša podlaga za spodbujanje razvoja posameznih mest (ali celo posameznih mestnih predelov), ki neposredno tekmujejo z drugimi mesti kot mednarodna storitvena središča.

Slednje implicira, kot navaja Gordon, dva različna vidika vprašanja, ali mesta kot taka dejansko tekmujejo. Po eni strani gre za ekonomsko vprašanje, koliko, če sploh, urbane oziroma lokalne značilnosti vplivajo na (ne)uspeh podjetja na določeni lokaciji. Po drugi strani pa gre za politično vprašanje, kako pomembno je razumevanje »*kolektivnega urbanega ekonomskega interesa*« (Ibid., 1002) – ali v posamičnih primerih lokalna integracija zagotavlja koristi za vse ključne sektorje, in kako so dejansko zasnovane prednostne naloge v okviru primerljivih strategij.

Ta vprašanja so ključnega pomena za status globalnih mest, kot je na primer London, pri katerih je uspeh specializiranih internacionaliziranih storitvenih sektorjev večji za zunanje deležnike (ang. stakeholder) kot pa za same prebivalce mesta. Relevantnost teh političnih vprašanj je tudi v dejstvu, da *mobilizacija reprezentativnih koalicij lokalnih ekonomskih interesov* za zagotavljanje

kolektivne konkurenčnosti ni nikoli povsem samoumevna. To je lahko problematično predvsem v primeru velikih metropol z zelo raznolikimi ekonomskimi podlagami, ki so osnova številnim različnim tržnim področjem.

7. 3. 2 Urbani sistemi in vprašanje konkurenčnosti

Pristop konkurenčnosti pri urbanem razvoju ter prednosti in nevarnosti, ki jih prinaša internacionalizacija, temelji na razumevanju, kako določeni kraji ustrezajo urbanemu sistemu.

Štirje temeljni vidiki urbanega sistema so (Gordon, 1999: 1003):

1. hierarhičen in središčen značaj sistema,
2. vzorec (horizontalne) specializacije/ diferenciacije dejavnosti in proizvodov,
3. funkcionalna delitev dela,
4. vloga posebnih omrežij znotraj mestnih predelov.

Gordon (1999) ugotavlja, da v vseh teh primerih internacionalizacija prinaša pritiske in priložnosti za spremembo, kar lahko vodi v krepitev določenega vidika strukture urbanega sistema. Diskurz konkurenčnosti se je osredotočal na prvega od zgornjih štirih vidikov – torej na hierarhijo osrednjih lokacij, tako v prostorskem kot tržnem smislu, in na raven specializacije proizvodov, predvsem storitev. »*Preseganje tržnih ovir pri značilnih središčnih lokacijskih proizvodih (tistih, ki so najbolj dovzetne za aglomeracijske ekonomije) /.../ implicira prehod od ločenih nacionalnih sistemov osrednjih lokacij h kontinentalnim in globalnim sistemom*« (Ibid., 1003).

8 ŠTUDIJA PRIMERA: STRUKTURNE SPREMEMBE URBANEGA PROSTORA V AZIJI

»The virtual is not just the potential latent in matter, it is the potential of potential.«

(McKenzie Wark: A Hacker Manifesto, 2004)

8. 1 Lokalizacija in globalizacija v urbanem prostoru

Ker smo se za potrebe pričujočega magistrskega dela odločili za obravnavo pojava globalizacije in v tem okviru informacijske ekonomije v navezavi na procese družbeno-prostorske preobrazbe, v nadaljevanju prikazujemo primer tovrstnih procesov v nekaterih azijskih mestih. Pogled na Kuala Lumpur⁸² ali Singapur nas lahko hitro privede do sklepa, da so tu povsem prevladale sile globalizacije in unifikacije porabniške kulture (Abel, 1994).

Obe mesti kažeta vse vizualne značilnosti znanih zahodnih urbanih vzorcev, kot so poslovna središča, klimatizirane poslovne stolpnice (slike 8. 1, 8. 2 in 8. 3), zasebne stanovanjske hiše, McDonaldsove franšize, nakupovalna središča s poenotenimi porabniškimi proizvodi, zasedene avtoceste, ki segajo v predmestja, predmestja z bogatimi vilami v neoklasicističnem in španskem arhitekturnem slogu, značilnimi na primer za ameriški Dallas, in podobno.

---

⁸² Kuala Lumpur se nahaja na zahodnem delu obale Malezijskega polotoka, ob sotočju rek Klang in Gombak. Od obale je oddaljen približno 35 kilometrov in leži v osrednjem delu prostranega in modernega prometnega omrežja. Je največje malezijsko mesto z milijonom in pol prebivalcev vseh malezijskih etničnih skupin.

Slika 8. 1: Kuala Lumpur zjutraj

Vir: <http://www.geographia.com/malaysia/kualalumpur.html>

Slika 8. 2: Stolpa Petronas ponoči

Slika 8. 3: Singapur ponoči

Vir: http://www.worldexecutive.com/cityguides/singapore/pictures_1.html

Abel (Ibid.) kritično ugotavlja, da so od izvirnega urbanega sistema trgovin ostale le še manjše enklave bolj ali manj propadajočih ulic ali pa za visoke stroške neokusno obnovljeni, a prazni zaščiteni mestni predeli. Tako sta na primer svetišče ali mošeja le še zelo nenavaden urbani fragment, ki ima vlogo nekakšnega opomina na pretekli, drugačen, lokalni svet. Takšen »*prizor kulturne*

abdikacije« (Ibid., 53) je še posebej moteč za zahodne obiskovalce, saj so, paradokсно, prav ti obremenjeni z nekakšno prostorsko ideologijo središča, prostorske koncepcije, ki je med drugim utemeljena na ideji kulturne identitete in zgodovinskega izročila.

Če Kuala Lumpur s svojo sodobno arhitekturo materializira malezijska pričakovanja in upanja o prihodnosti v (post)modernem svetu, je Malaka (Malacca), 150 kilometrov oddaljeno pristaniško mestece, južno od Kuala Lumpurja, pomembno vozlišče pomorskih (trgovskih) poti, njegovo čisto nasprotje, saj njegova mestna identiteta še vedno temelji na ohranjanju in poudarjanju svoje kolonialne preteklosti (sliki 8. 4 in 8. 5).

Slika 8. 4: Malaka (Malacca) – malezijsko zgodovinsko mesto

Vir: <http://www.geographia.com/malaysia/malacca.html>

Slika 8.5: Malaka (Malacca) - portugalsko naselje

Vir: <http://www.geographia.com/malaysia/malacca.html>

V primeru Malake je viden še vedno močno prisoten vpliv portugalske arhitekture (Slika 8.4). Tako kot v drugih deželah so Portugalci tudi v Maleziji obdavčevali stavbe glede na njihovo širino – politika, ki je imela za posledico zelo ozke gabarite oziroma fasade v mestnih ulicah.

Primerjave globalizirane in navidez (prostorsko/ arhitekturno) enotne realnosti z azijsko preteklostjo si, po Abelovem prepričanju (Ibid.), napačno predstavljajo kompleksno kulturo jugovzhodne Azije, na katero so že pred kolonizacijo vplivale »uvožene kulture« (Ibid., 55), ki so se skozi čas postopoma lokalizirale in se prilagajale regionalnim razmeram in značilnostim.

Kasnejša kolonizacija je privedla do pojava vrste novih kulturnih vplivov, tako zahodnih, kot ne-zahodnih, ki so jih azijska mesta bolj ali manj temeljito prevzela. »*Singapur, denimo, nikoli ni bilo kitajsko mesto v tistem pomenu kot mesta na celinski Kitajski, temveč se je razvijal po tipično dvojnem vzorcu kolonialnega mesta z evropsko polovico in 'domorodno' polovico /.../« (Ibid., 55).*

Kot lahko preberemo v enem izmed turističnih opisov na internetu je:

*Kuala Lumpur središče nove Malezije. Medtem ko je preteklost mesta še vedno prisotna v opaznih britanskih kolonialnih zgradbah v Dataran Merdeka (nekdanjem središču družabnega življenja britanske visoke družbe, z obširnimi igriščem za kriket in sto let staro neogotsko cerkvijo) in v polnočnih lučeh ulice Petaling (nekdanjem mestnem središču – kitajski četrti), se **preteklost povsod srečuje z vztrajnimi opomini na sedanjost in prihodnost** Kuala Lumpurja. Živahne mestne ulice, njihovi sodobni poslovni nebotičniki in kozmopolitski mestni letališki projekt odsevajo neukročen duh napredka in simbolizirajo neoklevajoč skok Malezije v prihodnost. Za nekatere je ta duh izničil starodavno kulturno tradicijo, vendar **Kuala Lumpur na mnoge načine izkazuje nadaljevanje bolj kot izgubo bogate malezijske preteklosti**. Kot Malaka pred petsto leti, je trgovsko središče Kuala Lumpurja veličasten kraj srečevanj trgovcev in potnikov z vsega sveta.*
(<http://www.geographia.com/malaysia/kualalumpur.html>; podčrtala J. A.)

Abel se sprašuje tudi, ali je kulturno razliko sploh mogoče pojasnjevati le na podlagi tega, da jo pripišemo oblikam stavb. To sicer ne pomeni, da je arhitektura nepomembna, strinjati pa se je mogoče s trditvijo, da ne more biti edini kriterij razlike. Nekateri prostorski preučevalci tako na primer opozarjajo, da mnogi zahodni arhitekti in prostorski načrtovalci skušajo vsiljevati zahodne urbane obrazce azijskim mestom, ki so na prvi pogled sicer precej podobna zahodnim, vendar v lokalnih/ regionalnih družbeno-ekonomskih pogojih delujejo precej drugače. Gre torej za nekakšno nelegitimno poenostavljanje, za favoriziranje kulturne oziroma prostorske forme pred socio-kulturno vsebino.

8. 1. 1 Kulturne posebnosti (globalne) ekonomije jugovzhodne Azije

Za gospodarsko kulturo zahodnih mest je značilen neoseben značaj podjetja kot temeljne oziroma nosilne ekonomske enote, ki izbira delavce le na osnovi njihove »*specializirane ekonomske vrednosti*« (Abel, 1994, 56), medtem ko sta, kar je sicer značilno že za moderno ekonomijo, delo in zasebno življenje (bivanje) strogo ločena.

Na spletu je tradicionalna malezijska ekonomija opisana med drugim, kot sledi:

*Temelji na kmetovanju za preživetje, namesto kmetovanja za prodajo. Med drugim pridelujejo žito, banane, sladek krompir in različne vrste zelenjave, na primer fižol in kumarice. Izmenjava hrane, storitev in drugih proizvodov med prebivalci je temeljila na **sistemu izmenjave in trgovine na drobno**. Tak ekonomski sistem je spodbujal tudi **pristnejše odnose** med ljudmi.*

(<http://www.geographia.com/malaysia/kualalumpur.html>; podčrtala J.A.)

Že razmeroma enostaven pregled izbranih statističnih podatkov⁸³ o sodobni malezijski ekonomiji pokaže, da je ta razmeroma uspešna, mestoma pa dosega navdušujoče rezultate. V Maleziji - državi z dobrimi 26 milijoni prebivalcev, kjer je

---

⁸³ Vse statistične podatke smo pridobili na uradni spletni strani vladnega statističnega urada, v posameznih vsebinskih razdelkih; http://www.statistics.gov.my/english/frameset_keystats.php?fid=i.

po podatkih vladnega statističnega urada stopnja natalitete leta 2005 znašala 15,2%, se je rast kosmatega nacionalnega prihodka (ang. Gross National Income) v zadnjih letih umirila; tako je leta 2005 znašala slabih 115 milijard ameriških dolarjev, medtem ko je na primer leto poprej znašala kar dobrih 425 milijard. Kosmati nacionalni prihodek per capita je v drugem četrletju leta 2005 znašal 17.651, medtem ko je leta 2004 znašal 16.616 ameriških dolarjev. Stopnja brezposelnosti je znašala v tretjem četrletju leta 2005 3,8%. Indeks industrijske proizvodnje je leta 2005 glede na prejšnje leto zrasel za 4%, največjo, skoraj 6-odstotno rast, pa je doživel na segmentu električne proizvodnje (ang. electricity). Rast kosmatega družbenega proizvoda⁸⁴ je v tretjem četrletju leta 2005 glede na primerjavo z letom 1987 znašala dobrih 5%, v letu 2004 pa kar dobrih 7% glede na leto 1987.

Za ekonomske kulture sodobnih azijskih mest je obenem še vedno značilno, da so utemeljene na dveh sistemih:

- na moderni urbani ekonomiji, ki se opira na podjetja, in hkrati na
- predindustrijski urbani ekonomiji, ki sestoji iz kompleksnih mrež med različnimi, pogosto majhnimi podjetniki in dejavnostmi, ki so sestavni del »*razširjenih sorodstvenih sistemov*« (Ibid., 56) – na tesni povezanosti skupnosti, družinskega življenja in dela.⁸⁵

---

⁸⁴ Za primerjavo naj navedemo, da je bila rast BDP v Sloveniji v tretjem četrletju leta 2005 po podatkih Statističnega urada RS, 3,7-odstotna; <http://www.stat.si/indikatorji.asp?ID=12>.

⁸⁵ Abel (1994) tudi opozarja, da so v tem primeru, za razliko od zahodnih ekonomij, še vedno velike zaposlitvene možnosti v okviru sorodniškega sistema, posledica tega pa je majhna zaposlenost, ki hkrati učinkovito varuje pred brezposelnostjo.

Osrednjo tržnico v Kuala Lumpurju ena od spletnih turističnih predstavitev opiše takole:

*Pred petdesetimi leti je ta del mesta obsegala vodna tržnica, danes pa je struktura osrednje tržnice v slogu Art Deco-ja središče za predstavitve in razvoj **malezijske kulture, umetnosti in umetne obrti**. Ponuja številne predstave, prikaze in dejavnosti, ki vključujejo slikarsko tehniko batik (malajski način barvanja lesa), napovedovanja prihodnosti, izdelovanja in predstav senčnih lutk, pihanja in oblikovanje stekla in mnoge druge.*

(<http://www.geographia.com/malaysia/klgeneral.html#ps>; podčrtala J.A.)

Ena od ključnih značilnosti sodobnih azijskih mest je torej takšna dvojnost ekonomske strukture, značilne tudi za, na primer, Singapur, ki se lahko še vedno pohvali z živo drobno (družinsko) domačo obrtjo (Slika 8. 6).

Slika 8.6: Tradicionalni Singapur: kitajska četrt

Vir: http://www.worldexecutive.com/cityguides/singapore/pictures_4.html

Singapur je mesto številnih visoko tehnološko razvitih korporativnih podjetij. Obenem pa so za starejše predele mesta, za katere se sicer zdi, da jih je globalizacija povsem zaobšla, značilna majhna družinska podjetja, obiskovalcu običajno nevidna, saj se njihova dejavnost odvija v zasebnih stanovanjih. Značilno je tudi, da v stanovanjskih naseljih, povsem drugače kot v umirjenih zahodnih, v pritličjih stanovanjskih blokov naletimo na raznolike in pisane trgovine in

prodajalne s hrano, ki ustvarjajo za zahodni okus nenavadno živahno vzdušje (Ibid.).

Dostopni uradni podatki⁸⁶ kažejo zelo ugoden (globalno) gospodarski položaj Singapura. Zaradi ugodnih ekonomskih pogojev se je po preliminarnih rezultatih število zaposlenih v Singapuru povečala za okoli 110.000 zaposlenih, pri čemer se rast zaposlenosti kaže pri vseh sektorjih, predvsem pa pri manufakturni proizvodnji in pri storitvenem sektorju. Rast so leta 2005 zabeležili tudi v gradbenem sektorju, ki je sicer od leta 1998 beležil izgube delovnih mest. Posledično je prišlo do upada nezaposlenosti, tako da je stopnja nezaposlenosti leta 2005 v Singapuru znašala 2,5 in se je glede na prejšnje leto znižala za pol odstotka; to je najnižja stopnja brezposelnosti⁸⁷ v zadnjih štirih letih. Decembra 2005 je proizvodnja naraščala, predvsem na račun rasti sektorja prometnega inženirstva in elektronike, obenem pa je prišlo tudi do upada rasti v biomedicinski proizvodnji. Brez slednje je rast proizvodnje leta 2005 znašala 15%, skupno pa je singapursko gospodarstvo zabeležilo 9-odstotno rast glede na leto 2004. V tretjem četrtletju leta 2005 je kosmati družbeni proizvod zrasel za 10% glede na prejšnje leto.

Da je to izrazito tehnološko orientirano kaže podatek, da je bila v sektorju prometnega inženirstva letna rast 33%, v sektorju elektronike pa je bila rast decembra 2005 21-odstotna. Največji delež rasti pri tem predstavljajo vmesni prevodniki (skoraj 32%), računalniške komponente (skoraj 27%) ter elektronske komponente in moduli (dobrih 16%).

---

⁸⁶ Podatke o stanju singapurskega gospodarstva smo pridobili na uradni spletni strani singapurskega vladnega statističnega urada; <http://www.singstat.gov.sg/keystats/mqstats/indicators.html>.

⁸⁷ Povprečna stopnja registrirane brezposelnosti je za obdobje prvih enajstih mesecev leta 2005 v Sloveniji znašala 10,1%; http://www.stat.si/novice_poglej.asp?ID=905.

Podobna hkratna pred- in postmoderna dvojna ekonomska struktura je značilna tudi za Kuala Lumpur in druga malajska mesta, kjer domača obrt in različni kramarji še vedno obvladujejo mesto, zlasti ulice.

Abel ob tem navaja, da naj bi bili to po eni od perspektiv le še zadnji vzdihljaji kompleksne azijske urbane strukture, ki jih bo prav kmalu izničila globalna ekonomija in tako v azijsko kulturo dokončno vnesla neosebna (globalna) podjetja in druge enotne elemente zahodnega urbanizma (Slika 8. 7). Po tej perspektivi je torej globalizacija razumljena kot centralizirajoč pojav, ki se v ekonomskem in kulturnem smislu osredinja v nekaj središčih. Ta so sestavljena iz večjih ekonomskih enot, opirajo pa se na razvojne vzorce zahodnih visoko industrializiranih držav. V tem smislu je torej globalizacija le nadaljevanje procesa kolonizacije.

Slika 8. 7: Sodobni Singapur: največji vodnjak na svetu

Vir:

<http://community.iexplore.com/advancedSearch/default.asp?searchType=photos&location=Singapore&phrase=&alias=&submit1=Search+Photos>

8. 2 Teritorialna preusmeritev globalne ekonomije

Nesporno je, da je razvoj novih informacijskih in komunikacijskih tehnologij prinesel povsem nove razsežnosti ekonomskega in posledično prostorskega

razvoja, saj je »/.../ sodobni izbruh v informacijski tehnologiji povzročil nov zagon, omogočil globalno kroženje in neomejeno razdeljevanje kapitala in virov, da bi zadovoljil zahodne interese in kot še nikoli prej povečal gospodarske naložbe« (Abel, 1994, 60).

Ta teza temelji na predpostavki, da bodo zahodne ekonomije tudi v prihodnje ohranile vodilno vlogo v svetu, kar pa zanika intenzivna ekonomska dinamika, s katero se razvijajo in uveljavljajo azijsko-pacifiške države, kot sta Malezija in Singapur, imenovane tudi »azijski tigri«⁸⁸. Soočamo se torej s procesom prehoda od svetovne ekonomije, oprte na atlantsko območje, k svetovni ekonomiji, ki temelji na pacifiškem območju, kjer prevladujejo predvsem ZDA in Japonska.

Vendar pa velja, da zahodno usmerjena centralizacija in standardizacija nista samoumevna procesa. Tako primeroma Stuart Hall (v: Abel, 1994) dvomi v vzorec takšne *prihodnje homogenizacije sveta*, saj trdi, da ima globalizacija lastne nepredvidljive imperitive. Procesi, ki tipizirajo globalno ekonomijo in kulturo, namreč v sebi nosijo tudi lastne napetosti in nasprotja.

8. 2. 1 Globalni domet in lokalni značaj ključnih ekonomskih akterjev

Multinacionalke se morajo, da bi se lahko širile na nove trge, vedno bolj prilagajati posebnim zahtevam lokalnih prebivalcev in graditi podobo, ki je vsaj deloma usklajena z lokalnimi navadami in pričakovanji. Svojo proizvodnjo in dejavnosti morajo torej zasnovati in izvajati tako, da zadovoljijo lokalno kulturo in druge regionalne dejavnike.⁸⁹ Ko se multinacionalka prilagaja takšnim novim, povsem

---

⁸⁸ Ni naključje, da je prav za »azijske tigre« značilno, da so nacionalne vlade že razmeroma zgodaj namenile veliko pozornosti informacijski družbi pri načrtovanju in snovanju strategij družbenega razvoja. Zato je gospodarski sektor informacijskih in komunikacijskih tehnologij užival posebno pozornost in podporo razvojnih načrtovalcev.

⁸⁹ To je na primer vidno v aktivnosti t. im. družbene odgovornosti, ko velike multinacionalke izvajajo dobrodelne ali druge aktivnosti v mikro-okoljih, kjer se nahajajo; tako je na primer Microsoft Slovenija

tržno pogojenim zahtevam, se spreminja tudi njena oblika. Prehaja od centralizirane ustanove k fleksibilnejši združbi manjših samostojnejših enot, ki se učinkoviteje in lažje odzivajo na lokalne razmere. Stuart Hall se pri tem sprašuje, ali ni morda prav to razlog za bolj nepredvidljive rezultate globalizacije (v: Abel, 1994).

John Naisbitt (Ibid.) ugotavlja, da zahteva po večji prožnosti in hitrejšem odzivanju sili podjetja k »drobitvi in preoblikovanju« (Ibid., 61), ker se lahko le tako soočajo s konkurenco na raznovrstnem globalnem trgu. Mnoga mala podjetja ugotavljajo, da informacijske tehnologije in računalniško vodena, prožna proizvodna oprema povečujejo njihov obseg delovanja, saj si lahko prav z njeno pomočjo zagotovijo ali utrdijo dostop do novih svetovnih trgov. Tako predstavljajo resne tekmece multinacionalkam. Naisbitt tako sklepa, da »Večja ko je svetovna ekonomija, močnejši so njeni najmanjši igralci« (Ibid., 62), iz česar lahko sklenemo, da so *prednosti predindustrijske ekonomije postale tudi prednosti postindustrijske (informacijske) ekonomije.*

V tem referenčnem okviru se ponovno uveljavljajo teorije iz 60. let prejšnjega stoletja o samo-organizirajočih sistemih, kot je, denimo, *teorija kompleksnosti*, ki temelji na bioloških analogijah. V skladu z njenimi postulati imajo isti organski procesi, ki so usmerjeni v centralizacijo in integracijo na globalni ravni, na subregionalni ravni enake in nasprotno decentralizirajoče učinke. Izid takšnega procesa je navidezni kaos in drobitev na lokalni ravni, pri čemer gre predvsem za spontano prilagajanje človeka, da bi čim bolje obvladoval svetovno okolje.

---

sodeloval pri programu Računalniško opismenjevanje, ki ga sta ga izvajali nekdanje Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport in Ministrstvo za informacijsko družbo, tako, da je podaril določeno število programskih paketov.

Celoten recipročni proces spodbuja krizo okolja, zahteva globalno zavest o povezanosti vseh stvari in hkrati lokalno delovanje, ki krepi samozadostnost na vitalnih področjih (npr. hrana, energija) (Ibid.). Povsem se je mogoče strinjati s sklepom, da če globalna kultura obstaja, lahko nastane prav iz teh opisanih protislovnih procesov.

8. 3 Sodobna pacifiška arhitektura v kontekstu protislovij svetovne ekonomije

Malezijska in singapurska arhitektura sta v skladu z jugozahodno azijsko tradicijo, ki je »*hibridna mešanica uvoženih in lokalnih elementov*« (Abel, 1994, 63). Številni azijski arhitekti novega vala so se šolali v Veliki Britaniji in Avstraliji in so (bili) pod močnim vplivom mednarodne arhitekturne kulture. Pripadniki predvsem prve in druge povojne generacije so, po Abelovem prepričanju (Ibid.), slabo razumeli ali celo zavestno zanemarjali izročilo lastne regionalne kulture. Zaradi tega je bilo potrebno njihovo ponovno oziroma dodatno izobraževanje in predvsem vzbujena zavest, da lahko in morajo pripadati obema – globalni in lokalni kulturi obenem.

8. 3. 1 Trajnostni značaj pacifiške arhitekture

V Aziji se je tudi iz zgoraj opisanih razlogov uveljavilo prepričanje, da mora biti sodobna arhitektura utemeljena na okoljskih načelih, torej mora biti »*tropska*«, kot to imenuje Abel (Ibid.). Ta se namreč odziva na geografski položaj in klimatske značilnosti in jih v svojih arhitekturnih zasnovah tudi nesporno odraža. Lahko bi rekli torej, da je sodobna azijska arhitektura (globalnih mest) v tem smislu trajnostna in torej v skladu s konceptom trajnostnega (ang. sustainable) razvoja⁹⁰. Tropska arhitektura, ki naj bi bila v skladu s svojim časom in prostorom, bi morala

---

⁹⁰ Trajnostni razvoj je paradigma, ki od konca 80. let prejšnjega stoletja prevladuje v mednarodnih razpravah o smereh razvoja na vseh osnovnih teritorialnih ravneh – globalni, nacionalni, regionalni in lokalni. Čeprav ni vsesplošnega soglasja o tem, kakšno je stanje planetarnega eko-sistema, in predvsem o tem, kakšni naj bi bili najprimernejši in najučinkovitejši ukrepi za njegovo sanacijo ter ohranitev naravnih virov, je obče uveljavljeno prepričanje, da koncept trajnostnega razvoja vključuje temeljne cilje in ukrepe splošnega družbenega razvoja (Praper, 1997).

biti obravnavana v širšem urbanem okolju, ki ga konceptualno in dejansko predstavlja jugozahodno azijsko mesto.

Tehnološka sredstva, ki jih takšna arhitektura uporablja, so na primer uporaba skeletnih konstrukcij iz stavbnega lesa, izdelanih v skladu s tradicionalnimi vzori, vendar posodobljenih, uporaba visoko tehnoloških materialov in vrhunskih gradbenih tehnik in podobno.

Skupni imenovalec takšnih arhitekturnih pristopov je premišljena in pragmatična skrb za okolje, predvsem za ohranjanje dragocene energije, ter (estetsko) poudarjanje bujne tropske narave in podnebja.

»Rezultat tega je gibka, zračna, v glavnem lahka arhitektura, ki je prepoznavno modernistična v najboljšem eksperimentalnem smislu tega dvoumnega opisa, a je tudi zvesta svoji specifični lokaciji in tradiciji, razširjena po pacifiških deželah, namreč skeletni gradnji.« (Ibid., 63 - 64).

8. 4 Tropsko mesto – prihodnost postmodernega urbanizma

Tropsko mesto ali *»razumno⁹¹ tropsko mesto«* (Ibid., 64) je predmet proučevanja teoretikov, kot tudi prostorskih načrtovalcev in urbanistov. Ti se namreč vse bolj zavedajo, da nekakšni idealizirani urbani vzorci, ki izhajajo iz drugačnih podnebnih in kulturnih okolij, v azijskem primeru niso uporabni, saj je treba ustvarjati takšne urbane vzorce, ki temeljijo na okoljskih in kulturnih značilnostih lokalnega okolja in širše regije.

To se v Maleziji in Singapuru že odraža v mnogih dolgoročnih razvojnih načrtih – v razvojni družbeno-prostorski viziji, ki izhaja iz ideje o trajnostnem urbanem razvoju, in temelji na energetske varčnih, decentraliziranih in za pešce obvladljivih

---

⁹¹ Nekateri avtorji, na primer A. B. H. Awang (1992), uporabljajo tudi pojem inteligentno mesto.

strnjenih manjših urbanih središčih. Ta so učinkovito povezana z glavnimi središči, in sicer prek hitrih množičnih transportnih sistemov (npr. Singapur).

Kot navaja Abel, je razumno oziroma inteligentno mesto tisto, ki ima samo-regulativno infrastrukturo, njegovo prebivalstvo pa je povezano z globalnimi viri kulture prek informacijskih cest. Tropsko mesto je torej tisto, katerega arhitektura je prilagojena naravni in kulturni ekologiji. Pri tem gre za vizijo »*pacifiške dobe, v kateri lokalno informira globalno in narobe*« (Ibid., 66).

8. 5 Centralnost in moč v elektronskem prostoru

V prostoru, ki je povezan v omrežje, naj bi bila moč porazdeljena, zaznamovala pa naj bi jo popolna odsotnost hierarhije. Ena primernejših ilustracij za takšno prostorsko-sociološko organizacijo je internet z nekaterimi povsem specifičnimi lastnostmi, ki so prispevale k uveljavitvi pojma porazdeljene moči (ang. distributed power) (Sassen, 1997). Slednji pomeni oziroma se nanaša na decentralizacijo, odprtost, možnost širitve, popolno odsotnost hierarhije in središča, predvsem pa je zanj značilno to, da ne prinaša nikakršne možnosti avtoritarnega ali monopolnega nadzora.

8. 5. 1 Alternativne oblike moči in lastnosti elektronskih omrežij

Omrežja po drugi strani običajno omogočajo tudi druge oblike moči, tako na primer finančni trgi delujejo prav na podlagi elektronskih omrežij in so od njih pravzaprav eksistenčno odvisni, na njihovi podlagi utemeljeni in vzpostavljeni. Zaradi tega so sodobni finančni trgi lahko primer alternativne oblike moči, ki očitno ne temelji na hierarhiji, kot tudi ne na avtoritarnem ali monopolnem nadzoru.

Naj za potrebe pričujočega besedila omenimo, da imajo elektronska omrežja, kot trdi Sassnova (1997), tri ključne lastnosti:

1. hitrost,

2. hkratnost,
3. medsebojna povezljivost.

Te lastnosti elektronskih omrežij, ki so v resnici nekakšni »idealni tipi«, saj se v delujočem elektronskem svetu medsebojno prepletajo in so v nekakšnem dialektičnem razmerju, so ustvarile velikostne rede, ki presegajo strukturo in domet finančnih trgov kot takšnih. Posledica tega dejstva je, da ima globalni trg kapitala moč discipliniranja oziroma vpliva na odločanje in delovanje nacionalnih vlad⁹².

Omenjene lastnosti elektronskih omrežij so prispevale k nastanku elementov krize nadzora v finančni industriji. Oblika moči mednarodnih financ je namreč, kot opozarja Sassnova (1997), potencialno subverzivna, saj ima potencial, da ogrozi stabilnost obstoječe hierarhije nadzora. Obenem pa velja, da je oblika moči mednarodnih financ sama izrazito hierarhična, saj ustvarja veliko koncentracijo moči in dobičkov. Moč finančnih elektronskih omrežij se sicer opira na porazdeljeno moč, konča pa se kot koncentrirana moč, kar pa poteka drugače v primeru interneta. Sassnova ugotavlja, da se omrežna moč ali moč omrežij ne porazdeljuje kar sama od sebe, temveč so ključni mehanizmi, ki vanjo posegajo, in lahko preoblikujejo njeno organizacijo. Da bi omrežna moč ohranila obliko porazdeljene moči, mora biti umeščena v posebno strukturo, tudi prostorsko, ki ji to omogoča.

Naj omenimo še, katera sta dva konstitutivna elementa interneta; prvič, pri internetu gre za omrežje omrežij, in drugič, zanj je značilna odprtost. Posebna pot razvoja in uveljavitve interneta je v tem, da ni šel, kot sicer nekatera druga elektronska omrežja, po poti komercializacije. Internet je prav tako prostor porazdeljene moči, ki pa v pomembnem obsegu omejuje možnosti avtoritarnega in monopolnega nadzora. Internet v svoji »zreli« dobi razvoja postaja tudi vse bolj

---

⁹² Sassnova kot ilustracijo tega dejstva navaja primer mehiške krize leta 1994. V tem primeru se je izkazalo, da (nacionalna) mehiška vlada ni sposobna kontrolirati notranjih razmer in upravljati krizne situacije, temveč ji je to uspelo šele ob obsežni in intenzivni intervenciji mednarodne skupnosti, zlasti ZDA.

prostor upora, oporekanja in tudi segmentacije. Poleg tega v času globalne ekonomije obstaja vrsta omrežij moči, ki nimajo lastnosti interneta in ne temeljijo na porazdeljeni, temveč na koncentrirani moči, ki reproducira hierarhijo.

Prav zaradi opisanega se je moč strinjati s trditvijo, da je treba na umeščen elektronski prostor gledati ne le s tehnološkega vidika, temveč analizirati tudi to, kako nanj vplivajo (prostorsko-sociološke) strukture in dinamike, v katere je neizbežno umeščen. Zato lahko sklenemo, da je internet, kljub navidezni podobnosti, povsem drugačen tip (elektronskega) prostora kot pa globalna zasebna omrežja finančne industrije, saj se v primeru slednjih strogo varovani in upravljani korporacijski kraji na internetu močno razlikujejo od javnih internetnih krajev. Pri tem ni nepomembno dejstvo, da je elektronski prostor bolj prisoten v visoko industrializiranih družbah kot v manj razvitih, in, da je na mikro ravni bolj prisoten v gospodinjstvih srednjega razreda, kot pa v revnih gospodinjstvih istih držav.⁹³

9 SKLEP

Na začetku tega sklepnega dela lahko strnemo, da globalizacija, razvoj informacijske družbe oziroma informatizacija vsakdanjega življenja in s tem posledično prestrukturiranje ekonomskega sistema ključno prispevajo k transformaciji urbanega prostora. Transformacija urbanega prostora, pa se v tem smislu, odraža predvsem v tem, da dobivajo globalna mesta s tem ne le nov razvojni zagon, temveč tudi povsem novo mesto v okviru globalne ekonomije oziroma »*globalnih vrednostnih verig*«, kot jih je poimenovala Sassnova.

---

⁹³ Medtem ko Sassnova (1997) govori o elektronskem prostoru, mnogi drugi predvsem sociološki, politološki in komunikološki avtorji govorijo o informacijski družbi. Gre za isti problem, namreč, osrednji problem razvoja informacijske družbe je t. im. digitalni razkorak ali digitalna ločnica (ang. digital gap), ki jo je moč razumeti kot novo, dodatno razsežnost družbene neenakosti, na kar posredno opozarja tudi Sassnova. Castells (2001) je digitalno ločnico opredelil kot razkorak med tistimi, ki imajo dostop do digitalnih tehnologij, in med tistimi, ki tega dostopa nimajo. Nesporno je, da splošna stopnja informacijske razvitosti zmanjšuje tudi digitalni razkorak in obenem kaže na splošno razvitost družbe, kar pa se odraža predvsem na regionalni ravni družbenega razvoja.

Primer nekaterih t. im. azijskih tigrov dokazuje, da imajo pri tem ključno vlogo informacijsko-komunikacijske tehnologije, ki na eni strani povečujejo medsebojno odvisnost urbanih območij kot najpomembnejših razvojnih akterjev na svetovni ravni, obenem pa, morda celo prvič doslej, ponujajo številne in raznolike razvojne priložnosti majhnim in obče ekonomsko šibkim. Strinjamo se namreč z Naisbittom, ki ugotavlja, da nove tehnologije zaradi svoje enostavnosti, relativne cenovne dostopnosti in predvsem fleksibilnosti, majhnim akterjem (državam, regijam, mestom) omogočajo, da se enakovredno kosajo s konkurenco na svetovnih trgih.

Potrdili smo torej hipotezo, da so prav velika mesta kot središča svetovne ekonomije postala ključno gonilo globalizacije, pri čemer imajo nove informacijsko-komunikacijske tehnologije vlogo osrednjega razvojnega spodbujevalca. Razmerje med globalizacijo in mesti oziroma urbanih regijami je torej »dialektičnega« značaja, saj tudi globalizacija skupaj z informatizacijo ključno zaznamuje in vpliva na njihov razvoj.

V prvem poglavju, kjer razpravljamo o medsebojnem razmerju med razvojem informacijske družbe oziroma razvojem in vse bolj množično uporabo informacijsko-komunikacijskih tehnologij ter procesom globalizacije oziroma prehodom iz moderne (industrijske) v postmoderno (postindustrijsko) družbo, smo skušali odgovoriti na vprašanje, kako, v kakšnem smislu, nove informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT) predstavljajo dejavnik globalizacije. Sklenemo lahko, da nove IKT predvsem pomembno prispevajo k odpravljanju nacionalnih meja in uveljavljanju novih transnacionalnih oblik povezovanja. IKT obenem spodbujajo transformacijo ekonomskega sistema, saj velja, da na globalni ravni že od začetka 80. let prejšnjega stoletja beležimo razcvet storitvenega sektorja, znotraj tega pa od 90. let dalje tudi t. im. informacijskega – Castells tako navaja, da se število »informacijskih delavcev« v svetu ves čas povečuje. Nastajajo kibernetična mesta, ki so obenem tudi globalna, saj se neizbežno povezujejo v globalna omrežja. Obravnavali smo tudi pojem in koncept informacijske družbe kot

sopomenke »družbe znanja«, ki je od 90. let prejšnjega stoletja dalje sestavina sektorskih politik, kar izhaja tudi iz spoznanja, da obstaja tesna zveza med stopnjo splošnega družbenega razvoja in informacijske razvitosti. Najnaprednejša globalna mesta so torej tista, kjer se mestne oblasti zavedajo pomena »družbe znanja«, kar se odraža v različnih mestnih sektorskih politikah, kjer ekonomija temelji na razvoju informacijskega sektorja, in ki uspešno pritegujejo visoko izobražene in usposobljene »informacijske« delavce.

V tretjem poglavju smo podrobneje opisali enega pomembnejših družbenih pojavov, ko prihaja do upadanja integrativne vloge države (V. Rus, 2003; S. Splichal, 2004; M. Hočevnar, 2004 idr.) ter obenem do intenzivnejšega osamosvajanja in povezovanja lokalnih akterjev (Z. Mlinar, 1994, 1995, 2000; F. Trček, 2003 idr.). Za našo obravnavo so pomembni predvsem dejavniki, ki vplivajo na razvoj in vlogo globalnih mest v globalni informacijski družbi - upadanje pomena načela nacionalne določenosti in omejenosti, vzpon in krepitev nadnacionalnih ustanov ter razmah številnih novih organizacijskih oblik družbenosti. Mesta in urbane regije dobivajo v takšnih razmerah novo in nadvse odločujočo vlogo – so ključni mehanizmi avtonomije subnacionalnih enot, ki se samostojno povezujejo v globalna omrežja. Ena od ugotovitev iz tega poglavja je, da nove informacijsko-komunikacijske tehnologije spodbujajo prehod iz moderne v postmoderno državo, saj omogočajo boljši pretok informacij med državo in civilno družbo - odprta družba, utemeljena na dialogu in kakovostnem partnerstvu med civilno sfero in državnim aparatom pa je temeljna značilnost postmoderne. Nove IKT so obenem tudi dejavnik novega razmerja med delom in kapitalom, saj je tehnološka revolucija prispevala k prekinitvi družbene pogodbe med njima, kapital se globalizira, nastaja nova delitev dela in govorimo lahko o pojavu svetovne družbe. Nastajajo sektorji visoko tehnoloških industrij, zgoščenih v nekaterih globalnih mestih, razvijajo se novi dominantni (poslovni) poli in vodilna središča, zaradi česar prihaja do dualizma v urbanem prostoru, ko se mesta oziroma urbana

območja polarizirajo in razpadajo (tradicionalni) sektorji mesta, kar je povsem oprijemljiva prostorska implikacija splošnih družbenih preobrazbenih procesov.

V četrtem poglavju smo podrobneje orisali globalne trende urbanega razvoja, da bi tako odgovorili na drug del nosilne teme magistrskega dela, t.j. kakšne so fundamentalne strukturne spremembe urbanega prostora v času, ki ga označujemo kot postmoderne. Zastavili smo si torej vprašanje, kako poteka razvoj v največjih svetovnih mestih, kakšne so napovedi za prihodnji razvoj, in na katere nevarnosti ter priložnosti je treba pri tem anticipativno opozoriti. Med drugim smo se dotaknili tudi vprašanja medsebojne zamenljivosti integracijskih središč med državo in mesti, kar implicira »renesanso mesta« (Hočevar, 2004: 346). Da bi boljše razumeli naravo teh procesov, smo preučili značilnosti posameznih faz urbanega razvoja prejšnjega stoletja in posamičnih urbanizacijskih procesov ter nastanka metropolitanskih regij. Pri tem je ključno spoznanje, da ne gre le za fizično-prostorske in demografske preobrazbene poteke, temveč tudi za spremembe v smislu gospodarskih in kulturno-storitvenih transformacij tako znotraj mest kot tudi v širšem družbeno-prostorskem kontekstu.

Iz tega poglavja nesporno izhaja, da bodo mesta oziroma urbane regije v prihodnje igrala vsaj tako pomembno vlogo v občem družbenem razvoju, kot je bilo to v 20. stoletju. Ne le, da bodo ključni mehanizem avtonomije sublokalnih akterjev, kot izhaja iz predhodnih poglavij, temveč bodo tudi nosilci gospodarskega in kulturnega razvoja, pomembno pa bodo prispevala k preoblikovanju demografske pokrajine na svetovni ravni, saj je dovršen del Azije in Južne Amerike, predvsem pa Afrike, še neurbaniziran.

To dejstvo je velika razvojna priložnost, obenem pa tudi velika potencialna nevarnost v smislu povečevanja socialnih razlik in revščine, poglobljanja razvojnih razlik med razvitimi državami in državami v razvoju ter v smislu okoljskih zmogljivosti potekajočih gospodarskih transformacij. Zaradi tega smo peto poglavje

namenili konceptu trajnostnega razvoja, saj verjamemo, da se lahko neželenim okoljskim in socialnim učinkom (hiper)urbanega razvoja izognemo le, če anticipiramo vse ključne razvojne pasti v prostorsko-ekološkem in socialno-ekonomskem smislu.

Trajnostni razvoj, o katerem pišemo v petem poglavju, razumemo kot temeljno razvojno paradigmo tako razvitega, kot tudi nerazvitega sveta, ki prevladuje ne le v strokovnih razpravah, temveč tudi na političnih agendah od 80. let prejšnjega stoletja dalje. Izhajali smo iz predpostavke, da kljub siloviti informatizaciji sveta občega družbenega razvoja ne moremo misliti brez zavedanja in upoštevanja velikega pomena trajnostnega upravljanja naravnih virov, ki edino zagotavlja ohranitev svetovnega eko-sistema za prihodnje rodove. Za našo osnovno raziskovalno hipotezo je ključno sporočilo tega poglavja, da gre pri konceptu trajnostnosti za temeljne predpostavke načrtovanja razvoja tako na lokalni, kot na globalni ravni – varovanje okolja, ekonomsko rast in družbeno enakost.

Na podlagi ugotovitev v tem poglavju menimo, da globalna mesta oziroma urbane regije bi ne smele biti prepuščene inerciji »svobodne gospodarske pobude«, temveč zahtevajo skrbne planerske napore, pri čemer je (urbani) prostor osnovna, nikakor pa ne edina strateška dobrina.

V šestem poglavju smo koncept trajnostnosti skušali aplicirati na konkreten razvojni pristop – model lokalnega razvoja, ki je sestavni del koncepta regionalnega razvoja že od 70. let prejšnjega stoletja dalje, saj je del naše naslovne teme tudi prihodnost regije. Za razliko od industrijskega razvoja, model lokalnega razvoja temelji na lokalnem prebivalstvu kot viru ekonomskega razvoja. To izhodišče je mogoče, kljub njihovi globalni naravi, upoštevati tudi v primeru globalnih mest, saj koncept lokalnega razvoja temelji na dveh predpostavkah, in sicer, da je treba dati prednost lokalnemu prebivalstvu namesto podpiranju velikih podjetij, in, da so človeški viri pomembnejši od kapitala in infrastrukture.

To spoznanje razumemo kot enega večjih izzivov (globalnih) mest oziroma urbanih regij, ali bolje, upoštevali naj bi ga vsi akterji, ki lahko ali morajo vplivati na njihov razvoj – mestne oblasti oziroma odločevalci, planerska stroka in oblikovalci politik (ang. policy-maker), »razvojniki« (ang. developer), civilno-družbene organizacije idr.

Sedmo poglavje smo namenili podrobnejši obravnavi razmerja med globalnimi mesti in informacijsko ekonomijo na eni strani ter vplivom telematike na prostorsko preobrazbo, kot ga je opredelila Sassnova, ki je na več mestih dokazovala, da digitalizacija ekonomije ni povsem odpravila potrebe po fizičnih/ prostorskih središčih. Avtorica je izhajala iz prepričanja, da telematika in globalizacija odločilno prispevata k transformaciji in reorganizaciji (ekonomskega) urbanega prostora, s čimer se strinjamo tudi mi, saj je očitno, da je prav razmah novih informacijsko-komunikacijskih tehnologij privedel do geografske razpršitve ekonomskih/ poslovnih in drugih funkcij. Obenem velja, da ostaja ali pa se, morda prav zaradi omenjene geografske razpršitve, po drugi strani celo povečuje potreba po konvergenci in integraciji različnih funkcij v (globalnem) mestu ali urbani regiji. V tem je torej tudi ključna strateška razvojna vloga globalnih mest v svetovni ekonomiji – v povezovanju geografske razpršitve in tehnološke integracije, kar je gotovo eden največjih in najzahtevnejših izzivov vsakega sodobnega (globalnega) mesta ali urbane regije v prihodnje.

Podroben opis razvojnih trendov največjih globalnih mest ter nekatera vse hitreje razvijajoča se južnoameriška in predvsem azijska mesta potrjuje dejstvo, da posamična mesta v razvojnem smislu in v kontekstu umestitve v mreže nove korporacijske kulture izkazujejo drugačno razvojno pot od nacionalnih držav, v katerih se nahajajo. Nekateri podatki, ki smo jih prikazali v osmem poglavju namreč kažejo, da dosegajo globalna mesta povsem drugačne dosežke kot države v celoti.

Zato v tem kontekstu ugotavljamo zanimivo transformacijsko dinamiko – na razvojno prehitevanje posameznih (globalnih) mest oziroma urbanih regij, predvsem v smislu demografske in gospodarske rasti, ki pa nujno ne vodi tudi v trajnostno naravnani socialni, okoljski in prostorski razvoj. Prav nasprotno, primeri nekaterih najhitreje rastočih azijskih, predvsem pa južno-ameriških mest, kažejo na problem neželenih »meja rasti«, predvsem v smislu povečevanja socialnih razlik in revščine, netrajnostnih (urbanih) politik in razvojnega načrtovanja, vključno s slabšanjem kakovosti naravnih virov in s tem nižanja bivalnih standardov v velikih mestih.

Razlike med razvojno stopnjo celotnih držav in njihovih velikih (globalnih) mest oziroma urbanih regij se torej nanašajo tako na nekatere od kazalcev ekonomskega razvoja, kot tudi na družbeno-prostorske, celo arhitekturne značilnosti razvoja.

Med splošne ekonomske, družbene in kulturne transformacije »zahodnega sveta«, ki jim postopoma sledijo tudi nekatere hitro razvijajoče se azijske države, lahko štejemo naslednje ključne trende preobrazbe (Bertig in Villan-Gandossi):

- erozijo družbene delitve dela, kar je temelj prehoda iz industrijske v postindustrijsko družbo;
- »smrt razreda« (Pakulski in Watters v: Ibid.), nesmiselnost in nemoč razrednega boja, uveljavljanje sistema socio-ekonomskih pravic (država naj ne zagotavlja le minimuma);
- »družba srednjega razreda« in ideologija individualnega uspeha se izkažeta kot vprašljiv koncept, in sicer zaradi ekonomskega prestrukturiranja v drugi polovici 90. let prejšnjega stoletja (naraščanje brezposelnosti, nestabilnost dela in delovnih pogojev, degradacija mehanizmov blaginje);
- nacionalna država se ni več sposobna ustrezno odzvati na negativne posledice mednarodnih ekonomskih in tehnoloških sprememb ter zagotoviti zaščite pred

tveganji v postmoderni družbi (ki so pogosto posledica nenadzorovane uporabe tehnologij).

Zastarelost referenčnega okvira industrijske družbe in nezmožnost reševanja socio-kulturnih izzivov postmoderne družbe, predvsem izgube smisla, pomanjkanja kolektivnih reprezentacij in idej o prihodnosti, povzročata različne odzive, med drugim (Bertig in Villan-Gandossi):

- rigidne interpretacije prihodnjega razvoja (ultraliberalizem),
- fanatično branjenje izginjajočega življenjskega sloga (religiozni fanatizem),
- oživljanje političnega aktivizma s ciljem oživitve etnične in lingvistične kolektivitete (npr. baskovski boj za avtonomijo).

Strinjamo se lahko s sklepom, da heterogenost individualnih in kolektivnih reprezentacij v resnici otežuje iskanje političnih rešitev, ki bi privedle do pojava takšnega modela družbe, ki bi omogočal ideje in usmeritve v prihodnost, in zaupanje tistim, ki imajo izvirne in prepričljive zamisli o kolektivni identiteti (Ibid.).

Kot izhaja iz sedmega poglavja, telematika in globalizacija prispevata k preoblikovanju organizacije ekonomskega prostora, tako v strukturnem smislu, kot tudi na ravni geografije pozidanega okolja. Pri tem pa velja opozoriti in v tem se v celoti strinjamo s Sassnovo (1997), da digitalizacija ekonomskih dejavnosti še ne odpravlja pomena prostora v celoti, čeprav ima ta vse manjšo vlogo v (elektronskih) omrežjih ekonomskih, zlasti finančnih, transakcij. V tem kontekstu se soočamo s spremenjeno vlogo velikih, globalnih mest, kot jih je poimenovala Saskia Sassen (1997). Ta so postala ključni akterji in nosilci ekonomske globalizacije, ki se neločljivo prepleta z razvojem in vse bolj množično uporabo novih informacijsko-komunikacijskih tehnologij.

Oblike centralnosti kot temeljne lastnosti ekonomskega sistema se spreminjajo, na novo definirajo ali pa se pojavljajo povsem nove. Pri oblikovanju in izražanju

(nove) centralnosti ima arhitektura ključno vlogo in omogoča artikulacijo novih razmerij moči. V arhitekturi centralnosti je prišlo do premika iz polja politike v polje ekonomije, zaradi česar lahko govorimo o hiperprostoru mednarodnih poslovnih tokov in o novi geografiji pozidanega prostora.

V sedmem poglavju se nam je zdelo smiselno toliko prostora nameniti razmerju med globalizacijo in telematiko tudi zato, ker se strinjamo z ugotovitvijo, da odločilno prispevata k preoblikovanju in reorganizaciji ne le ekonomskega, temveč vsakršnega prostora. Nenazadnje je naslovna tema pričujočega magistrskega dela osredotočena prav na vprašanje transformacije urbanega prostora v globalni informacijski družbi.

Osmo poglavje govori o izbranih družbeno-prostorskih značilnostih sodobne pacifiške arhitekture, katere primer sta Kuala Lumpur in Singapur. Sodobna pacifiška arhitektura je v pogojih globalizacije in intenzivnega razmaha informacijske ekonomije dobila povsem nov značaj, saj na eni strani združuje tradicionalne ali celo pred-moderne vzorce ekonomske produkcije, na drugi strani pa se samozavestno, aktivno in enakovredno vključuje v tokove svetovne ekonomije visoko-tehnoloških izdelkov in storitev.

Za študijo primera smo si izbrali nekakšen multidisciplinarni opis dveh hitro razvijajočih se azijskih mest. Po našem prepričanju je namreč specifična značilnost pacifiške arhitekture predvsem v tem, da temelji na sinergiji lokalnega kulturnega izročila in visoko naprednih tehnoloških pristopov, katerih rezultat je razumno ali inteligentno mesto, gibko in skladno, razvojno napredno in oblikovano v skladu z načeli trajnosti. Te smo sicer na precej splošnejši ravni obravnavali že v predhodnem, petem poglavju, v sklepnem delu pa navajamo konkretne primere dobrih praks (ang. best practices), ki posredno zavračajo morebitne dvome v izvedljivost načel koncepta trajnostnega razvoja.

Aktualnost takšnih prostorsko-socioloških tematiziranj, kot smo jih vpletli v magistrsko delo, se potrjuje vedno znova, in sicer predvsem ob spoznanjih, da je prostor, naravni in/ ali grajeni, ena ključnih dobrin in predpogoj občega trajnostno naravnane družbenega razvoja in kakovosti življenja, upoštevajoč tudi spoznanje, da globalna mesta predstavljajo temeljni sestavni del avtonomnih transnacionalnih omrežij.

Če naj za konec nakažemo nekaj izhodišč, ki utegnejo odločilno zaznamovati tudi prihodnji, ne le dosedanji razvoj globalnih mest oziroma urbanih regij na svetovni ravni, lahko ugotovimo, da razvoj informacijske družbe oziroma informatizacija vsakdanjega življenja in prestrukturiranje ekonomskega sistema pod vplivom globalizacije omogočata mestom, da postanejo nosilci najnaprednejših tako ekonomskih, kot tudi urbanističnih oziroma arhitekturnih (kulturnih) zamisli in funkcij.

Če bi lahko za globalizacijo rekli, da prinaša prenekatero nevarnosti (na kar na primer opozarja že Harvey, 2000), kot je na primer kulturna unifikacija in standardizacija, in kot je denimo okoljska degradacija in ošibitev socialne kohezije, kot smo, vsaj posredno, opozorili v prejšnjih poglavjih, pa nove informacijsko-komunikacijske tehnologije tudi manjšim akterjem omogočajo povsem enakovreden konkurenčen boj z velikimi, transnacionalnimi deležniki, bodisi multinacionalnimi podjetji bodisi globalnimi mesti. Pri tem je, kljub digitalizaciji, ki posega na vse ravni vsakdanjega življenja, kot tudi makro-strukturnih sprememb, še vedno pomembna tudi povsem oprijemljiva geografija pozidanega okolja.

Z vsem tem torej na optimističen način odgovarjamo na vprašanje, ali pomenita globalizacija in informatizacija oziroma razvoj globalne informacijske družbe nevarnost ali priložnost za globalna mesta oziroma urbane regije. Vsekakor pa je več kot na mestu opozorilo, da omenjeni in v pričujočem magistrskem delu podrobneje opisani družbeni procesi ne predstavljajo le razvojnih prednosti per se,

temveč jih je nujno usmerjati in upravljati v smislu zagotavljanja čim višje stopnje trajnostnosti, torej socialne kohezije, ekonomskih koristi in predvsem ohranjanja ter povečevanja kakovosti naravnih virov.

10 LITERATURA

1. Adams, W. M. (2001): Green development; Environment and Sustainability in the Third World. Routledge, London, New York.
2. Aleksić, Jelena (2001): »Družbena neenakost in kulturna različnost v stanovanjski gradnji kot temeljnem segmentu urbane strukture. Primer Črnuške gmajne« v: Branko Lobnikar, Jurij Žurej (ur.): Raziskovalno delo podiplomskih študentov v Sloveniji – novo tisočletje: družboslovje in humanistika, Društvo mladih raziskovalcev Slovenije, Ljubljana, str. 281 – 290.
3. Aleksić, Jelena (2002): »Urbani strahovi, postmoderna tveganja: necivilnost urbanih prostorov in iskanje izgubljene skupnosti«. Teorija in praksa, 39, 2, str. 182-194.
4. Alexander, Jeffrey, Bernhard Geisen (1995): Od redukcije k povezavi: pregled razprave o mikro-makro povezavah v: Frane Adam (ur.): Kompendij socioloških teorij. ŠOU, Ljubljana, str. 271 – 291.
5. Batty, Michael (1995): The computable city. Dostopno na: www.geog.buffalo.edu/Geo666/batty/melbourne.html
6. Bauman, Zygmunt (2000): Liquid Modernity. Polity Press, Cambridge.
7. Beck, Ulrich, Anthony Giddens, Scott Lash (1994): Reflexive Modernization. Polity Press, Cambridge.
8. Bradshaw, Michael (2000): World Regional Geography; The New Global Order, McGraw – Hill, Boston.
9. Brglez, Alja (ur.) (2004): Postranzicijska država vs. civilna družba. Inštitut za civilizacijo in kulturo (zbirka Zbiralnik), Ljubljana.
10. Bugni, Valerie, Ronald Smith (2002): Getting to a better future through architecture and sociolog. Connections, Maj, 2002, str. 1 – 2. Dostopno na: www.lgaine.com/white_papers/May/202002%20newsletter%20article.pdf
11. Castells, Manuel (1996): The Rise of Network Society, The Information Age. Bleckwell, Economy, Society and Culture, Cambridge, MA.
12. Castells, Manuel (2001): The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business and Society. Oxford University Press, Oxford.

13. Chase, John, Margaret Crawford, John Kaliski (1999): *Everyday Urbanism*. Monacelli Press, New York.
14. Clayton, Andrew, Peter Oakley, Brian Pratt (1997): *United Nations Development Programme Guide Book on Participation*. Intrac, Oxford.
15. Coffey, William J., Mario Polèse (1995): *Local Development; Conceptual Bases and Policy Implications*. *Regional studies*, 19, 2, str. 85 – 93.
16. Čaldarović, Ognjen (1985): *Urbana sociologija*. Globus, Zagreb.
17. Čaldarović, Ognjen (2001): *Perception of local social (in)justice within a global society: the case of the »NIMBY« syndrome in a transitional society*. International Workshop Local - Global Relations, ISA - TG 06 (referat), Ljubljana.
18. Doyle, Timothy, Doug Meachern (2001): *Environment and Politics*. Routledge, London in New York.
19. Drewe, Paul (1998): *Physical and Virtual Space. How to deal with their interaction?*. Dostopno na: www.networkcit.nl/pdf/pub02.pdf
20. Evropska komisija (1994): *Evropa in globalna informacijska družba; Priporočila Sveta Evrope*. Dostopno na: [http://mid.gov.si/mid/mid.nsf/V/KB9CE22B1DCA70ADBC1256C0C006EAB12/\\$file/Bangemanovo_porocilo.pdf](http://mid.gov.si/mid/mid.nsf/V/KB9CE22B1DCA70ADBC1256C0C006EAB12/$file/Bangemanovo_porocilo.pdf)
21. Evropska komisija (2001): *A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development, Commission's proposal to the Gothenburg European Council*. Dostopno na: http://europa.eu.int/lex/en/com/cnc/2001/com2001_0264en01.pdf
22. Evropska komisija (2002): *eEurope 2005: An information society for all*. Dostopno na: http://europa.eu.int/information_society/eeurope/2002/news_library/documents/eeurope2005/eeurope2005_en.pdf
23. Evropska komisija (2005a): *Working together for growth and jobs; A new start for the Lisbon Strategy*. Dostopno na: [http://www.evropska-unija.si/pages/aktualno/COM\(2005\)%2024%20EN%20final%20Lisbon%20communication.doc](http://www.evropska-unija.si/pages/aktualno/COM(2005)%2024%20EN%20final%20Lisbon%20communication.doc)
24. Evropska komisija (2005b): *eInclusion revisited: The Local Dimension of the Information Society (delovni dokument strokovne komisije)*. Dostopno na: http://europa.eu.int/comm/employment_social/news/2005/feb/eincllocal_en.pdf

25. Evropska komisija (2005c): Commission launches five-year strategy to boost the digital economy. 1. 6. 2005. Dostopno na: http://europa.eu.int/information_society/eeurope/i2010/docs/launch/i2010_press_release_en.doc
26. Evropska komisija (2005d): Deklaracija o smernicah trajnostnega razvoja. Dostopna na: http://europa.eu.int/comm/sustainable/docs/COM_2005_0037_F_EN_ACTE.pdf
27. Evropska okoljska agencija (European Environment Agency - EEA) (1999): Towards Sustainable Development for Local Authorities - Approaches, Experiences and Sources. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, Environmental issue report No 5. Dostopno na: http://reports.eea.eu.int/GH-07-97-191-EN-C/en/tab_content_RLR
28. Evropska okoljska agencija (European Environment Agency - EEA) (2004): Signali EEA 2004; Najnovejša stališča Evropske agencije za okolje o izbranih vprašanih. Urad za uradne publikacije EU, Luksemburg. Dostopno na: http://reports.sl.eea.eu.int/signals-2004/sl/SL_Signals_web.pdf
29. Evropska okoljska agencija (European Environment Agency - EEA) (2005): Environmental policy integration in Europe; Administrative culture and practices. Tehnično poročilo št. 5/2005. Urad za uradne publikacije EU, Luksemburg. Dostopno na: http://reports.eea.eu.int/technical_report_2005_5/en/Tech_05_2005.pdf
30. Evropska skupnost (2001): Strategija EU o trajnostnem razvoju. Dostopna na: http://europa.eu.int/comm/sustainable/pages/review_en.htm
31. Evropska skupnost (2005): The Digital Divide in Europe. Eurostat, »Statistics in Focus«, 38/2005. Dostopno na: http://epp.eurostat.cec.eu.int/cache/ITY_OFFPUB/KS-NP-05-038/EN/KS-NP-05-038-EN.PDF
32. Ferry, Luc (1998): Novi ekološki red; Drevo, žival, človek. Krtina, Ljubljana.
33. Field, Barry C., Martha K. Field (2002): Environmental economics. McGraw Hill, New York.
34. Frick, Dieter (ur.) (1986): The Quality of Urban Life; Social, Psychological and Physical Conditions. Walter de Gruyter, New York.
35. Galès, Le, Patrick (2002): European Cities; Social Conflicts and Governance. University Press Oxford, Oxford.
36. Gantar, Pavel (2004): »Informacijska družba – izzivi in realnost«. Teorija in praksa, 41, 1 – 2, str. 212 – 219.

37. Gordon, Ian (1999): »Internationalisation and urban competition«. *Urban Studies*, 36, 5 – 6, str. 1001 – 1016.
38. Hall, Peter, Ulrich Pfeiffer (2000): *Urban future 21; A global agenda for twenty-first century*. St Edmundsbury Press, Suffolk.
39. Hanningan, John A. (1997): *Environmental Sociology; A Social Constructionist Perspective*. London in New York: Routledge.
40. Harvey, David (1998): *The Condition of Postmodernity*. Bleckwell, Oxford.
41. Harvey, David (2000): *Spaces of Hope*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
42. Hočevar, Marjan (1999): *Povezovanje mest v pogojih razširjanja prostorsko – časovne dostopnosti in zmanjševanje teritorialne izključenosti (doktorska disertacija)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
43. Hočevar, Marjan (2000): *Novi urbani trendi; Prizorišča v mestih – omrežja med prostori*. Ljubljana: Znanstvena knjižnica FDV.
44. Hočevar, Marjan (2004): »Oblegana Slovenija – subnacionalno osamosvajanje in nadnacionalno povezovanje«. *Teorija in praksa*, 41, 1-2, str. 340 – 351.
45. Inglehart, Ronald (1990): *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton University Press, New York.
46. Inglehart, Ronald (1997): *Modernization and Postmodernization. Economic, Political and Cultural Change in 43 Societies*. Princeton University Press, New York.
47. IPMIT in Ministrstvo za informacijsko družbo (2003): *Navodila za pripravo projektov s področja informacijske družbe v ukrepih Enotnega programskega dokumenta (EPD) Republike Slovenije za programsko obdobje 2004 – 2006*. Ministrstvo za informacijsko družbo. Ljubljana. Dostopna na [http://mid.gov.si/mid/mid.nsf/V/KF7CED981AF2FCC52C1256E240039293A/\\$file/Navodilo_za_projekte_ID_EPD.pdf](http://mid.gov.si/mid/mid.nsf/V/KF7CED981AF2FCC52C1256E240039293A/$file/Navodilo_za_projekte_ID_EPD.pdf)
48. Jacobs, Jane M., Ruth Fincher (ur.) (1998): *Cities of difference*. The Guilford Press, New York.
49. Koolhaas, Rem (1995): *The Generic City*. V Rem Koolhaas in Bruce Mau: S, M, L, XL. The Monicelli Press, New York.
50. Kos, Drago (ur.) (2002a): *Sociološke podobe Ljubljane*. Fakulteta za družbene (zbirka *Teorija in praksa*), Ljubljana.

51. Kos, Drago (2002b): Praktična sociologija za načrtovalce in urejevalce prostora. Fakulteta za družbene vede (zbirka Teorija in praksa), Ljubljana.
52. Kos, Drago (2003): »Postmoderno prostorsko planiranje«. Teorija in praksa, 40, 4, str. 647 – 657.
53. Kos, Drago (2004): »Tri ravni trajnostnega razvoja«. Teorija in praksa, 41, 1 – 2, str. 332 – 339.
54. Koželj, Janez (1998) Degradirana urbana območja. Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana.
55. Lah, Avguštin (ur.) (2004): Sonaravno uravnoteženi razvoj Slovenije. Svet za varstvo okolja Republike Slovenije, Ljubljana.
56. Lash, Scott (1993): Sociologija postmodernizma. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
57. Lefebvre, Henri (1991): The Production of Space. Basil Blackwell, Oxford.
58. Lukšič, Andrej (2001): «Rizične tehnologije kot izziv za premislek o odločevalskih formah«. Teorija in praksa, 38, 3, str. 412 – 422.
59. Macnaghten, Phil, John Urry (1998): Contested natures. Sage Publications (Theory, Culture & Society), London.
60. Malnar, Brina (2002): Ekološke orientacije – trajne vrednote ali prehodni preplahi. Družboslovne razprave, 18 (39), 11 – 34.
61. Marvin, Simon, Stephen Graham, Simon Guy (1999): »Cities, regions and privatised utilities«. Progress in Planning, 51, 2, str. 91 – 165.
62. Mirković, Milada (2000): Priporočila za implementacijo Aarhuške konvencije v Sloveniji. PIC, Ljubljana.
63. Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj (1996): Slovenija. Strategija ekonomskih odnosov s tujino. Od pridruženega do polnopravnega članstva v Evropski uniji. Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj, Ljubljana.
64. Ministrstvo za gospodarstvo (2003): Predlog izvedbene strukture ukrepov 1. prednostne naloge Enotnega programskega dokumenta 2004 – 2006 'Spodbujanje podjetniškega sektorja in konkurenčnosti'. Ministrstvo za gospodarstvo, Ljubljana.

65. Ministrstvo za informacijsko družbo, Davorin Rogina (2003): Integrirane regionalne strategije za informacijsko družbo. Ministrstvo za informacijsko družbo, Ljubljana. Dostopne na:
[http://mid.gov.si/mid/mid.nsf/V/KAFCC002026D05205C1256E2400399653/\\$file/IRSID_publikacija.pdf](http://mid.gov.si/mid/mid.nsf/V/KAFCC002026D05205C1256E2400399653/$file/IRSID_publikacija.pdf)
66. Ministrstvo za informacijsko družbo (2003): Republika Slovenija v informacijski družbi. Ministrstvo za informacijsko družbo, Ljubljana. Dostopna na:
[http://mid.gov.si/mid/mid.nsf/V/KE332AF03299A027FC1256CCC0042109C/\\$file/Strategija_RSVID_\(2003-02-13\).pdf](http://mid.gov.si/mid/mid.nsf/V/KE332AF03299A027FC1256CCC0042109C/$file/Strategija_RSVID_(2003-02-13).pdf)
67. Ministrstvo za informacijsko družbo (2003): Strategija e-poslovanja lokalnih skupnosti (celotno poročilo). Ministrstvo za informacijsko družbo, Ljubljana. Dostopno na: [http://mid.gov.si/mid/mid.nsf/V/K272A63676CBC6B0CC1256CDF00308AD2/\\$file/LS_Strategija_e-poslovanja_lokalnih_skupnosti.pdf](http://mid.gov.si/mid/mid.nsf/V/K272A63676CBC6B0CC1256CDF00308AD2/$file/LS_Strategija_e-poslovanja_lokalnih_skupnosti.pdf)
68. Ministrstvo za informacijsko družbo (2003): Politika Vlade RS pri razvijanju, uvajanju in uporabi programske opreme in rešitev temelječih na odprti kodi. Ministrstvo za informacijsko družbo, Ljubljana. Dostopna na:
[http://mid.gov.si/mid/mid.nsf/V/K0A29A3F8E51AD220C1256DC00030FF40/\\$file/Politika_OSS_Koncna.pdf](http://mid.gov.si/mid/mid.nsf/V/K0A29A3F8E51AD220C1256DC00030FF40/$file/Politika_OSS_Koncna.pdf)
69. Ministrstvo za informacijsko družbo (2004): Strategija delovanja in razvoja državne uprave Republike Slovenije na svetovnem spletu. Ministrstvo za informacijsko družbo, Ljubljana. Dostopno
na: [http://mid.gov.si/mid/mid.nsf/V/K6C08D4EE25C03327C1256F0300203BB9/\\$file/Strategija_spletnega_nastopa_koncna_20040902.pdf](http://mid.gov.si/mid/mid.nsf/V/K6C08D4EE25C03327C1256F0300203BB9/$file/Strategija_spletnega_nastopa_koncna_20040902.pdf)
70. Ministrstvo za informacijsko družbo (2004): Strategija razvoja širokopasovnih omrežij v Republiki Sloveniji. Ljubljana: Ministrstvo za informacijsko družbo. Dostopna na:
[http://mid.gov.si/mid/mid.nsf/V/K4E44AB0FC848C3C5C1256F18004BED88/\\$file/SRSPO_RS_vlada_23092004.pdf](http://mid.gov.si/mid/mid.nsf/V/K4E44AB0FC848C3C5C1256F18004BED88/$file/SRSPO_RS_vlada_23092004.pdf)
71. Ministrstvo za informacijsko družbo (2004): Smernice za izvajanje poslovnega modela partnerstva med javnim in zasebnim sektorjem pri izgradnji širokopasovnih povezav. Ministrstvo za informacijsko družbo, Ljubljana. Dostopne na:
[http://mid.gov.si/mid/mid.nsf/V/K65746FEDAD17798AC1256F4D005832F9/\\$file/Smernice_javno_zasebno_partnerstvo.pdf](http://mid.gov.si/mid/mid.nsf/V/K65746FEDAD17798AC1256F4D005832F9/$file/Smernice_javno_zasebno_partnerstvo.pdf)
72. Mlinar, Zdravko (1994): Globalizacija in individuacija v prostoru. SAZU, Ljubljana.
73. Mlinar, Zdravko (1995): Osamosvajanje in povezovanje v evropskem prostoru. Znanstvena knjižnica FDV, Ljubljana.
74. Mlinar, Zdravko (ed.) (2000): Local development and socio-spatial organization. Trends, problems and policie: the case of Koper, Slovenia. Local Government and Public Service Reform Initiative. Open Society Institute, Budapest.

75. Nedelo (2005): »Peking bo imel 11 satelitskih mest«. 8. 1. 2005, str. 7.
76. Organizacija združenih narodov (1992): Deklaracija o okolju in razvoju. Rio de Janeiro, 3. – 14. junij 1992. Dostopna na: <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm>
77. Pelkonen, Yli Vesa, Johanna Kohl (2005): »The role of local ecological knowledge in sustainable urban planning: perspectives from Finland«. *Science, Practice & Policy*, 1, 1. Dostopno na: <http://ejournal.nbii.org/archives/vol1iss1/0410-007.yli-pelkonen.html#refV>
78. Plut, Dušan (1998): Slovenija in sonaravna regionalna politika.« v: Bojan Bugarič, Ciril Ribič (ur.): Regionalizem v Sloveniji. Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije. Ljubljana, str. 33 – 50.
79. PricewaterhouseCoopers (2004): Rethinking the European ICT Agenda; Ten ICT-breakthroughs for reaching Lisbon goals. Dostopno na: http://www.ictstrategy-eu2004.nl/pdf/Rethinking_the_European_ICT_agenda_def.pdf
80. Praper, Sergeja (1997): «Trajnostni prostorski in regionalni razvoj ter regionalizacija Slovenije«. *IB revija*, 31, 12, str. 34 – 45.
81. Rebernik, Dejan (2004): »Sodobni urbanizacijski procesi: od suburbanizacije do reurbanizacije«. *Geografski vestnik* 76, 2, str. 53 – 63.
82. Redclift, Michael (1987): *Sustainable development; Exploring the contradictions*. Routledge, New York in London.
83. Rose, Nikolas (1996): »Refiguring the territory of government«. *Economy and Society*. Str. 327 – 356.
84. Rus, Veljko (2003): »Sociološki vidiki prehoda iz moderne v postmoderno državo«. *Teorija in praksa*, 40, 1, str. 5 – 16.
85. Sapir, André (2005): *Globalisation and the reform of European social models*. Dostopno na: http://www.bruegel.org/doc_pdf_119
86. Sassen, Saskia (1994): *Cities in a world economy*. Pine Forge Press. London, New Delhi.
87. Sassen, Saskia (1999): *Globalna mesta in globalne vrednostne verige v: Mestomorfoze (zbornik)*. Založba *Cf, Ljubljana, str. 35 – 52.
88. Sennett, Richard (1993): *The coinscence of the eye: the designated social life of cities*. Faber and Faber, London.

89. Simmel, Georg (2000): Izbrani spisi o kulturi. SH, Ljubljana.
90. Slovensko gospodarsko in raziskovalno združenje (2005): Bilten, 6, 11. SGRZ, Bruselj
91. Splichal, Slavko (2004): »Nevidni v globalni družbi: globalizacija in univerzalizacija partikularnosti«. Teorija in praksa, 41, 1 – 2, str. 232 – 243.
92. Stare, Metka, Rotija Kmet Zupančič, Maja Bučar (2004): Slovenia – On the Way to the Information Society. Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana.
93. Statistični urad Republike Slovenije (2006): Statistične informacije; Informacijska družba; 6 (1), 9. januar 2006. Dostopne na: <http://www.stat.si/doc/statinf/29-SI-100-0601.pdf>
94. Statistični urad Republike Slovenije (2006): Statistične informacije; Prebivalstvo; 23 (2), 26. januar 2006. Dostopne na: <http://www.stat.si/doc/statinf/05-si-021-0601.pdf>
95. Strassoldo, Raimondo (1979): Temi di sociologia delle relazioni internazionali; La societa' globale; Ecologia delle potenze; La teoria dei confini. Istituto di Sociologia Internazionale di Gorizia, Gorizia.
96. Strassoldo, Raimondo (1992): Le Radici del localismo. Reverdito Edizioni. Trento.
97. Stricklin, Carol, Bruce W. McClendon (2000): Adapting the garden city concept. Dostopno na: www.asu.edu/caed/proceeding500/STRICKL/strickl.html
98. Tičar, Klemen (ur.) (2004): Predpisi s področja informacijske družbe. Ministrstvo za informacijsko družbo. Ljubljana.
99. Trček, Franc (2003): Problem informacijske (ne)dostopnosti. FDV – Center za prostorsko sociologijo (zbirka Kiber), Ljubljana.
100. United Nations (1992): Agenda 21, Rio de Janerio, United Nations Division for Sustainable Development, Conference on Environment & Development. Dostopno na: http://www.sidsnet.org/docshare/other/Agenda21_UNCED.pdf
101. Urry, John (1999a): Automobility, car culture and weightless travel (a discussion paper). Dostopno na: www.comp.lancs.ac.uk/sociology/soc008ju-html

102. Urry, John (1999b): *Sociology beyond Society; Mobilities for the Twenty-first Century*. Routledge, London.
103. Urry, John (2000): *Sociology beyond Society*. Routledge, London.
104. Uršič, Matjaž (2003): *Urbani prostori potrošnje*. Fakulteta za družbene vede (zbirka Teorija in praksa), Ljubljana.
105. Uršič, Matjaž (2005): *Integracija urbanega sistema Slovenije: hierarhično ali nehierarhično omrežje?* (doktorska disertacija). Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
106. Virilio, Paul (1996): *Hitrost osvoboditve*. Študentska organizacija Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
107. Vlada Republike Slovenije: *Državni razvojni program 2001 – 2006*. Dostopen prek: <http://www.gov.si/arr/9razno/1dr.html>
108. Vlada Republike Slovenije (2001): *Strategija gospodarskega razvoja Slovenije 2001 – 2006*. Dostopna na: <http://www.gov.si/zmar/sgrs/dokument.html>
109. Vreg, France (2004): »Ogroženost in preživetje ob našem vstopanju v svet«. *Teorija in praksa*, 41, 1 – 2, str. 220 – 231.
110. Vujović, Sreten (ur.): *Sociologija grada; Sociološka hrestomanija*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
111. Wagner – Ogorelec, Vida (1998): *Evropska unija, Slovenija in trajnostni razvoj*. Umanotera - Slovenska fundacija za trajnostni razvoj, Ljubljana.
112. Wagner – Ogorelec, Vida (ur.) (2000): *Kako resno Evropska unija obravnava trajnostni razvoj; Vključevanje okoljevarstvenih načel v politiko drugih sektorjev EU*. Umanotera - Slovenska fundacija za trajnostni razvoj, Ljubljana.
113. Wallerstein, Immanuel (1998): *Utopistike; Dediščina sociologije*. Založba *cf, Ljubljana.
114. Webster, Frank (1995): *Theories of the Information Society*. Routledge, London.
115. Wynne, Derek, Justin O'Connor (1998): »Consumption and the postmodern city«. *Urban Studies*, 35, 5 -6, str. 841 – 864.

116. Wirth, Louis (1938; 1988): Urbanizam kao način života. v: Sreten Vujović: Sociologija grada; Sociološka hrestomanija. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, str. 158 – 170.
117. Zukin, Sharon (2002): The Cultures of Cities, Bleckwell, Oxford, Cambridge.